

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»

**УРОКИ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ
«МИСТЕЦТВО»
(Музичне мистецтво)
7 КЛАС**

*Навчально-методичний комплекс для вчителів, які
викладають інтегрований курс
«Мистецтво»*

(За новою програмою.)

Черкаси

2016

ББК 74. 268. 53 – 221.1

А 71

Рекомендовано до друку Вченою радою КНЗ «ЧОПОПП ЧОР».

Протокол № від 2016 року

Автори: **Гловацький С.В.**, методист комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради;

Кузьменко Л. І., заступника директора з навчально-виховної роботи мистецького відділу Шевченківської спеціалізованої школи-інтернату з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю Черкаської обласної ради;

Рецензенти:

Гаряча С.А., кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри педагогіки Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради;

Колесник А.Ю., заступник директора з навчально-виховної роботи Черкаської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів № 20 Черкаської міської ради.

Навчально-методичний комплекс містить розробки уроків, фонохрестоматію музичних творів та слайд-презентації з предмету інтегрований курс «Мистецтво, 7 клас».

Для вчителів предметів художньо-естетичного циклу.

До посібника додаються:

- фонохрестоматія до уроків (Музичні твори для сприймання (слухання) та виконання (пісні + -)); слайд-презентації та відеоматеріал до уроків.

©ЧОПОПП, 2016.

ЗМІСТ

1. Зміст
2. Передмова
3. Теоретико - методичні засади інтегрованого навчання мистецтва.
4. Орієнтовне календарно-тематичне планування уроків інтегрованого курсу «Мистецтво», 5 клас.

I семестр «Діалог традицій і новаторства»

5. Урок – 1, 2. «Музичні символи України».
6. Урок 3, 4 «Нове життя народних мелодій».
7. Урок 5, 6. «Народна творчість – натхнення для митців».
8. Урок – 7, 8. «Етнічні мотиви в класичній і сучасній музиці»
9. Урок – 9. «Музика – мистецтво минулого і сучасності»
10. Урок – 10. «Музика і театр: опера, балет»
11. Урок – 11. «Музика і кіномистецтво: екранізація, римейк, саундтрек».
12. Урок – 12. «Музика і архітектура».
13. Урок – 13. «Сокральна музика»

II семестр «Новітні мистецькі явища, дизайн»

14. Урок – 17. «Новітні мистецькі явища, дизайн. Витоки джазу».
15. Урок – 18, 19. «Новітні мистецькі явища, дизайн. Джазове виконавство».
16. Урок -20. «Джаз і класична музика».
17. Урок – 21. «Народження рок-н-ролу».
18. Уролок – 22. «Рок музика».
19. Урок – 23. «Сучасна рок-музика».
20. Урок – 24. «Музичний театр».
21. Урок – 25. «Рок-опера».
22. Урок – 26. «Телемюзикл».
23. Урок – 28. «Поп-музикадиско»
24. Урок – 29. «Авторська пісня»
25. Урок – 30. «Шансон»

Дисципліни художньо-естетичного циклу своїми головними завданнями висувають духовний розвиток кожної особистості учнів, формування кращих якостей та творчих здібностей учнів. Уроки художньо-естетичного циклу повинні стати для кожного учня прагненням до творчості, духовного самовдосконалення, бажанням постійно підвищувати свій особистий естетичний рівень та захоплюватися мистецтвом, розуміти його та удосконалювати власні мистецькі знання. Пізнаючи зміст предметів художньо-естетичного циклу, який охоплює широкий спектр розвиваючих, навчальних, виховних, світоглядних аспектів сучасної освіти, учень загальноосвітньої школи поступово формує для себе цілісну художню картину світу.

Зміст предметів художньо-естетичного циклу надає можливість учням пізнати розмаїття жанрів і стилів, розуміти поняття мистецького стилю, ознайомитися із творчістю видатних митців та створеними ними шедеврами світового мистецтва як вітчизняного українського, так і зарубіжного світового мистецтва.

Головною метою художньо-естетичної освіти в загальноосвітній школі є розвиток особистісно-ціннісного ставлення до мистецтва та навколишнього світу, здатності до сприймання, розуміння і творення художніх образів, потреб в художньо-творчій самореалізації і духовному самовдосконаленні.

Навчально-методичний комплекс «Уроки з інтегрованого курсу «Мистецтво», 7 клас, створено відповідно зміст підручника інтегрованого курсу «**Мистецтво**» авт. Л.Масол, який побудовано за моделлю поліцентричної інтеграції мистецьких знань. Це передбачає інтегрування домінантних змістових ліній – музичного та образотворчого мистецтв, які органічно поєднуються в єдиний тематичний цикл на основі естетико-світоглядних орієнтацій, і збагачуються елементами хореографії, театру, кіно, які входять до мистецько-синтетичної змістової лінії.

За умов інтеграції навчального матеріалу на світоглядному (тематичному) рівні домінантні змістові лінії – музичне та образотворче мистецтво – зберігають відносну автономність, адже кожному з них присвячено окремі блоки підручника і кожний послідовно реалізує в рамках спільної теми дидактичні завдання, притаманні опануванню мови саме цього виду мистецтва.

**НАВЧАЛЬНО-ДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО
КУРСУ «МИСТЕЦТВО»
7 КЛАС.
(За новою програмою)**

Шкільна музично-естетична підготовка є підґрунтям безперервної мистецької освіти, що дає учням можливість продовжувати її на різних ступенях навчання.

Навчання мистецьких дисциплін на сучасному етапі, що здійснюється у загальноосвітній школі, ґрунтується на засадах особистісно-зорієнтованого і компетентнісного підходів, визначених в основних нормативних документах освіти – державних стандартах початкової та загальної повної освіти, навчальних планах, програмах.

Вивчення предметів художньо-естетичного циклу відбувається на різних ступенях навчання, а саме:

1. Початкова школа:
  - *музичне мистецтво;*
  - *образотворче мистецтво;*
  - *інтегрований курс «Мистецтво».*
2. Основна школа:
  - *музичне мистецтво;*
  - *образотворче мистецтво;*
  - *інтегрований курс «Мистецтво».*
3. Старша школа:
  - *художня культура.*

У 2015-2016 навчальному році учні 7 класів вивчають інтегрований курс «Мистецтво» за новою програмою «Мистецтво» (авт. Л. Масол, О. Коваленко, Г. Сотська, Г. Кузьменко, Ж. Марчук, О. Константинова, Л. Паньків, І. Гринчук, Н. Новікова, Н. Овіннікова), яка включає три блоки *«Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво» та інтегрований курс «Мистецтво».*

Цілісна структура програми передбачає єдиний тематизм за роками навчання (однаковий як для автономного викладання музичного та образотворчого мистецтва, так і для інтегрованого курсу «Мистецтво»).

У 7 класі тема навчального року *«Мистецтво: діалог традицій і новаторства».*

На уроках **інтегрованого курсу «Мистецтво»** учні мають ознайомитися з різними видами аранжування народної та академічної музики, особливостями відображення етнічних мотивів у класичній і сучасній музиці; особливостями мистецтва архітектури, зокрема, на прикладі архітектурних пам'яток рідного краю, України; видів декоративно-прикладного мистецтва (**тема 1 «Мистецтво у нашому житті»**); особливостями сучасних музичних явищ - джаз, рок, поп, шансон, авторська пісня та різних видів дизайну (**тема 2 «Новітні мистецькі явища, дизайн»**).

Провідними видами діяльності на інтегрованих уроках у 7 класі

залишаються сприймання й аналіз-інтерпретація творів мистецтва та художньо-творча діяльність (хорова, художньо-практична). Важливого значення слід приділяти застосуванню на уроках інтегративних художньо-педагогічних технологій, методів і прийомів стимулювання асоціативно-образного мислення (міжвидових мистецьких паралелей, аналогій, порівнянь тощо), що зумовлено спільним тематизмом, який об'єднує навчальний матеріал різних видів мистецтва, насамперед музичного і образотворчого. Також на уроках доцільно застосовувати інтерактивні, проблемно-евристичні, комп'ютерні технології, стимулювати пошук учнями в мистецтві особистісно значущих смислів, співзвучних власному досвіду.

Особливістю навчальної програми є варіативність художнього наповнення змісту: кожен учитель може обирати різноманітні твори мистецтва для реалізації завдань програми, розкриття теми уроку та набуття учнями ключових і предметних компетентностей, визначених програмою.

Спрямовуємо увагу на те, що відбір художньо-дидактичного матеріалу для використання на уроках мистецьких дисциплін має базуватися з опорою на шедеври українських і зарубіжних митців, творчість народних майстрів, що активно сприятиме розвитку спеціальних художніх здібностей, формуванню естетичного смаку та художніх цінностей учнів.

Важливою є виховна функція мистецтва, на реалізацію якої слід звертати безпосередню і систематичну увагу на уроках. Вона закладена у самому змісті творів мистецтва, завдяки чому потрібно здійснювати виховання гуманістичних цінностей і пріоритетів, важливих моральних якостей особистості - доброти, дружби, любові, поваги до родини тощо.

Використання на уроках творів та характеристики творчості українських митців сприятиме формуванню основ патріотичного виховання особистості. Адже місія мистецтва є дуже важливою у справі виховання патріотизму, гордості за землю, країну, в якій ми живемо, талановитих людей, які виходили з нашого народу або таланти яких розквітали на теренах нашої землі. І тому саме з цієї позиції вчителів потрібно розкривати зміст творів українського мистецтва, адже українцям є чим пишатися: мистецькі шедеври з'являлися не фрагментарно, а впродовж усього історичного і культурного розвитку. На теренах сучасної України була і велична трипільська культура, і відлуння античної цивілізації. Згадаймо, що саме Київ був матір'ю міст руських, а унікальні мистецькі явища - українське козацьке бароко, жанр хорового концерту, писанка, петриківський розпис є родом саме з України. І цей перелік можна продовжувати досить довго, адже в усіх видах мистецтва були в нашій культурі значні досягнення від найдавніших часів до сьогодення.

Орієнтовне календарно-тематичне планування уроків з інтегрованого курсу «Мистецтво», 7 клас.

№	Тема уроку	Зміст уроку музичного мистецтва		Примітки
		Сприйняття та інтерпретація творів музичного мистецтва	Виконання творів музичного мистецтва	
<i>І семестр ДІАЛОГ ТРАДИЦІЙ І НОВАТОРСТВА</i>				
<i>І. Діалог народного мистецтва із сьогоденням</i>				
1.	Музичні символи України	Українська народна пісня «Ой верше, мій верше...» (народне виконання під супровід колісної ліри; виконання сучасники естрадними співаками) Обробка М.Лисенка « Ой не світи, місяченьку...», «Лугом іду, коня веду» (для соліста із супроводом); «Верховино, світку ти наш» (для хору) (фрагменти)	М.Лисенко, сл. О.Кониського, «Молитва за Україну»	
2.	Музичні символи України	«Реве та стогне Дніпр широкий ...» (слова Т.Шевченка, муз. Д.Крижанівського) (різні інтерпретації) Микола Леонтович. «Щедрик», Ст.Людкевич. «Гагілка»	Українська народна пісня в обробці Леонтовича «Грицю, Грицю, до роботи»	
3.	Нове життя народних мелодій в інструментальній музиці	К.Мясков. Варіації на дві українські теми (у виконанні ансамблю народних інструментів); С.Прокоф'єв. Обробки російських народних пісень у перекладі для оркестру. Варіації на німецьку тему (фортепіано) Л.Ревуцький. Симфонія №2 мі мажор	Муз. О.Білаша, сл. Д.Павличка «Два кольори»	
4.	Нове життя народних мелодій в інструментальній музиці	М.Скорик. Концерт «Карпатський»	Муз. О.Білаша, сл. Д.Павличка «Два кольори»	
5.	Народна творчість – натхнення для митців	З.Кодай. Танці з Галанті (фрагмент) Бела Барток. «Музика для струнних, ударних та челести» . Фінал.	Муз. І.Карабиця, сл. В.Крищенко «Сіяв батько жито»	
6.	Народна творчість – натхнення для митців	Мануель де Фалья. Чотири іспанські пьєси (на вибір) Моріс Равель. Болеро	Муз. І.Карабиця, сл. В.Крищенко «Сіяв батько жито»	
7.	Етнічні мотиви у	М.Глінка. Опера «Руслан і Людмила»: III дія :Перський хор	« Арабська ніч» виконання англійською або	

	класичній і сучасній музиці	«Лягає в полі морок нічний»; М.Мусоргський. Опера «Хованщина»: ІV дія: «Танець персіянок»	українською мовою	
8.	Етнічні мотиви у класичній і сучасній музиці	Лю Фан (Китай). Три варіації на тему «Квітка сливи» (соло на гучжен) І.Стравинський. Опера «Соловей». Китайський марш. Арія Солов'я Кара Караєв. Балет «Стежкою грому». Танець чорних.	« Арабська ніч» виконання англійською або українською мовою	
II. Діалог мистецтв минулого і сучасного				
9.	Музика - мистецтво минулого і сучасності	Ніколо Паганіні – Мирослав Скорик. 24 Каприси (за вибором). Фрагменти балету «Каприси долі» Й.С.Бах. Токата і фуга (орган); Інвенція ре – мінор у різних інтерпреацях (Клавесин, фортепіано, симфонічний і естрадно-симфонічний оркестр, сучасні аранжування для скрипки, джазове виконання).	Фрагмент мелодії твору Й.С.Баха вокалізом.	
10.	Музика і театр : опера, балет	Ж. Бізе. Опера «Кармен»: увертюра, хабанера, арія Хозе, куплети Торeadора. Ж.Бізе – Р.Щедрін. «Кармен – сюїта» (фрагменти)	Музика і слова А. Побужанської «Кольорова планета»	
11.	Музика і кіномистецтво : екранізація, римейк, саундтрек	Музика з фільмів « Ти світло мого життя», «Володар кілець», «Титанік», «Матриця», «Пірати Карибського моря», «Шерлок Холмс», «Зіркові війни», «Гаррі Поттер» та ін. (за вибором) Дж.Пуччіні. Опера «Чіо-чіо-сан»: арія Чіо-Чіо-сан (у виконанні Соломії Крушельницької)	Музика і слова А. Побужанської «Кольорова планета»	
12.	Музика і архітектура	Клод Дюбессі. Прелюдії «Затонулий собор», «Пагоди». Ж.Бізе.Симфонія «Рим». Шч.(Andantemolto). Леся Дичко. Замок Шамбор (для хору, органа, труби). «Фрески» за картинами Катерини Білокур (фрагменти)	Пісня на вибір вчителя	
13.	Радуйся,Маріє, або Сакральна	Грецький розспів ХVІІст. «Богородице Діво, радуйся».	Муз. Дж.Каччіні «Ave Maria»	

	музика	«Богородице Діво, радуйся» (Всенощна). Й.С.Бах –Ш.Гуно. «Ave Maria» Ф.Шуберт. «Ave Maria» Ф.Шуберт-Ф.Лист. «AveMaria», «Дзвони Рима». АлемдарКараманов, Концерт для фортепіано з оркестром №3 «Ave Maria» (фрагмент)		
14.	Панорама мистецтв			
15.	Перевір свої досягнення	Музична вікторина	Пісня на вибір	
16.	Урок-концерт			
II семестр НОВІТНІ МИСТЕЦЬКІ ЯВИЩА, ДИЗАЙН.				
17.	Витоки джазу	С.Джоплін. Регтайм «Кленовий лист», Спірічуелс у виконанні Бессі Сміт	Муз. Дж. Косма «Autumnleaves « (Блюз)	
18.	Джазове виконавство	Джазові композиції за вибором Джазові фестивалі	Музика Дж.Гершвіна «Колискова Клари» з опери «Поргі та Бесс»	
19.	Джазове виконавство	Frank Sinatra- Learnin' the blues. Л. Армст–ронг. “Блюз Західної околиці”, спірічуел. Д. Херман. “Хелло, Доллі”, Дж. Гершвін. Рапсодія в стилі блюз Саксофон. Чарлі Паркер, Элла Фицджеральд и Луи Армстронг «Summer time». Л. Утёсов и джаз-оркестр п/у Л. Утёсова – «Пароплав».	Музика Дж.Гершвіна «Колискова Клари»	
20.	Джаз і класична музика	Дж.Гершвін Рапсодія у блюзових тонах	Дж.Гершвін «ClaryoHands»	
21.	Народження рок-н-ролу	Е.Преслі Композиції на вибір Е. Преслі. “Все гаразд, мамо”, Кліфф Річард «The Shadows - Livin' Doll»	Н.Май «Шалений рок-н-рол»	
22.	Рок - музика	Дж. Леннон, П. Ма–картні. “Не–хай бу–де так” (“Let it be”), “Шоу має тривати” (“The show must go on”) групи “Queen”, Квін біперперпел“Ми — чемпіони” (“We are the cham–pions”) групи “Queen”, “Ще одна цеглинка у стіні” (“Another Brick in the Wall”) групи “Pink Floyd” «Many», група «Океан Ельзи» «911», «Відпусти	Н.Май «Шалений рок-н-рол»	

23.	Сучасна рок-музика	М.Римський-Корсаков «Політ джмеля» у виконанні симфонічного оркестру та рок-групи	Муз.Р.Лижичко, сл. О.Ксено фонтова «Аркан»	
24.	Музичний театр	Л.Уоббер «Ісус Христос – суперзірка».	Муз.О.Рибников, вірші А.Вознесенського «Я тебе ніколи не забуду»	
25.	Рок-опера	О.Рибников Рок-опера «Юнона і Авось» (фрагменти)(	Муз.О.Рибников, вірші А.Вознесенського «Я тебе ніколи не забуду»	
26.	Телемюзикл	Максим Дунаєвський музика до фільму «Мері Попінс до побачення» - увертюра, пісня «Непогода», «Леді досконалість», «Вітер змін», «Тридцять три корови». Уривки Дж.Ендрюс музика до фільму «Мері Попінс».	І.Шамо, Д.Луценко «Києве мій»	
27.	Урок узагальнення			
28.	Поп-музика, диско	Boney M - «Sunny», гурт «Ріккі е Повері» «Mamma Maria », гурт «Modern Talking» «Brother Louie», «Cheri Cheri Lady», Донна Саммер - «Hot Stuff» , «I Feel Love». Bee Gees – «How Deep Is Your Love».	Музика і слова В.Івасюка «Червона рута»	
29.	Авторська пісня	В.Висоцький «Пісня про друга», «Висота», О.Резенбаум «Вальс-бастон, О.Дольський «Мені зірка впала на ладоньку», «Господа офіцери», В.Цой «Жадаю змін», С.Нікітін «Під музику Вівальді» , «Олександра»	Музика і слова В.Івасюка «Червона рута»	
30.	Шансон	Шарль Азнавур Мірей Матьє «Вічне кохання» Charles Aznavour Mes Emmerdes, (Мої вороги) Едіт Піаф «Non, Rien de Nеп...» Ш. Дюмон. “Ні, я ні за чим не жалкую”, М.Шифутинський «Приходьте в мій дім».	«Місто золоте» муз.В.Вавілова (в обробці Б.Гребенщикова), сл..В.Волхонського, переклад – В.Федоренко	
31.	Музика театру	О.Крицька - Карамболіна-(І.Кальман,-оперета-"Фіалка-Монмартру"; Георг Отс - Арія Містера Ікс (І.Кальман оперета "Принцеса цирку") Хачатурян. Танець із шаблями з балету “Спартак”.	Муз.і сл.. М.Мозгового «Моя земля»	
32.	Новаторство в музиці	Curtis "50 Cent" Jackson – Complicated,	Муз.і сл.. М.Мозгового	

		Гурт «Eminem» - «Sing for the moment» Black Eyed Peas The Apl Song, Бянка «Як на нашому дворі», Мерайя Кері I Cant Live Without You.	«Моя земля»	
33.	Електронна музика	Кейко Мацуї «Tears of the Ocean», «Deep blue», Гурт «Спейс» - «Just Blue», «Політ».	Пісня за вибором.	
34.	Музичні явища сьогодні	Й. С. Бах. Бранденбурзький концерт № 2., фрагменти №		
35	Урок узагальнення	Композиція в стилі техно в		

I семестр: « Діалог традицій і новаторства»

Урок № 1, 2

Тема уроку: Музичні символи України

Мета: формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: формування міжособистісних відносин, оволодіння досягненнями світової культури; застосування засобів і технологій інтеркультурної взаємодії.

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організувати своє робоче місце, планувати свої дії; розвивати вміння й навички самоконтролю й самооцінки

предметних компетентностей:

- дати визначення поняття «музичні символи», знайомити учнів з музичними символами України, творчістю Миколи Лисенка, розучити духовний гімн України «Молитва за Україну».

- розвивати в учнів здібності щодо образного сприйняття музичних творів та навички виконавського розвитку музики. Через музику виховувати інтерес до інших видів мистецтва, зокрема образотворчого. Розвивати творчі здібності учнів, естетичний смак.

- виховувати інтерес та любов до музики як виду мистецтва.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, мультимедійна презентація.

Тип уроку: урок введення в тему.

ХІД УРОКУ

I. Вхід учнів до класу під звучання пісні «Ой, верше мій, верше» у виконанні Антоніни Матвієнко.

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання

Повідомлення теми і мети уроку.

III. Актуалізація музичних вражень, опорних знань учнів.

Бесіда-діалог учителя з учнями щодо музичних вражень, отриманих під час літніх канікул.

- Яку музику ви слухали під час літніх канікул?

- Які музичні телепрограми та конкурси ви запам'ятали?
- Які музичні твори, пісні ви можете продемонструвати?
- У якому музичному стилі вони звучали: класицизм, бароко, романтизм чи імпресіонізм?

(Учні розповідають про свої враження, по можливості ілюструють або виконують фрагменти інструментальної чи вокальної музики.)

IV. Новий матеріал для засвоєння.

Учитель. Музика в житті людини відіграє величезну роль, та, мабуть, найважливіше значення має пісня. Деякі музичні твори за своєю глибиною змісту, його відповідністю прагненням і почуттям народу стають музичними символами нації.

Який музичний символ нашої держави?

Що вам відомо про історію створення Державного гімну України?

(відповіді учнів)

Національним музичним символом України вважають «Молитву за Україну» Миколи Лисенка. Хоча вона не належить до класичних духовних творів, покладених на канонічні сюжети, що виконуються під час релігійної служби, але завдяки глибині змісту та духовно-патріотичним почуттям, вираженим у цьому творі, його по праву називають духовним гімном України.

Цю пісню, що спочатку мала назву «Боже, Великий, Єдиний» («Дитячий гімн»), було створено наприкінці XIX ст. і призначено для дітей. У передмові до видання твору автори написали: «...хотіли вкласти передусім в уста дітей, від яких Всевишній найскоріше міг почути це благання».

Портрет митця:

Микола Віталійович ЛИСЕНКО (1842—1912) вважається не тільки засновником української композиторської школи. Він по праву є одним із визначних музичних фольклористів. Упродовж усього свого свідомого життя композитор займався збиранням народних пісень. Лисенко записував фольклор від народних носіїв, прагнув точно зафіксувати слова, ладоінтонаційну будову мелодії, метроритм і музичну форму твору. Фольклорні зразки він згрупував за жанрами й опублікував окремими випусками. Це — сім випусків пісень для голосу із супроводом фортепіано (по 40 пісень у кожному), тринадцять збірок хорових обробок (по 10 творів у кожному), збірки обрядових пісень (два збірники «Веснянок», «Купальська справа», «Колядки та щедрівки», «Весілля», збірка танків і веснянок «Молодощі») та «Збірник народних українських пісень у хоровому розкладі» для виконання учнями молодшого та підліткового віку. Загалом спадщина Лисенка-фольклориста становить понад 600 зразків народних творів й охоплює майже всі пісенні жанри: обрядові, побутові, соціальні, історичні пісні та думи.

Усі народні пісні Лисенко залишав недоторканими і щодо мелодій, і щодо тексту. У фортепіанному супроводі до сольних зразків він прагнув повніше висвітлити ладогармонічну природу, укладену в самій мелодії. У хорових обробках Лисенко намагався максимально розкрити ладогармонічну природу народних пісень, характерні особливості народного багатоголосся.

За спогадами сучасників, Микола Лисенко був одним зі справжніх пропагандистів українства. Роль Миколи Лисенка в українській музиці можна порівняти зі значенням Тараса Шевченка в українській літературі.

V. Музичне сприймання. Молитва за Україну (музика *Миколи Лисенка*, слова *Олександра Кониського*).

- Поміркуйте, чому «Молитва за Україну» є музичним символом духовності українського народу.

- Як ви розумієте слова вірша Анатолія Грицяя, написані під впливом «Молитви за Україну»?

Нехай твоя свята молитва

Пекучі рани нам зцілить,

І вигострить наш дух, як бритву,

Йй до серця й Бога долетить.

VI. Вокально-хорова робота.

- **Повторення правил співу.** (*Діти пригадують, вчитель за необхідності допомагає*)

- **Розспівування.** Виконання вправ для розвитку музичного слуху та голосу.

- **Розучування пісні «Молитва за Україну».**

а) Показ пісні.

б) Бесіда про зміст та будову пісні.

– Про що йдеться у пісні?

– Який настрій вона створює?

– У якій формі вона написана?

– Що є незмінним у цій формі?

в) Розучування мелодії першого куплету та приспіву.

г) Виконання першого куплету та приспіву пісні під акомпанемент фортепіано.

VII. Виконання творчого завдання.

Зобразити на аркуші паперу лінії, які відповідають характеру мелодії пісні «Молитва за Україну» (*лінії учні вигадують самостійно*).

VIII. Бесіда про народну пісню як символ українського народу.

Справжнім символом нашого народу є народна пісня. Пісні в Україні дуже різноманітні: одні, ніби степи, — широкі й безкраї, інші, як гірські річки, — стрімкі та грайливі. Вони заспокоюють і звеселяють, з ними ми плачемо й радіємо, працюємо та йдемо на боротьбу. Народні пісні — це скарбниця пісенної творчості, безцінне надбання народу, виразник його інтересів,

історії та культури.

Коли пісні мого краю
Пливуть у рідних голосах,
Мені здається, що збираю
Цілющі трави я в лугах.
В піснях — і труд, і даль походу,
І жаль, і усміх, і любов,
І гнів великого народу,
І за народ пролита кров.
В піснях дівоча світла туга
І вічний полюх косаря,
В них юність виникає друга,
Висока світиться зоря...
Максим Рильський

- Пригадайте та назвіть жанри українських народних пісень. Про які з них ідеться у вірші М. Рильського?

Слухання музики.

Українська народна пісня «Ой верше, мій верше...» (*виконання під супровід колісної ліри; виконання сучасними естрадними співаками*).

- Порівняйте виконання народної пісні.

Учитель. Як вам уже відомо, музичний фольклор тривалий час передавався від покоління до покоління в усній формі. Лише приблизно два століття тому фольклористи почали записувати пісні та мелодії від народних виконавців. Так, завдяки цим людям до наших часів дійшла велика кількість українських народних мелодій. Значний внесок у дослідження і збирання народної творчості зробили вітчизняні фольклористи *Микола Лисенко, Філарет Колесса, Климент Квітка* та інші.

Крім записів автентичного (власне народного) виконання народної пісні чи інструментальної мелодії, композитори часто створювали її обробки — вокальні й інструментальні. Так, одноголосна народна мелодія перетворювалася на твір для різного складу виконавців — соло (голосу чи музичного інструмента), ансамблю, хору або оркестру — народжувались *обробки народних пісень і танцювальних мелодій*.

Слухання музики.

Обробка *Миколи Лисенка* «Ой не світи, місяченьку...», «Лугом іду, коня веду» (*для соліста із супроводом*); «Верховино, світку ти наш» (*для хору*) (*фрагменти*).

Як музичний супровід вокальних творів допомагає розкрити музичний образ?

Як відбувається темпово-динамічний розвиток хорового твору?

ІХ. Пісні літературного походження. Особливим видом фольклору українців є пісні літературного походження — твори, що були написані конкретними авторами і які виконуються поряд із народними. До фольклору вони увійшли завдяки усному поширенню серед людей.

Одним із таких творів є пісня *«Рече та стогне Дніпр широкий...»* на слова *Тараса Шевченка*, яка є відомою не лише в Україні, а й за її межами. Текстом для пісні стали дванадцять рядків із балади великого Кобзаря *«Причинна»*. Музику, що згодом стала народною, написав педагог і композитор *Данило Крижанівський*. Перед слухачами постає «музичний пейзаж» розбурханого Дніпра, який уособлює могутні сили народу — волелюбного, нескореного, героїчного, як сам Кобзар. Можливо тому цю пісню вважають гімном творчості видатного українського поета.

Слухання музики.

«Рече та стогне Дніпр широкий...» (слова *Тараса Шевченка*, музика *Данила Крижанівського*) (різні інтерпретації).

Які почуття викликає музика?

Якими засобами виразності це досягнуто?

Розкажіть про засоби виразності живопису, за допомогою яких Микола Бурачек зобразив бурю на Дніпрі.

Поміркуйте, що об'єднує поетичний текст, музику та картину.

Порівняйте зображення Дніпра у творах художників Івана Труша й Миколи Бурачека. Яка з картин емоційно суголосна пісні?

На вірші Т. Г. Шевченка написано багато пісень, що стали народними. Серед них *«Така її доля»*, *«Думи мої, думи»*, *«Плавай, плавай, лебедонько»*, *«Літа орел, літа сизий»*, *«Летить галка через балку»*, *«Садок вишневий коло хати...»*.

Хорова творчість є унікальною сторінкою в історії української музики, адже пов'язана, головним чином, з *опрацюванням народних пісень*.

Хорові обробки народних пісень, з одного боку, спираються на традиційну народну пісенну культуру (колективний гуртовий спів), а з іншого — на академічне хорове мистецтво. Основним принципом обробки є прагнення виявити найсуттєвіший елемент музичного образу, підкреслити його виразність. Звідси органічне й майстерне поєднання прийомів народного багатоголосся й професійної музики.

Мистецька скарбничка.

Обробка народної пісні — перекладення для хору чи інструмента одноголосної народної мелодії.

Тематика хорових обробок надзвичайно різноманітна. Це обрядові, церковні,

історичні, чумацькі, жартівливі, танцювальні, ігрові пісні.

Одна з найвідоміших у світі хорових обробок української народної пісні — це добре відомий вам «Щедрик» *Миколи Леонтовича*. Він є настільки популярним, що під час різдвяних і новорічних свят і в Америці, і в Європі по радіо й телебаченню щодня неодноразово лунає «Carol of the Bells» («Гімн дзвіночків»), покладений на мелодію нашого «Щедрика».

Слухання музики.

Микола Леонтович. «Щедрик». Станіслав Людкевич. «Гагілка».

Охарактеризуй виконавський склад хорів.

Як відбувається розвиток музики в кожному творі?

X. Вокально-хорова робота.

Розучування української народної пісні «Грицю, Грицю, до роботи» в хоровій обробці.

1. Слухання в запису хорової обробки української народної пісні «Грицю, Грицю, до роботи».
2. Розучування кожної партії окремо (спочатку в повільному темпі).
3. З'єднання партій, цілісне виконання твору.

XI. Узагальнення.

1. Які музичні символи України ви знаєте?
2. Поясніть, як ви розумієте, поняття *обробка народної пісні*.
3. Яка роль фольклористів у справі збереження та поширення музичної спадщини народу?
4. Пригадайте, які хорові обробки народної пісні вивчалися в попередні роки. Хто з музикантів здійснював ці обробки?

XII. Домашнє завдання.

Уявіть, що вам запропонували дібрати музичні позивні для телевізійного каналу, що буде розповідати про Україну в світі. Підберіть мелодію, яка на вашу думку, буде найкраще відповідати тематиці телеканалу. Обґрунтуйте свою думку.

XIII. Вихід з класу під звучання «Щедрика» Миколи Леонтовича.

Урок № 3, 4

Тема уроку: Нове життя народних мелодій.

Мета: формування **ключових компетентностей:**

загальнокультурна компетентність: формування міжособистісних відносин, оволодіння досягненнями світової культури; застосування засобів і технологій інтеркультурної взаємодії.

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організовувати своє робоче місце, планувати свої дії; розвивати вміння й навички самоконтролю й самооцінки

предметних компетентностей:

- знайомити учнів з кращими зразками обробок народних пісень композиторами-класиками, порівнювати різножанрові види використання народних тем в класичній музиці, нагадати основні жанрові ознаки концерту, симфонії, форми варіацій.

- розвивати в учнів здібності щодо образного сприйняття музичних творів та навички виконавського розвитку музики. Через музику виховувати інтерес до інших видів мистецтва, зокрема образотворчого. Розвивати творчі здібності учнів, естетичний смак.

- виховувати інтерес та любов до музики як виду мистецтва.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, мультимедійна презентація.

Тип уроку: комбінований урок.

ХІД УРОКУ

I. Вхід учнів до класу під звучання під звучання «Карпатського концерту» М. Скорика.

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання.

Повідомлення теми і мети уроку.

III. Актуалізація опорних знань («Незакінчені речення»).

1. Музичний символ це - ...
2. Духовний гімн України написав ...
3. Микола Лисенко – композитор, ...
4. Текстом для пісні «Реве та стогне..» стали....
5. Обробка народної пісні – це...

IV. Новий матеріал для засвоєння.

Жанр обробки народної пісні є дуже популярним і шанованим серед композиторів і виконавців. Найчастіше інструментальні обробки народних мелодій виконують ансамблі, оркестри народних інструментів, ансамблі пісні і танцю тощо. Але існує чимало обробок і для різноманітних інструментів-соло. Найпопулярніша форма інструментальних обробок — це *варіації*.

Слухання музики.

Костянтин Мясков. Варіації на дві українські теми (у виконанні ансамблю народних інструментів);

Сергій Прокоф'єв. Обробки російських народних пісень у перекладі для оркестру; варіації на німецьку тему (*фортепіано*).

Яка роль тембрів інструментів у розвитку музики?

Який твір звучав у виконанні соліста, а який — колективу музикантів?

Охарактеризуйте музичну форму варіацій.

Учитель. Часто під час слухання симфонічних творів ми чуємо знайомі мелодії. Так композитори вшановують народну музику й дають їй нове життя. Пригадаймо з минулих років навчання, як в увертюрі до опери Миколи Лисенка «Тарас Бульба» лунає мелодія української народної пісні «Засвіт встали козаченьки», а у фіналі Концерту для фортепіано з оркестром Петра Чайковського — веснянка «Вийди, вийди, Іванку». «Гуцульська рапсодія» Георгія Майбороди базується на мелодії пісні «Верховино, ти світку наш», а фантазія-увертюра «Веснянки» Станіслава Людкевича, з якою

ви ознайомились у 6 класі, — на мелодіях українських народних пісень.

Пригадайте особливості музичних жанрів *концерт, рапсодія, фантазія-увертюра*. Наведіть приклади інструментальних творів, де цитуються народні мелодії.

Мистецька скарбничка.

Концерт — жанр музичного мистецтва, в основі якого лежить принцип протиставлення звучання окремих груп виконавців, або виконавського колективу і соліста.

Симфонія — жанр симфонічної музики, великий твір для оркестру.

V. Творче завдання.

Музичні переклички (*учитель загадує мелодію, а інший повторює змінивши темп, динаміку*).

VI. Мотивація навчальної діяльності.

Учитель. Народні мелодії стали основним матеріалом Другої симфонії *Левка Ревуцького*. Уже перші такти твору просякнуті світлим поетичним розумінням світу, тонким відчуттям краєвидів України. Тема твору надзвичайно красива, вона легко запам'ятовується. Їй притаманний політ, порив вітру, втілення мрії. Можна сказати, що Ревуцький проспівав величний гімн своєму народові. У цьому йому допомогли народні пісні, які покладено в основу головних тем симфонії. Саме мелодії народних пісень стали «зерном» образності, відправною точкою, імпульсом для розвитку великого симфонічного твору. Але Ревуцький, як великий митець, переосмислив ці пісні, він ніби переніс народні образи минулого в реальне сучасне.

Симфонія складається з трьох частин. Для втілення основних тем композитор використав сім народних пісень: у I частині — «Ой весна, весниця», «Ой не жаль мені», у II частині — «Ой Микито, Микито», «Ой там в полі сосна», «У Києві на ринку», у III частині — «А ми просо сіяли», «При долині мак».

Поет Максим Рильський так висловлювався про цей твір: *«Друга симфонія сповнена красою українського поля, благородством народного серця,*

непереможними чарами народної пісні в дорогоцінній оправі симфонічної майстерності».

Слухання та аналіз музичного твору.

Лев Ревуцький. Симфонія № 2 Мі мажор.

Охарактеризуйте музику кожної із частин симфонії.

Опишіть характер основної теми твору, спробуйте її наспівати.

Як змінюється тема у процесі варіювання, яких рис набуває?

VII. Портрет митця

Лев (Левко) Миколайович РЕВУЦЬКИЙ (1889–1977) — український композитор, педагог, музичний і громадський діяч. Професійну музичну освіту здобув у Київській консерваторії, а гри на форте піано почав навчатися дуже рано — з п'яти років.

З-поміж його видатних наставників був Микола Лисенко.

Лев Миколайович пройшов шлях від сільського вчителя й керівника сільських хорів до професора Київської консерваторії та голови правління Спілки композиторів України.

Левко Ревуцький — автор творів різних жанрів, зокрема, двох симфоній і двох концертів для фортепіано та ін. Серед його значних вокальних творів — кантата «Хустина», написана на вірші Тараса Шевченка. Композиторський стиль Л. Ревуцького формувався на основі глибокого й усебічного пізнання національного музичного фольклору та перетворення традицій сучасної професійної музики. Значний внесок композитор зробив і в розвиток жанру обробки народних пісень.

У його творчій спадщині налічується понад 120 обробок народних пісень, у тому числі — «Галицькі пісні», «Козацькі пісні», збірка для дітей «Сонечко».

Музичний фольклор значно впливає і на розвиток сучасної інструментальної музики, у якій відбувається оновлення засобів музичної виразності. Джерелами для цього часто стають саме зразки народного мистецтва. Досить часто фольклор у цьому напрямі стає головною ознакою авторського

мислення. Прикладом може слугувати творчість українського композитора *Мирослава Скорика*. Зокрема, у «Карпатському концерті» він за допомогою прийомів звуконаслідування відобразив звуковий ландшафт гір: тембри *денцівок* (карпатських сопілок) та особливі інтонації валторн, що нагадують звучання трембіт. Тембральне звуконаслідування й інтонації гуцульського фольклору і є ознакою оновлення музичної мови.

«Я ретельно вивчав гуцульський фольклор, їздив у експедиції. Буквально вбирав усі ритми карпатського краю. Ходив різними селами, прислухався», — так говорив *Мирослав Скорик*.

VIII. Слухання музики.

Мирослав Скорик. «Карпатський» концерт для оркестру.

Які ознаки жанру *концерт*?

Як розвивається музика цього твору?

Які прийоми, характерні для музичного фольклору Карпат, використав композитор?

Чи відповідає програмна назва твору прослуханій вами музиці?

IX. Вокально-хорова робота.

1. Розспівування. Вправи для розвитку музичного слуху та голосу.

2. Розучування пісні «Два кольори» (музика *Олександра Білаша*, слова *Дмитра Павличка*).

— Який образний зміст має ця пісня?

— До яких важливих і вічних понять звертаються її автори? (*Світ, друг, дім, радість, майбуття, любов тощо.*)

Аналіз поетичних та музичних засобів виразності. (*Під час вокально-хорової роботи над піснею слід звернути увагу на чітку дикцію, плавність виконання, чистоту інтонації, виконавський план пісні.*)

— Які пісні подібної тематики ви можете згадати?

X. Узагальнення вивченого матеріалу. Підсумок уроку. («Мікрофон»)

1. Чому, на вашу думку, жанр обробки народної мелодії завжди є популярним й актуальним?

2. Поміркуйте, чому форма варіацій є привабливою для інструментальних обробок народних мелодій.
3. Які «перетворення» можуть відбуватися з народними мелодіями в різних інструментальних жанрах? Наведіть приклади.
4. Як музичний фольклор впливає на розвиток сучасної музики?

XI. Домашнє завдання.

Із різних джерел дізнайтеся більше про творчість колективів, що популяризують народну музику.

XII. Вихід з класу під звучання «Карпатського концерту» М. Скорика

Урок № 5, 6

Тема уроку: Народна творчість – натхнення для митців.

Мета: формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: формування міжособистісних відносин, оволодіння досягненнями світової культури; застосування засобів і технологій інтеркультурної взаємодії.

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організовувати своє робоче місце, планувати свої дії; розвивати вміння й навички самоконтролю й самооцінки

предметних компетентностей:

- знайомити учнів з кращими зразками творів композиторів-класиків З. Кодая, Б. Бартока, Мануеля де Фалья, М. Равеля, основою яких є народний мелос;

- розвивати в учнів здібності щодо образного сприйняття музичних творів та навички виконавського розвитку музики. Через музику виховувати інтерес до інших видів мистецтва, зокрема образотворчого. Розвивати творчі здібності учнів, естетичний смак;

- виховувати інтерес та любов до музики як виду мистецтва.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, мультимедійна презентація.

Тип уроку: комбінований урок.

ХІД УРОКУ

I. Вхід учнів до класу під звучання «Болеро» М. Равеля.

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання.

Повідомлення теми і мети уроку.

III. Актуалізація опорних знань.

«Запитання – відповідь».

До дошки виходять двоє учнів (або у грі приймають участь дві команди) і по черзі ставлять один одному запитання. Оцінка (перемога команди) залежить від кількості правильних відповідей.

IV. Новий матеріал для засвоєння.

Народні мелодії... Вони полонять і зачаровують людські серця, вони є ґрунтом для творчості майже всіх музикантів-професіоналів. У них співає, плаче і сміється душа народу.

Пригадайте й назвіть митців, які популяризували народні мелодії.

Збиранням, колекціонуванням, обробкою народних мелодій цікавилися не тільки українські композитори. Як вам уже відомо, фольклор був пристрасною угорця *Золтана Кодая*, який разом із *Белою Бартоком* записав близько 11 тисяч мелодій різних народів, адже їх цікавила та захоплювала не тільки угорська музика. До кола їхніх дослідницьких і творчих інтересів належала музика румунська, словацька, українська, арабська, сербська, турецька, музика афроамериканців та індіців.

Цікавим зразком інструментальної обробки музичного фольклору є симфонічний твір Золтана Кодая «Танці з Галанті» і «Танці з Марошсека».

По суті — це витончено оркестровані народні мелодії. Золтан Кодай був великим поціновувачем і знавцем національного фольклору. Галанта — назва угорського містечка поблизу міста Пожонь, старовинної угорської столиці. Там, у Галанті, композитор часто бував у дитинстві й вирішив із часом використати почуті тоді народні мелодії для створення «Танців» з їх цілком пізнаваним угорським колоритом. У «Танцях з Марошсека», написаних спочатку для фортепіано, а потім оркестрованих, Кодай використав трансильванські народні пісні, зібрані ним у фольклорних експедиціях, де він перебував разом із Бартоком.

Золтан Кодай. Танці з Галанти (фрагмент).

Бела Барток у своїй творчості органічно поєднав прадавню основу народної мелодики з найновішими виразовими засобами європейської професійної музики, збагативши її метро-ритмічну й темброву палітру. Серед видатних симфонічних творів цього композитора — «Музика для струнних, ударних та челести». Бела Барток використовує в цьому творі лише струнний склад оркестру, розмістивши ліворуч і праворуч від диригента поділену навпіл струнну групу, а в центрі — фортепіано, арфу, литаври, інші ударні та *челесту*. У музиці багато колористичних прийомів звуковидобування, віртуозних діалогів фортепіано, челести та арфи. Фінальна частина «Музики» сповнена ритмів та інтонацій угорських мелодій.

Бела Барток. «Музика для струнних, ударних та челести». Фінал.

Які зображальні виконавські прийоми використав композитор для відтворення національної угорської атмосфери?

V. Портрет митця

Бела Барток (1881–1945) — угорський композитор, піаніст, педагог, музикознавець-фольклорист — видатний музикант-новатор ХХ ст. Самобутність мистецтва Бартока пов'язана з глибоким вивченням і творчою розробкою музичного фольклору Угорщини та інших народів Європи. Молоді роки знаменитого митця пройшли в Закарпатті.

Композиторська спадщина Бартока велика і включає різні жанри: три

сценічні твори (одноактну оперу і два балети); симфонію, симфонічні сюїти; кантату, концерти для фортепіано та для скрипки; велику кількість творів для різних інструментів соло і музику для камерних ансамблів (зокрема, для струнних квартетів).

Велику роль у творчості Бартока зіграла його дружба і творча співпраця із Золтаном Кодаєм.

Познайомившись із його методами збирання народних пісень, улітку 1906 р. Барток здійснив фольклорну експедицію, записуючи в селах угорські та словацькі народні пісні. З цього часу розпочалася науково-фольклористська діяльність Бартока, яка тривала все його життя.

Барток був також чудовим виконавцем, який залишив яскравий слід у фортепіанній культурі ХХ ст. Його гра захоплювала слухачів своєю енергією. А педагогічні ідеї Бартока, як і особливості його піанізму, чітко і повно виявилися у творах для дітей та юнацтва, що склали чималу частину його творчої спадщини.

VI. Мотивація навчальної діяльності.

Учитель. Одним із великих поціновувачів народного мистецтва був іспанський композитор *Мануель де Фалья*. Можливо, саме завдяки його творчості та діяльності великого іспанського поета Федеріко Гарсія Лорки було збережено й відроджено дуже цікаве явище фольклору південної провінції Іспанії — Андалусії — мистецтво *фламенко*, яке було на межі зникнення.

Сьогодні фламенко відоме й шановане в усьому світі. Це — нерозривний цілісний зв'язок народного танцю, співу, гітарної імпровізації під звуки кастаньєт. Чарівними мелодіями, запальними ритмами народних пісень і танців сповнені твори композитора.

Мануель де Фалья. Чотири іспанські пьєси (на вибір).

Порівняйте особливості музичного фольклору: українського, угорського, іспанського (мелодії, ритми, тембри).

Старовинний іспанський народний танець *болеро* уславив однойменний твір

для симфонічного оркестру французького композитора *Morisa Равеля*. Твір написано у формі варіацій — їх вісімнадцять, в основі яких мелодія народно-танцювального характеру, що є близькою до іспанського танцю. Основна тема твору та ритмічний малюнок у партії барабана є незмінними. Розвиток відбувається за рахунок динаміки, оркестровки й фактури.

VII. Творче завдання.

Моріс Равель. Болеро.

Проплескайте ритм твору. Під час слухання занотуйте назви інструментів оркестру, тембри яких ви впізнали за звучанням.

Мистецька скарбничка.

Болеро — іспанський народний танець.

Фламенко — загальна назва південноіспанської (андалузської) музики — пісенної та танцювальної, що виконується із супроводом гітари та кастаньєт.

Челеста — клавішно-ударний музичний інструмент, схожий формою на піаніно, звучить подібно до дзвіночків.

VIII. Вокально-хорова робота.

Розспівування. Вправи для розвитку музичного слуху та голосу.

IX. Розучування пісні «Сіяв батько жито» (музика Івана Карабиця, слова Вадима Крищенка).

1. Ознайомлення з піснею.
2. Бесіда за її змістом.
3. Розучування мелодії пісні.
4. Виконання пісні вокалізом. (Довгі звуки мелодії проспівуйте до кінця, без напруги. Приголосні звуки, які стоять наприкінці слів, вимовляйте чітко і виразно. Поміркуйте над створенням ніжного наспівного образу.)
5. Виконання пісні під акомпанемент фортепіано.

X. Узагальнення вивченого матеріалу. Підсумок уроку.

1. Назвіть митців (українських і зарубіжних), які досліджували музичний фольклор.
2. У яких жанрах професійної музики використовується фольклор?

3. Поміркуйте над впливом музичного фольклору на розвиток симфонічної музики.

4. Назвіть національні особливості мистецтва фламенко.

XI. Домашнє завдання.

Дослідіть, як народні мотиви використовуються сучасними українськими музикантами, творчістю яких ви захоплюєтесь.

XII. Вихід з класу під звучання «Болеро» М. Равеля.

Урок № 7, 8

Тема уроку: Етнічні мотиви в класичній і сучасній музиці.

Мета: формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: формування міжособистісних відносин, оволодіння досягненнями світової культури; застосування засобів і технологій інтеркультурної взаємодії.

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організувати своє робоче місце, планувати свої дії; розвивати вміння й навички самоконтролю й самооцінки

предметних компетентностей:

- знайомити учнів з творами композиторів-класиків М. Мусоргського, М. Глінки, М. Римського-Корсакова, І. Стравінського, К. Караєва, в яких вони використовували мелос східних країн та Африки;

- розвивати в учнів здібності щодо образного сприйняття музичних творів та навички виконавського розвитку музики. Через музику виховувати інтерес до інших видів мистецтва, зокрема образотворчого. Розвивати творчі здібності учнів, естетичний смак;

- виховувати інтерес та любов до музики як виду мистецтва.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, мультимедійна презентація.

Тип уроку: комбінований урок.

ХІД УРОКУ

I. Вхід учнів до класу під «Танець персіянок» з опери м. Мусоргського «Хованщина».

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання.

Повідомлення теми і мети уроку.

III. Актуалізація опорних знань.

Гра «Митці та їх твори».

Гру можна проводити ланцюжком по кожному з рядів. Кожний ряд є командою.

Один учень називає прізвище композитора, художника, інший має швидко назвати його твір. Якщо відповідь вірна, естафета гри передається наступному. Якщо учень відповідає невірно, або затримується з відповіддю, він вибуває з гри і його замінює інший. Перемагає той ряд (або команда, якщо діти об'єдналися у групи) де залишилося більше гравців.

IV. Новий матеріал для засвоєння.

Захоплення європейських композиторів музичним фольклором різних народів світу відкрило слухачам красу й чарівність мелодій та ритмів музики народів Сходу й Африки.

У своїх творах вони використовували істинно народні мелодії. Але частіше — це були оригінальні, створені композиторами мелодії, які тонко втілювали колорит східної музики. Наприклад, в опері *Михайла Глінки* «Руслан і Людмила» у третьому акті, дія якого відбувається в замку чарівниці Наїни, лунає чарівно-зваблива, гнучка мелодія перського хору «Лягає в полі морок нічний», заснована на справжній іранській мелодії.

А в опері *Модеста Мусоргського* «Хованщина» ми також чуємо перські народні інтонації. Це «Танець персіянок» з його знеможено-спекотною

повільною темою, що поступово переходить у вихровий танець. «Танець персіянок» вважається однією з кращих східних сторінок російської класичної музики.

Слухання музики.

Михайло Глінка. Опера «Руслан і Людмила» — III дія: Перський хор «Лягає в полі морок нічний»;

Модест Мусоргський. Опера «Хованщина» — IV дія: «Танець персіянок».

Охарактеризуйте мелодію й музичний супровід хору.

Які інструменти оркестру виконують танці?

Пригадайте відому вам симфонічну сюїту Миколи Римського-Корсакова «Шехеразада» — музичне втілення окремих епізодів і картин зі знаменитого збірника арабських казок «Тисяча і одна ніч». Це — програмний твір. Щоб слухачі пов'язали музику з образами відомих казок, автор назвав його ім'ям казкарки Шехеразادي.

«Я хотів лише трохи спрямувати фантазію слухача на той шлях, яким рухалася моя власна фантазія, — писав композитор, — мені хотілося, щоб слухач виніс би враження, що це, безсумнівно, східна оповідь про численні й різноманітні казкові дива».

Що таке сюїта? З яких частин складається сюїта «Шехеразада»?

V. Вокально-хорова робота.

Арабські казки «Тисяча і одна ніч» надихнули американських митців студії Волта Діснея на створення мультфільму «Аладдін», музика якого пронизана інтонаціями чарівного арабського Сходу.

Виконайте пісню англійською або українською мовою.

Перегляньте фрагмент мультфільму, де звучить ця пісня.

Перед її виконанням спочатку проплескайте ритм мелодії, зверніть увагу на інтонаційно складні фрагменти мелодії — виконайте їх окремо.

VI. Мотивація навчальної діяльності.

Не менш цікавим, загадковим і дуже привабливим для митців є музичне мистецтво народів Далекого Сходу — японців, китайців та ін.

Музичне сприйняття.

Лю Фан (Китай). Три варіації на тему «Квітка сливи» (*соло на гучжэн*).

Який характер музики? Пригадайте особливості ладу пентатоніка, що лежить в основі музики народів Далекого Сходу.

У вже знайомій вам опері «Соловей» (за однойменною казкою Г. К. Андерсена, яку ви читали на уроках зарубіжної літератури ще в 5 класі) російський композитор *Ігор Стравінський* яскраво стилізує атмосферу Китаю. З одного боку, він передає декоративність «фарфорового» імператорського палацу з його кольоровими ліхтариками, маріонетками-придворними, штучним механічним солов'єм у клітці. З іншого боку — зображує живу природу (ліс, морські хвилі) і витончений спів справжнього солов'я. Зміст опери зводиться до змагання живого і штучного солов'я при дворі китайського імператора. Спочатку живий соловей має менший успіх у придворних, ніж механічний. Але коли імператору загрожує смерть, справжній соловей співає так ніжно й солодко, що смерть відступає. Імператор повертається до життя.

Музичне сприйняття.

Ігор Стравінський. Фрагменти опери «Соловей» у різних виконаннях (*на вибір*).

Якими музичними засобами композитор передає поєдинок справжнього і штучного («золотого») солов'я?

VII. Розповідь про музичне виховання в Стародавньому Китаї.

У Стародавньому Китаї майже дві тисячі років тому була заснована придворна академія танцю та музики, що мала назву «Сад перлин». Ця назва стала синонімом танцювальної й акторської майстерності. Танцю, як і музиці, в Китаї надавалася велика магічна сила. У світському житті, зокрема при дворах імператорів, танець був поширеним видом розваг. Діти заможних родин обов'язково навчались танцювальному мистецтву, бо виконання танцю

вважалося засобом досягнення гармонії тіла і душі. Хлопчики від 13 до 20 років опановували військовий танець. Танцівниці зазвичай вбиралися в довгі широкі спідниці-кльош та блузки з довгими шовковими рукавами, що розвівалися під час руху, підсилюючи ефект кружляння.

«Почуття, що народжуються в нас, можуть виражатися через слово. Якщо слів недостатньо, ми зітхаємо. Якщо це не допомагає, ми співаємо. Але якщо і співу недостатньо, ми виражаємо почуття, танцюючи руками і ногами», —так про танець написано у стародавній «Книзі пісень».

VIII. Мотивація навчальної діяльності.

Музика Африканського континенту — самобутня, іноді незвична для нашого вуха, зовсім не схожа на східну або європейську. Її основа — складний ритм, часто застосовується *поліритмія* (багато ритмів одночасно).

У балеті «Стежкою грому» азербайджанський композитор *Кара Караєв* відтворив інтонації, ритми, тембри, подібні музичному фольклору народів Африки. Уловивши дух африканських музичних рис, митець зумів передати його засобами симфонічного оркестру. «Танець чорних» написаний у дусі давніх обрядових танців. Головна інтонація багаторазово повторюється, ніби заклинання. Пронизливе звучання флейти в поєднанні з розкатами ударних інструментів у низькому регістрі створює незвичайний тембровий колорит.

Музичне сприйняття.

Кара Караєв. Балет «Стежкою грому»: «Танець чорних».

Що хочеться робити під цю музику? Співати, марширувати, танцювати?

Що змінюється в цьому танці — динаміка, темп, ритм? Який ритм?

Який головний інструмент-виконавець?

Мистецька скарбничка.

Мотив — у музичному мистецтві найпростіша ритмічна одиниця мелодії, що складається з деякої короткої послідовності звуків, об'єднаних одним логічним акцентом.

Поліритмія — одночасне співіснування двох (або більше) самостійних

ритмічних малюнків в одному музичному творі.

ІХ. Узагальнення вивченого матеріалу. Підсумок уроку.

1. Хто з європейських композиторів захоплювався народною музикою?
2. Розкажіть про використання етнічних мотивів у класичній музиці.
3. У вільний час поцікавтеся музичним фольклором різних народів світу.
4. Разом із друзями поекспериментуйте в царині поліритмії, імпровізуючи на ударних інструментах.

Х. Гра «Мікрофон».

ХІ. Домашнє завдання.

Розробіть рекламний плакат для країни або континенту, музика якого подобається вам найбільше.

ХІІ. Вихід з класу під звучання фрагменту з балету К. Караєва «Стежкою грому» («Танець чорних»).

Урок № 9

Тема уроку: Музика - мистецтво минулого і сучасності

Мета: формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: формування міжособистісних відносин, оволодіння досягненнями світової культури; застосування засобів і технологій інтеркультурної взаємодії.

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організовувати своє робоче місце, планувати свої дії; розвивати вміння й навички самоконтролю й самооцінки

предметних компетентностей:

- знайомити учнів з кращими зразками класичної музики (І.-С. Баха, Н. Паганіні) та їх сучасними обробками, транскрипціями;

- розвивати в учнів здібності щодо образного сприйняття музичних творів та навички виконавського розвитку музики. Через музику виховувати інтерес до інших видів мистецтва, зокрема образотворчого. Розвивати творчі

здібності учнів, естетичний смак.

- виховувати інтерес та любов до музики як виду мистецтва.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, мультимедійна презентація.

Тип уроку: комбінований урок.

ХІД УРОКУ

I. Вхід учнів до класу під звучання Капрису №24 Н. Паганіні.

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання.

Повідомлення теми і мети уроку.

III. Актуалізація опорних знань.

Гра «Піймай помилку».

Необхідно дати правильну відповідь на запитання: один учень відповідає, а решта уважно слухають і виправляють, отримуючи за це додатковий бал.

1. З яких частин складається сюїта «Шехеразада»?
2. Фрагментом якого твору є хор «Лягає в полі морок нічний»?
3. Назвіть ім'я письменника, твір якого став сюжетом опери І. Стравінського.
4. Яку назву мала придворна академія танцю та музики в Китаї?
5. Що означає термін «поліритмія»?

IV. Новий матеріал для засвоєння.

Існують музичні твори, які й через століття не втрачають популярності, їх залюбки слухають і впізнають не лише музиканти-професіонали, а й звичайні аматори. Такі твори ми відносимо до музичної *класики* (від латинського *classicus* — «зразковий»). Ця музика витримала випробування часом, можливо, саме тому, що вона є зразком, еталоном для наслідування.

З появою нових напрямів у музичному мистецтві, надзвичайним поширенням популярної естрадної музики, здавалось би, усе менше і менше залишається місця музичній класиці в сучасній культурі. Проте твори класичної музики в поєднанні з новітніми технологіями часто отримують «нове звучання». Часто

це здійснюється завдяки різноманітним *аранжуванням*.

Французьке слово *arranger* у буквальному перекладі означає «упорядковувати». Однак у музиці цей термін набуває дещо іншого і ширшого значення. Справді, що ж упорядковувати, якщо композитор уже написав так, як уважав за потрібне?

Пофантазуйте, уявіть, поміркуйте... Яка музика може звучати в композиціях художника і скульптора — класична чи сучасна популярна?

Видозміни в композиторському тексті мають різну мету й називаються кількома термінами, а саме: *обробка, аранжування, оркестровка, інструментовка, транскрипція, парафраз, фантазія, попури*. Ці слова важко розмежувати, адже на практиці вони нерідко використовуються як синоніми.

Аранжування — це перекладення музичного твору для іншого (порівняно з оригіналом) складу виконавців, пристосування фактури твору-першоджерела до технічних можливостей іншого інструмента або виконавського складу.

Іноді такі перекладення робить сам композитор, але нерідко цим займаються інші музиканти, яких називають *аранжувальниками*. Аранжування — процес творчий, він передбачає розкриття ідеї автора оригінального твору з внесенням певних змін (гармонія, тембри тощо). Пісню, написану автором для голосу та фортепіано, перекладають для хорового співу, а скрипкову п'єсу — для інструментального ансамблю. При аранжуванні можна змінити жанр і форму музичного твору, наприклад, створити сюїту з провідних тем опери або з основних танців балету.

Інструментування також передбачає перекладення музики з урахуванням діапазону та особливостей тембру того чи іншого інструмента.

Легкі й ніжні пасажі аранжувальник правомірно доручає виконувати флейтам чи арфам, а гучні урочисті акорди — тромбонам. Мелодію в низькому регістрі краще перекласти для віолончелі, а у високому регістрі ніхто не виконає її краще, ніж скрипка.

Слово *оркестровка* вживають зазвичай, коли мова йде про перекладення музичних творів для оркестру, наприклад, естрадно-симфонічного чи оркестру народних інструментів.

Вид аранжування з полегшеним викладом, доступним музикантам-початківцям, дає змогу аматорам ознайомлюватися із різножанровою музичною класикою, оперною, симфонічною тощо з дитинства.

До вільних варіантів аранжування належать *транскрипція* і *парафраз*.

Транскрипцією називають вільне перекладення музичного твору, яке має самостійне художнє значення. Напевно, вам доводилося чути, як, оголошуючи черговий номер концертної програми, ведучий концерту або радіопередачі називає: «Шуберт — Ліст. Серенада». Це зовсім не означає, що Шуберт писав свою вокальну серенаду не самостійно, а разом із Лістом, як співавтори. У таких випадках йдеться про транскрипцію. Це не проста обробка, а віртуозна, нерідко для іншого складу виконавців.

Словом «*парафраз*» позначають інструментальну віртуозну фантазію, головним чином для фортепіано, на теми популярних пісень чи оперних арій. Видатним майстром фортепіанних парафраз і транскрипції був *Ференц Ліст* (пісні Шуберта, симфонії Бетховена, опери «Ріголетто» Верді та «Євгеній Онегін» Чайковського). Композитор сміливо експериментував з гармонією, мелодикою, формою, фортепіанною фактурою.

Оркестровою транскрипцією вважають 24 каприси *Нікколо Паганіні* — *Мирослава Скорика*. Склад симфонічного оркестру, доповнений великою групою ударних інструментів, створює різнобарвний колорит. У деяких каприсах, наприклад, знаменитому № 24, відчувається естрадний тип оркестровки, сучасні ритми. Хореографічним аранжуванням автора є балет «Каприси долі», поставлений у Києві.

Музичне сприйняття.

Нікколо Паганіні — Мирослав Скорик. 24 Каприси (за вибором).

Фрагменти балету «Каприси долі».

Опишіть свої враження від оркестрової транскрипції Каприсів.

Як відбувається осучаснення музики?

У наш час по радіо і телебаченню або з Інтернету ми часто чуємо мелодії, які насправді народилися десятки, а то й сотні років тому. Але завдяки модерній обробці ми сприймаємо їх як сучасну музику. Такою є музика німецького композитора *Йоганна Себастьяна Баха*, яка крізь століття залишається популярною для різних категорій слухачів.

V. Портрет митця.

Йоганн Себастьян БАХ (1685–1750) — видатна постать світової музичної культури. Його творчість отримала чи не найбільшу кількість інтерпретацій упродовж свого майже 300-річного існування. У XIX ст., коли було відроджено музичну спадщину Баха, його твори виконували найчастіше у вигляді фортепіанних транскрипцій і на концертній естраді, і в домашньому музикуванні.

У XX ст. музика Й.-С.Баха зазвучала у джазових та естрадних барвах, у рок-та поп-обробках.

VI. Музичне сприйняття.

Йоганн Себастьян Бах. Токата і фуга ре мінор (орган); Інвенція ре-мінор, скерцо із сюїти № 2 сі мінор («жарт») в оригіналі й у різних аранжуваннях.

Порівняйте твори Й.-С. Баха в різних інтерпретаціях. Чи легко упізнати їх у новому звучанні?

Зверніть увагу на засоби музичної виразності кожної з інструментальних версій твору.

Мистецька скарбничка.

Аранжування (від французького *arranger* — «приводити до ладу, упорядковувати») — творчий процес підготовки музичного твору до виконання, відмінного від оригінальної композиції, але із втіленням його головної художньої ідеї.

Оркестровка — обробка твору для виконання оркестром — симфонічним,

духовим, естрадним тощо.

Транскрипція — вільне перекладення музичного твору переважно для іншого виконавського складу у віртуозному дусі, що має самостійне художнє значення.

VII. Розспівування. Вправи для розвитку музичного слуху та голосу.

VIII. Розучування пісні.

Фрагмент мелодії І.-С. Баха (канон).

IX. Узагальнення вивченого матеріалу. Підсумок уроку.

1. Назвіть види аранжування музики, з якими ви ознайомились.
2. Яке значення мають музичні аранжування класичних творів?
3. Чому, на вашу думку, існує потреба в аранжуванні музичної класики?

X. Домашнє завдання.

Дослідіть, які музичні заставки звучать на мобільних телефонах ваших рідних і знайомих. Запропонуйте їм аранжування класичних творів, що найбільше відповідали б їхнім уподобанням.

XI. Вихід з класу під звучання Токати ре мінор І.-С. Баха в сучасній обробці.

Урок № 10

Тема уроку: Музика і театр : опера, балет.

Мета: формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: формування міжособистісних відносин, оволодіння досягненнями світової культури; застосування засобів і технологій інтеркультурної взаємодії.

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організовувати своє робоче місце, планувати свої дії; розвивати вміння й навички самоконтролю й самооцінки

предметних компетентностей:

- знайомити учнів з
- розвивати в учнів здібності щодо образного сприйняття музичних

творів та навички виконавського розвитку музики. Через музику виховувати інтерес до інших видів мистецтва, зокрема образотворчого. Розвивати творчі здібності учнів, естетичний смак.

- виховувати інтерес та любов до музики як виду мистецтва.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, мультимедійна презентація.

Тип уроку: комбінований урок.

ХІД УРОКУ

I. Вхід учнів до класу під звучання «Хабанери» з опери Ж. Бізе «Кармен».

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання.

Повідомлення теми і мети уроку.

III. Актуалізація опорних знань.

Гра «Музична квітка».

Учні об'єднуються в команди. Учитель розташовує на дошці паперову квітку, на пелюстках якої містяться назви термінів, понять.

- транскрипція — це...
- аранжування — це...
- мотив— це...
- фламенко— це...
- концерт – це...
- оркестровка – це...

Спікер кожної команди (ряду) обирає пелюстку, і всі члени команди під час обговорення доходять спільної думки щодо відповіді, яку висловлюють учителям.

IV. Новий матеріал для засвоєння.

Учитель. Театр — це давнє і водночас сучасне мистецтво. І саме воно є чи не найяскравішим виявом художнього синтезу, в якому драматична гра акторів нероздільно поєдналася з живописом і декоративним мистецтвом (декорації,

костюми), музикою, хореографією.

Які види мистецтв «взаємодіють» між собою в театрі? Пригадайте, що таке опера. Назвіть складові оперної вистави.

Уже сама будівля театру, її екстер'єр, часто декорується ліпниною і прикрашається скульптурами, що відразу «сповіщає» глядачам про те, що нас очікує захопливий світ краси та гармонії.

Інтер'єр театру також створює особливий настрій. Поєднання живопису, декоративних і конструктивних елементів у театральному фойє, його коридорах і глядацькій залі поглиблює архітектурний образ. Пишні сходи, фігурні балкони й ложі, розкішні дзеркала, яскраві світильники — усе налаштовує на святкову атмосферу.

Синтез мистецтв набув оригінального вирішення у традиційних музично-сценічних жанрах — опері, балеті. Вони стали популяризуватися завдяки розвитку наймолодшої музики — кінематографу. Нині за допомогою Інтернету кожна пересічна людина може відвідати будь-який театр і послухати музичну виставу, записану в знаменитих Ла Скала чи Ковент-Гардені.

У музичних театрах розвивається мистецтво сценографії, де художники можуть утілювати свої творчі ідеї так, щоб візуальні образи відповідали інтонаціям і ритмам музики.

На початку ХХ ст. в Україні започатковано традицію залучати провідних художників до створення театральних костюмів і декорацій. Сміливо експериментували в царині оперної та балетної сценографії *Анатолій Петрицький, Вадим Меллер, Олександра Екстер, Олександр Хвостенко-Хвостов та ін.*

Опера «Кармен» французького композитора Жоржа Бізе — один із найвидатніших творів світової оперної класики. Цей твір — про трагічну долю циганки Кармен і солдата Хозе, який покохав її, і якого вона залишила заради молодого Тореро. Взаємовідносини героїв призводять до трагічної розв'язки — загибелі Кармен від руки Хозе.

Музика, сповнена життя і світла, яскраво стверджує свободу людської

особистості. У ній простежується глибоко правдивий драматизм зіткнень і конфліктів. Герої опери змальовані соковито й темпераментно, у всій психологічній складності характерів. З великою майстерністю відтворено національний іспанський колорит.

Петро Чайковський, почувши цю оперу вперше, писав: *«Опера Бізе — шедевр, один із тих небагатьох творів, яким судилося відобразити в собі найсильнішою мірою музичні прагнення цілої епохи. Років через десять “Кармен” буде найпопулярнішою оперою у світі»*. Ці слова виявилися пророчими.

Музичне сприйняття.

Жорж Бізе. Опера «Кармен»: увертюра, хабанера, арія Хозе, куплети Тореодора.

Чи знайома вам ця музика? Охарактеризуйте кожний із прослуханих номерів опери.

V. Творче завдання.

Виконайте ритмічний супровід до «Хабанери» з опери «Кармен».

За бажанням створіть ансамбль.

VI. Мотивація навчальної діяльності.

Учитель. Опера «Кармен» набула величезної популярності й ось уже понад 100 років триумфально крокує сценами театрів світу. Вона входить до репертуару всіх відомих оперних труп і виконується багатьма мовами, у тому числі і японською. Її популярність не обмежується лише оперною сценою.

Запальні мелодії опери є такими ж улюбленими, як найпопулярніші народні й естрадні пісні.

Двічі було здійснено екранізації твору — (фільми-опери «Кармен», 1967, 1983). Найуспішнішою виявилася «Кармен Джонс», створена за опереточною версією, яка була хітом на Бродвеї.

Музика опери існує у фортепіанних транскрипціях. Але найпопулярнішим аранжуванням музики Жоржа Бізе є балет «Кармен-сюїта» *Родіона Щедрина* — хореографічна версія знаменитої опери. Зміст новели Проспера Меріме,

що розкривається в опері в чотирьох актах, у балеті скорочено в один. Біля витоків задуму балету за оперою «Кармен» стояла видатна балерина Майя Плисецька. Своєю мрією про Кармен вона зуміла захопити композитора Родіона Щедріна, який створив блискучу транскрипцію музики Жоржа Бізе. А кубинський балетмейстер Альберто Алонсо склав лібрето і хореографію «Кармен-сюїти».

Музичне сприйняття.

Жорж Бізе — Родіон Щедрін. «Кармен-сюїта» (*фрагменти*).

Опишіть свої враження від твору. Охарактеризуйте тембровий склад виконання.

Як змінився образ Кармен в інтерпретації Р. Щедріна?

Роздивіться ілюстрації та охарактеризуйте особливості сценографії балету, зокрема, роль кольору, контрасту тощо.

VII. Вокально-хорова робота.

Розспівування. Вправи для розвитку музичного слуху та голосу.

Розучування пісні. «Кольорова планета» (Музика і слова Анжели Побужанської)

- Поміркуйте, завдяки яким засобам виразності можна досягти різного характеру виконання пісні: наприклад, лірично-наспівного або яскраво-променистого.
- Зверніть увагу на інтонаційно складні фрагменти в мелодії (рух півтонами) та ритмічні зміни у приспіві.

VIII. Узагальнення вивченого матеріалу. Підсумок уроку.

1. Що нового ви дізналися про види аранжування в музиці?
2. Які зміни (позитивні чи негативні) відбулися в музиці опери Ж. Бізе «Кармен» завдяки численним і різноманітним аранжуванням? Яке з них зацікавило вас найбільше та викликало бажання самостійно прослухати твір?

Гра «Мікрофон».

IX. Домашнє завдання.

Дізнайтеся більше про взаємодію різних видів мистецтва або зберіть

інформацію на тему «Вічна класика в сучасному вимірі».

Ознайомтеся з екранізацією опери «Кармен» (*фільмом-оперою Франческо Розі або Герберта фон Караяна*). Спробуйте пояснити, яких барв надав класичному твору саме кінематограф.

Х. Вихід з класу під звучання «Кармен-сюїти» Р. Щедріна.

Урок № 11

Тема уроку: Музика і кіномистецтво: екранізація, римейк, саундтрек.

Мета: формування **ключових компетентностей:**

загальнокультурна компетентність: формування міжособистісних відносин, оволодіння досягненнями світової культури; застосування засобів і технологій інтеркультурної взаємодії.

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організовувати своє робоче місце, планувати свої дії; розвивати вміння й навички самоконтролю й самооцінки

предметних компетентностей:

- знайомити учнів з музикою в кіно на прикладі кращих зразків вітчизняного та зарубіжного кінематографу;

- розвивати в учнів здібності щодо образного сприйняття музичних творів та навички виконавського розвитку музики. Розвивати творчі здібності учнів, естетичний смак;

- виховувати інтерес та любов до музики як виду мистецтва.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, мультимедійна презентація.

Тип уроку: комбінований урок.

ХІД УРОКУ

I. Вхід учнів до класу під саундтрек до фільму «Титанік».

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання.

Повідомлення теми і мети уроку.

III. Актуалізація опорних знань.

«Мозковий штурм». *Скласти речення на основі трьох заданих слів.*

1. Скорик, Паганіні, каприс.
2. Твір, оркестр, обробка.
3. Бізе, Щедрін, Кармен.
4. Увертюра, арія, ансамбль, хор.

IV. Новий матеріал для засвоєння.

Учитель. Із самого початку виникнення кінематографу цей вид мистецтва був тісно пов'язаний із музикою. З моменту, коли наприкінці ХІХ ст. брати Люм'єри продемонстрували в Парижі свій винахід — «рухомі картинки» — кінематограф швидко набув популярності в усьому світі.

Використовуючи драматичні, мовні, живописні, пластичні, музичні елементи, акторську гру, кіномистецтво не дублює й не замінює інші види мистецтва, а створює нову художню цілісність — синтез мистецтв.

Коли на початку свого існування кіно було німим, роль «заповнювача звукових пустот» виконував піаніст-ілюстратор, граючи під час демонстрації фільмів фрагменти класичних творів або їх обробки, також імпровізуючи. Музика мала ілюструвати зміст подій, що відбувалися на екрані, — героїчних, драматичних, ліричних, комічних. У деяких випадках фільми супроводжували ансамблі або цілі оркестри. У німому кіно для створення виразних екранних образів за відсутності голосу — важливого інструмента актора — особливого значення набували жести й міміка. У комічних фільмах неперевершену віртуозність виявив геніальний мім Чарлі Чаплін.

З уведенням звуку кіномистецтво збагатилося не лише живим словом акторів, а й різними музичними звучаннями. Роль музики в кінофільмі як незамінного художнього засобу створення екранного образу стала вагомішою. У ній швидко підмітили «емоційного підсилювача» зорових вражень. Конкретне призначення музики у фільмі залежить від авторського задуму. Без слів «сповіщаючи» про настрої і почуття героїв, музика стає не

лише емоційним забарвленням фільму, а й «виразником» людських пристрастей, утіленням конфліктів.

На зорі кінематографа виникла традиція, яка збереглася і в наш час, — залучати до створення фільмів відомих художників, як-от, С. Далі й П. Пікассо, та композиторів. Музику до кінофільмів писали *К. Сенс-Санс, А. Онеггер, Д. Мійо, Е. Саті, Б. Бріттен, П. Хіндеміт, С. Прокоф'єв, Д. Шостакович, А. Шнітке, Е. Денисов, Б. Лятошинський, Л. Грабовський, М. Скорик, Є. Станкович, В. Бистряков* та ін.

У різноманітній палітрі жанрів кіномистецтва особлива роль належить *екранізації*, яка передбачає оригінальне режисерське прочитання твору художньої літератури. Цей вид переробки — своєрідний діалог із класикою. Кіномистецтво з його особливими засобами художньої виразності здатне по своєму передати художню ідею та загальну атмосферу літературного першоджерела, посилюючи його емоційний вплив. Однією з найвідоміших вітчизняних екранізацій є кінострічка «Тіні забутих предків», яку режисер *Сергій Параджанов* поставив за однойменною повістю Михайла Коцюбинського. Музику до фільму створив *Мирослав Скорик*.

Нова версія або інтерпретація твору — кінофільму, пісні, музичної композиції, вистави, а також комп'ютерної чи відеогри — називається *римейком* або *ремейком*.

У кінематографі — це фільм, знятий за сюжетом або за мотивами іншого фільму.

Жанр римейку зародився в американському кіно, де виникла голлівудська традиція перезнімати вдалі національні кінострічки з європейських чи азійських країн.

Що спонукає митців повертатися до задумів, які вже були втілені?

Римейк не цитує джерело, а наповнює його новим змістом з урахуванням змінених умов і ситуації. Модернізація пов'язана з вимогами часу, що, безперечно, впливає на сприйняття загальної атмосфери фільму, на трактовку характерів героїв. Головна ідея першоджерела не зазнає суттєвих змін, але

під впливом фантазії митця вона набуває нового художнього звучання. Сюжет може бути скорочений або, навпаки, основна композиція обростає додатковими сюжетними лініями. Сама подія інколи переноситься в інше культурне середовище, як, наприклад, в американському вестерні *Джона Стерджеса* «Чудова сімка» за картиною «Сім самураїв» японського режисера *Акіри Куросави*. Можуть вводитися додаткові персонажі другого плану, змінюватися кульмінація. Отже, римейк — це не простий переказ відомого сюжету, а оригінальне мистецьке явище.

Існують різні види римейків. Іноді митці створюють однойменний авторський римейк. Наприклад, «Забавні ігри» австрійського кінорежисера *Міхаеля Ханеке* (1997, 2008). Фільм-римейк може виникнути в тій країні, де було знято оригінал. В іншому разі змінюється країна, як, наприклад, у римейку *Річарда Доннера* «Іграшка» (США, 1985) за знаменитим французьким фільмом «Іграшка» режисера *Франсиса Вебера* (1976).

Окремим різновидом римейка є анімаційний (наприклад, «Бембі»).

Перегляд фільму-оригіналу та римейку до нього (*за вибором*).

Порівняйте фільми, визначте подібність і несхожість кіноверсій.

V. Портрет митця.

Сергій Йосипович Параджанов (1924–1990) — вірменський і український кінорежисер, лауреат Державної премії України ім. Т. Шевченка (1991, посмертно).

До сторіччя з дня народження Михайла Коцюбинського молодому режисерові доручили зняти фільм за повістю «Тіні забутих предків».

Після виходу стрічки Параджанов став світовою знаменитістю. Історія трагічної любові Івана й Марічки сколихнула світ. Триумфальний хід картини екранами світу увінчався двадцятьма вісьмома призами на міжнародних кінофестивалях у двадцять одній країні. Однак фільм приніс не лише світову славу його творцю. Під час київської прем'єри літературознавець Іван Дзюба зі сцени повідомив, що у країні відбуваються арешти інтелігенції. Відтоді

радянська влада почала переслідувати Параджанова, заборонила йому знімати фільми, а згодом ув'язнила митця.

Свій талант Параджанов виявляв навіть у неволі: придумав техніку гравірування фольги, з якої виготовляли кришки для молочних пляшок. Фольгу заливав смолою й гравірував монети із зображенням Хмельницького, Пушкіна, Гоголя. Через десятиліття медальйон із портретом Пушкіна потрапив до видатного італійського режисера Фелліні. З медальйона митець відлив срібну медаль, якою й досі нагороджують кращий фільм щорічного кінофестивалю.

Широко відомі химерні колажі Параджанова, його ляльки та інші витвори декоративного мистецтва, у яких він створював свій неповторний світ.

VI. Мотивація навчальної діяльності.

Музичні римейки, або ремікси, набули розповсюдження насамперед у царині поп-музики. Виник цілий творчий напрям *реміксування*, присвячений зміні початкового задуму музичного твору за допомогою сучасних технологій обробки звуку. Коли в середині минулого століття стали популярними диско-клуби, з'явилися перші такі обробки оригінальних пісень — танцювальні ремікси. Такі диско-мікси або мегамікси (обробка кількох творів) створюються композиторами чи спеціальними аранжувальниками, найчастіше — *діджеями*. Частина оригінальної музичної композиції «перемішуються» («міксуються»), додаються звукові спецефекти, змінюються темп, тональність та ін. Завдяки використанню сучасного обладнання якість звучання творів поліпшується.

У кінофільмах часто використовуються пісні, які нерідко стають настільки популярними, що продовжують самостійне життя поза екраном.

Такі мелодії з кінофільмів отримали назву — *саундтрек*. Нерідко до саундтреків створюють *кліпи* — короткі відеофільми, що супроводжуються різноманітними ігровими діями, електронними спецефектами.

Музичне сприйняття.

Музика з фільмів «Ти світло мого життя», «Володар кілець», «Титанік»,

«Матриця», «Пірати Карибського моря», «Шерлок Холмс», «Зоряні війни», серіал про Гаррі Поттера та ін. (за вибором).

Учитель. Проаналізуйте музику з фільмів. Висловіть свої враження. Назвіть пісні — «візитні картки» відомих кінофільмів. Як музика характеризує образи персонажів, розкриває їхні почуття або передає стосунки між головними героями фільму?

Справжнім «головним героєм» кіноекрана стає музика в музичних фільмах і мюзиклах.

Класиці присвячено екранізації опер «Чарівна флейта» В.-А. Моцарта (режисер *І. Бергман*), «Травіата» Дж. Верді (режисер *Ф. Дзеффіреллі*), «Кармен» Ж. Бізе (режисер *Ф. Розі*).

Про творчість всесвітньо відомої української співачки *Соломії Крушельницької* знято фільм «Повернення Баттерфляй» (режисер *Олег Фіалко*). У кінострічці звучить голос співачки, який зачаровував слухачів на найкращих оперних сценах світу. Саме завдяки її вокальній майстерності було «врятовано» оперу італійського композитора *Джакомо Пуччіні* «Чіо-чіо-сан», яка на прем'єрі зазнала провалу, але згодом, коли головну роль Баттерфляй виконала українська співачка, — досягла грандіозного успіху.

VII. Слухання музики.

Джакомо Пуччіні. Опера «Чіо-Чіо-сан»: арія Чіо-Чіо-сан (у виконанні *Соломії Крушельницької*).

Охарактеризуйте тембр голосу і вокальну майстерність співачки.

Пригадайте, які мюзикли ви слухали в минулі роки на уроках музичного мистецтва.

Чим відрізняються виконання в мюзиклі й опері?

Музика може виконувати особливу — гуманістичну місію в кінофільмі. Прикладом є фільм «Титанік» (режисер *Джеймс Кемерон*) про грандіозну катастрофу. У кульмінаційному епізоді, коли на лайнері, що наразився на айсберг і розколовся навпіл, усіх охопила паніка, музиканти взяли в руки

смички, і залунали прекрасні мелодії високої класики. Спокійна, піднесена камерна музика підтримувала дух приречених на загибель людей, яких охопив жах і відчай. Музиканти грали до останньої хвилини, поки океан не поглинув їх разом з іншими жертвами. Лейтмотивом вічного кохання стала пісня з цього фільму — видатний саундтрек *Джеймса Харпера*.

Кінострічка «Титанік» увінчана цілою низкою «Оскарів», зокрема й за музику.

Мистецька скарбничка.

Відеокліп (від латинського «дивлюся», «бачу» й англійського «вирізка з газети») — лаконічний відеофільм, присвячений виконанню пісні.

Римейк (від англійського *retake* — переробка) — нова версія або інтерпретація раніше виданого твору: фільму, пісні, вистави, відеогри тощо.

Саундтрек — популярні мелодії з кінофільмів.

VIII. Вокально-хорова робота.

Вправи для розвитку музичного слуху та голосу.

Виконання пісні А. Побужанської «Кольорова планета».

1. Який виконавський план цієї пісні ви можете придумати?
2. Подумайте, як слід виконувати кожний куплет та приспів цього твору.

Гра «Диригент».

Уявіть, що кожен із вас — диригент. Пластичним рухом руки передайте характер музики пісні.

IX. Узагальнення вивченого матеріалу. Підсумок уроку.

1. Як ви розумієте значення слова *римейк*? У яких видах мистецтва і як саме він застосовується?
2. Поміркуйте про зв'язок музики та кінематографу. Проведіть дискусію «Традиції та новаторство в музиці кіно». Наведіть приклади, аргументуйте свої погляди, думки.

X. Домашнє завдання.

Використовуючи інтернет-джерела, подивіться фільми про музику та відомих

музикантів. Напишіть рецензію на український сімейний кінофільм «Трубач» (режисер *Анатолій Матешко*), що вийшов у прокат 2014 р.

XI. Вихід з класу під звучання саундтреку до фільму «Титанік».

Урок № 12

Тема уроку: Музика і архітектура

Мета: формування **ключових компетентностей:**

загальнокультурна компетентність: формування міжособистісних відносин, оволодіння досягненнями світової культури; застосування засобів і технологій інтеркультурної взаємодії.

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організовувати своє робоче місце, планувати свої дії; розвивати вміння й навички самоконтролю й самооцінки

предметних компетентностей:

- знайомити учнів із взаємозв'язком музики та архітектури на прикладі творів К. Дебюссі, Лесі Дичко, Ж. Бізе;

- розвивати в учнів здібності щодо образного сприйняття музичних творів та навички виконавського розвитку музики. Через музику виховувати інтерес до інших видів мистецтва, зокрема образотворчого. Розвивати творчі здібності учнів, естетичний смак.

- виховувати інтерес та любов до музики як виду мистецтва.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, мультимедійна презентація.

Тип уроку: комбінований урок.

ХІД УРОКУ

I. Вхід учнів до класу під музику К. Дебюссі «Затонулий собор».

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання.

Повідомлення теми і мети уроку.

III. Актуалізація опорних знань.

До запропонованих саундтреків добрати відповідний кадр із кінофільму.

IV. Новий матеріал для засвоєння.

Учитель. Музика й архітектура... Такі різні, на перший погляд, види мистецтва. Чи може між ними бути щось спільне? Адже філософи минулого називали архітектуру *«застиглою музикою»* або *«музикою в камені»*. Давньоримський архітектор і будівельник *Вітрувій*, який жив ще в I ст. до нашої ери, визначив основні вимоги до архітектури (ми про них уже говорили!). Він писав, що архітектор *«...повинен бути людиною грамотною, уміло малювати, знати геометрію, історію, мати поняття про медицину, володіти відомостями з астрономії і бути знайомим з музикою»*.

Порівняйте засоби виразності музики й архітектури. Чи є серед них подібні чи суголосні? Поясніть свою думку.

Музика невидима, архітектура — нечутна. Становлення музичних образів відбувається в часі, архітектурних — у просторі. Але, сприймаючи твори цих видів мистецтва, ми відчуваємо, що музика нерідко викликає в нас зорові уявлення, а архітектура — слухові.

Різноманітні музичні мелодії можна порівняти з розмаїттям ліній обрисів архітектурних споруд, що утворюють певні форми. У музичному мистецтві *форма* також має велике значення — через неї втілюються відповідні ідеї та образи, що складають зміст твору. Різноманітні чергування музичних звуків, як і чергування конструктивних чи декоративних елементів архітектурної споруди, утворюють певний *ритм*.

Сприймаючи твори цих двох різних видів мистецтва, ми бачимо та відчуваємо *симетричність* чи *несиметричність* будови (споруди чи твору), *гармонію* поєднань різних частин, загальний *колорит* (у музиці — темброву окрасу) тощо.

У храмі, де музика — хорова або органна — настільки гармонійно

поєднується з архітектурою, що важко, навіть неможливо визначити, який вид мистецтва потужніше впливає на людину.

У храмах православного обряду служба відбувається в супроводі хору *a capella*. Характерною рисою православного співу є багатоголосся, в яке включені сольні частини, виконувані священнослужителями.

У храмах католицького обряду під час богослужінь, крім хорового співу, звучить *орган*. Цей найбільший у світі музичний інструмент є органічною частиною архітектури храму, у простір якого його вбудовують.

Багатоголосна органна музика і сама багато в чому схожа на архітектуру: масивні «фундаментальні» басы, цілі «башти» з повторюваних у різних регістрах мелодій-тем, що зводять звукові «міста», а може й цілий Всесвіт. Цей клавішно-духовий інструмент складається із сотень і навіть тисяч труб, тому звучить велично і владно.

Пригадайте, які органні твори ви слухали. Хто їхні автори?

Оскільки орган, один із найдавніших музичних інструментів у всій історії світової культури, визнано «королем інструментів», то кількість творів, написаних для нього, перевищує репертуар для будь-якого іншого музичного інструмента. Репертуарне розмаїття органної музики пояснюється ще й тим, що протягом багатьох століть орган був основним (а часто і єдиним) музичним інструментом, який активно використовувався в церковно-богослужбовій практиці багатьох країн. Музику для органа писали *Йоганн Себастьян Бах*, *Георг Фрідріх Гендель*, *Макс Регер*, *Сезар Франк* та інші. Сьогодні у виконанні органістів можна почути транскрипції найрізноманітніших творів, навіть джазових.

У харківському Будинку органної і камерної музики можна побачити унікальні проєкційні світломузичні шоу під музику органа (у 3D технології).

Поміркуйте, чи можна прослухану органну музику назвати «*архітектурою*,

що ожила». Аргументуйте свої міркування.

У польському місті Кракові на площі Головного ринку височіє старовинний Маріацький костел, який у давні часи був дощенту зруйнований завойовниками (пізніше реставрований). Існує легенда, що сурмач-сигнальник, який стояв на вежі костелу, першим побачив наближення раті й засурмив сигнал тривоги — *хейнал*. Але раптом у музиканта влучила ворожа стріла, і наспів труби обірвався...

Годинник із фігуркою сурмача з'явився на вежі Маріацького костелу через багато років. З тих пір кожен годину на вежі з'являється фігурка механічного сурмача, який виконує хейнал, і старовинний сигнал знову і знову обривається на тій самій ноті, на якій обірвалося життя захисника Кракова. Ця мелодія стала позивними Краківської астрономічної обсерваторії як сигнал точного часу, і щодня о дванадцятій годині дня польське радіо розносить її всією країною.

Існують твори, що втілюють у музиці архітектурні образи. Вони написані в різних жанрах — камерно-інструментальних, як, наприклад, фортепіанні прелюдії *Клода Дебюссі* «Затонулий собор» та «Пагоди», п'єса із сюїти «Картинки з виставки» *Модеста Мусоргського* «Богатирські ворота», а також симфонічних — симфонія *Жоржа Бізе* «Рим», симфонічна сюїта *Отторіно Респігі* «Фонтани Рима».

Пригадайте, які п'єси з циклу «Картинки з виставки» ви слухали в попередні роки. Хто оркестрував цей твір?

Звичайно, музика не може й не повинна «зображати» собор або пагоду, давати нам зорові уявлення про місто Рим чи його малі архітектурні форми — фонтани. Тому в музичних образах, створених на архітектурну тематику, немає ніякого «перекладу» образотворчості в музичну «зображальність». У

них музична «картина» створюється композиторами під враженнями від сприймання архітектурних шедеврів.

V. Музичне сприйняття.

Клод Дебюссі. Прелюдія «Затонулий собор»;

Жорж Бізе. Симфонія «Рим». III частина (*Andantemolto*);

Які візуальні образи виникли під час слухання музики?

Це твори програмної чи непрограмної музики?

До яких жанрів музичного мистецтва (симфонічних, камерно-інструментальних) належать прослухані твори?

Пригадайте особливості жанру «симфонія».

VI. Мотивація навчальної діяльності.

Сучасні українські композитори Іван Карабиць, Леонід Грабовський, Леся Дичко та інші використовують у назвах своїх музичних творів слово «фрески». В образотворчому мистецтві цей вид монументального живопису можна побачити в храмах, тобто він тісно пов'язаний із архітектурою.

Подумайте, до якої музики краще застосувати цю назву — до епічної, ліричної, героїчної, гумористичної?

Якщо уявити себе композитором, то для якого складу виконавців можна написати фрески, присвячені бурхливому сьогоденню?

У доробку Лесі Дичко налічується кілька фресок для різних складів виконавців. «Карпатські» написано для органа; «Французькі», «Іспанські» та «Швейцарські» — хорові (перший хоровий концерт — акапельний, а інші — з інструментальним супроводом). Під враженням від творчості геніальної української художниці Катерини Білокур виникли «Фрески» за її картинами для скрипки та органа. Музика власними, притаманними лише їй

інтонаційними засобами втілює уявлення про красу квітки, яку все своє нелегке життя намагалася передати в живописних образах народна художниця. Цю тему Леся Дичко розвиває і в балетному жанрі.

Слухання музики.

Леся Дичко. Замок Шамбор (для хору, органа, труби).

«Фрески» за картинами Катерини Білокур (фрагменти).

Спробуйте уявити музику фресок, орієнтуючись на живописні образи Катерини Білокур.

Після прослуховування музики передайте власні враження. Наскільки «співпали» ваші уявлення з композиторським баченням і відчуттям?

VII. Портрет митця.

Леся (Людмила) Василівна Дичко (народилася 1939) — композитор-новатор, автор музики в різних жанрах: камерних, симфонічних, музично-театральних, хорових, зокрема духовних. Належить до сучасного напрямку неофольклоризму (використовує народні тексти, а не мелодії, образи, а не сюжети).

Дичко закінчила Київську консерваторію. Цікавилася взаємодією мистецтв: прослухала курси лекцій у художньому й театральному інститутах.

Багато її творів вирізняє особливий потяг до суміжних мистецтв: народного ужиткового, живо пису, архітектури. З-поміж них — цикл варіацій для фортепіано «Писанки», п'ять п'єс для фортепіано «Замки Луари», балет «Катерина Білокур» і дитяча опера «Вертепне дійство» на власні лібрето.

Інтерес до культури народів світу спонукав Лесю Дичко до подорожей, які надихнули на втілення нових тем і образів. Це ораторія «Індія — Лакшмі» на слова індійських поетів, П'ять прелюдій для хору на слова японських поетів, низка фресок.

Неповторність творчої особистості Лесі Дичко в тому, що вона здатна бачити явища світу в кольорах і звукових фарбах. Музичні образи вона перетворює

майже у візуально конкретні, а останні допомагають глибше зрозуміти музику.

У мистецтві трапляються випадки, коли навпаки — музичні ідеї впливають на виникнення архітектурних образів. Наприклад, французький композитор і архітектор *Яніс Ксенакіс* зізнавався, що при проектуванні павільйону «Філіпс» для Всесвітньої виставки в Брюсселі запозичив ідеї з оркестрової музики, яку створював у той час.

Взаємодія архітектури та музики може здійснюватися в абстрактній формі (наприклад, «співаючі» фонтани на міських площах) і в конкретно-змістовних варіантах. Прикладом останнього може служити музичне оформлення меморіальних комплексів або озвучування комплексу пірамід у Гізі, де «екскурсоводом» виступає... — сам сфінкс!

VIII. Узагальнення вивченого матеріалу. Підсумок уроку.

1. Як можуть взаємодіяти між собою два види мистецтва — архітектура та музика? Наведіть приклади.
2. Поміркуйте над висловом Й.-В. Гете «*Архітектура — це музика, що застигла в камені*». Пофантазуйте і придумайте аналогічний образний вислів щодо музики.
3. Поясніть взаємодію музики та архітектури на прикладі скульптури в Харкові, яку ви бачите на фотографії.

IX. Домашнє завдання.

Прослухайте музичні твори в жанрі *фреска* різних авторів, порівняйте їх, спробуйте пояснити відповідність музики цій назві.

Проведіть міні-дослідження та з'ясуйте, які образотворчі терміни (крім уже відомого вам — *фреска*) застосовують сучасні композитори в назвах своїх творів.

X. Вихід з класу під музику К. Дебюссі «Затонулий собор».

Урок № 13

Тема уроку: Сакральна музика.

Мета: формування **ключових компетентностей:**

загальнокультурна компетентність: формування міжособистісних відносин, оволодіння досягненнями світової культури; застосування засобів і технологій інтеркультурної взаємодії.

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організовувати своє робоче місце, планувати свої дії; розвивати вміння й навички самоконтролю й самооцінки

предметних компетентностей:

- знайомити учнів з поняттям «сакральне мистецтво», втіленням образу Богоматері у творах композиторів-класиків (різножанрових творах);

- розвивати в учнів здібності щодо образного сприйняття музичних творів та навички виконавського розвитку музики. Через музику виховувати інтерес до інших видів мистецтва, зокрема образотворчого. Розвивати творчі здібності учнів, естетичний смак.

- виховувати інтерес та любов до музики як виду мистецтва.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, мультимедійна презентація.

Тип уроку: комбінований урок.

ХІД УРОКУ

I. Вхід учнів до класу під звучання

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання.

Повідомлення теми і мети уроку.

III. Актуалізація опорних знань.

Гра «Знавці мистецтва».

Учням надається можливість знайти відповідності між музичними творами та архітектурними спорудами, що вивчалися на минулому уроці.

IV. Новий матеріал для засвоєння.

Учитель. Духовна музика, або сакральна (тобто «священна») чи релігійна...

Такі характеристики дедалі частіше можна почути в музичній культурі сучасності. Релігійними називають твори, що виникли в рамках церковно-співочої традиції. А ось під «духовним» розуміють значно ширші музичні явища, віднесені і до церковного вжитку, і світські, концертні. Адже такі твори охоплюють усе, що стосується душі людини, глибин її внутрішнього світу. У духовній музиці «Божественне» гармонійно поєднується із «земними» загальнолюдськими цінностями.

Сакральна музика — проміжна характеристика між двома попередніми, вона спрямована від суєтного й тяжіє до вічного.

У легендах і міфах багатьох народів є образ, сповнений безмежною мудрістю і любов'ю — образ Богині-Матері. У стародавніх слов'ян вона звалася Берегинею.

Християнська культура дала людству свій образ Матері, наділила його неповторними рисами. У східному православному обряді — це Богородиця, у західному католицькому — Мадонна. Її вважали заступницею, покровителькою родини, народження дітей. Світлий образ Богоматері — один із найбільш шанованих й улюблених багатьма народами, він отримав натхненні втілення в поетичних, живописних, музичних творах.

Це — одна з «вічних тем» у мистецтві.

Музичні твори, присвячені Діві Марії, охоплюють широке коло жанрів, насамперед вокальних, хорових («Ave Maria» чи «Богородице Діво, радуйся»), а також інструментальних, оркестрових і театральних. Тематика творів пов'язана із сакральною подією — *Благовіщенням*. Від початкової фрази-привітання архангела Гавриїла до Марії виникла відома молитва, яка згодом перетворилася на знаменитий християнський гімн «Ave Maria» (з латинської — «*Радуйся, Маріє*»).

На слова молитви або на вільний текст за цією сюжетною канвою виникло більше 40 музичних творів, а саме: *Палестрині, Т. Альбіноні, Ф. Шуберта, Дж. Верді, Ф. Ліста, А. Дворжака, П. Масканьї, Й. Брамса, К. Сен-Санса, Ж.*

Бізе, Г. Форе, І. Стравінського та ін.

Хорова мініатюра «Богородице Діво, радуйся» написана *Ігорем Стравінським* на канонічний текст молитви для православного обряду богослужіння, але згодом композитор створив нову, католицьку версію композиції — «Ave Maria» з латинським текстом. У сучасній музиці «Радуйся, Маріє» звучала у виконанні безлічі співаків і гуртів, навіть у рок-опері «Нотр-Дам де Парі» є фрагмент цієї молитви-гімну.

На основі інструментального твору — Маленької прелюдії Йоганна Себастьяна Баха до мінор французький композитор Шарля Гуно створив цікаву вокальну версію музики. Вона звучить у мінорі, хоча передусім пов'язана з радісною подією Благовіщення, що передбачає просвітлений характер. Надзвичайна популярність цієї музики — яскравий приклад, коли аранжування твору набуває нового життя.

Музичне сприйняття.

Грецький розспів XVII ст. «Богородице Діво, радуйся».

Ігор Стравінський. «Богородице Діво, радуйся» або *Сергій Рахманінов.* «Богородице Діво, радуйся» («Всенощна»).

Йоганн Себастьян Бах — Шарль Гуно. «Ave Maria».

Джуліо Каччіні. «Ave Maria» в різних інтерпретаціях.

Якими рисами наділили композитори музичні образи?

Зверніть увагу на ритмічний рисунок мелодії (*плавність, пластичність, гнучкість*), передайте лінією (*графічно або уявно — рукою*) розвиток мелодії, виділіть кульмінацію.

Творче завдання.

Створіть власну музичну інтерпретацію образу Марії (*музична фраза, мелодія, пісня*).

Учитель. До речі, факт належності музики «Ave Maria» Джуліо Каччіні є сумнівним.

Існує версія про альтернативного автора — композитора Володимира Вавілова.

На платівці з першим записом цього твору спочатку було позначено «Невідомий автор XVI століття», а згодом він став з'являтися у світ під авторством Дж. Каччіні. Хто підставив ім'я італійця до талановитого стилізованого під старовину твору, наразі невідомо. Через певний час у дослідників виникли сумніви.

Виконавці в концертах інколи стали оголошувати вже подвійне авторство: Каччіні — Вавілов. Проте деякі професіонали однозначно вважають, що автор — В. Вавілов. За твердженням доньки композитора, містифікація трапилася з огляду на побоювання, що твори нікому не відомого автора, до того ж на релігійну тему, в радянські часи не мали шансів на публікацію.

Одним із перших композиторів, хто втілює релігійний образ Діви Марії в інструментальній музиці, був угорський композитор *Ференц Ліст*.

Для цього він звернувся до свого улюбленого інструмента — фортепіано.

Авторська фортепіанна транскрипція включена до циклу «Релігійні та поетичні гармонії» (п'єса № 2). Розкрити зміст образу суто інструментальними засобами, без тексту, — сміливий крок композитора. Слова (канонічний текст молитви) були підписані під нотами без ритмічної деталізації з метою проникнення у відповідний духовний стан внутрішньої глибокої зосередженості.

Не менш новаторським втіленням образу стала друга фортепіанна п'єса «Ave Maria» з уточнюючим програмним підзаголовком «Дзвони Рима», створена в період, коли композитор жив у цьому італійському місті. Можливо, саме римський церковний передзвін маленьких дзвіночків і великих дзвонів надихнув композитора на картинне відтворення свята Благовіщення.

Окрім оригінальних композицій, Ференц Ліст створив також інструментальну транскрипцію «Ave Maria» відомого вокального твору Франца Шуберта.

Музичне сприйняття.

Франц Шуберт. «Ave Maria».

Франц Шуберт — Ференц Ліст. «Ave Maria».

Ференц Ліст. «Дзвони Рима» (для фортепіано).

Охарактеризуйте динаміку й інструментальну фактуру твору. Яке, на вашу думку, значення має прийом зіставлення регістрів для створення звукової картини?

Гімн «Ave Maria» надихав митців на створення аранжувань і транскрипцій, навіть масштабних композицій. Приміром, солоспів «Ave Maria» українського композитора *Михайла Скорульського*, що отримав назву «Лярго», набув поширення в інструментальних обробках для різних інструментів (у супроводі фортепіано): скрипки, віолончелі, альту, кларнета, навіть контрабаса. До творів великої форми належать Поема для малого симфонічного оркестру Євгена Станковича, Концерт для фортепіано Алемдара Караманова.

Слухання музики.

Алемдар Караманов. Концерт для фортепіано з оркестром № 3 «Ave Maria» (фрагмент).

Охарактеризуйте головну мелодію концерту, що звучить кілька разів на початку твору. Чи можна стверджувати, що вона випромінює Світло і Благодать?

Образ Діви Марії, як носій основ людського духу, в музичній інтерпретації авторів різних епох і країн залишається ідеалом, що з'єднує земні — материнські й водночас незбагненні Божественні якості: Мудрість і Любов, Красу і Світло.

Мистецька скарбничка.

Сакральний — священний, який належить до релігійного культу і ритуалу, обрядовий.

V. Вокально-хорова робота.

Розспівування. Вправи для розвитку музичного слуху та голосу.

Розучування твору Дж. Каччіні «Ave Maria».

- Під час виконання великих тривалостей звуків та довгих фраз використовуйте прийом ланцюгового дихання.
- Для уникнення «відкритого» звучання, зверніть увагу, що виконання звуку «а» має бути наближеним до «о».

VI. Узагальнення вивченого матеріалу. Підсумок уроку.

1. Поясніть, як ви розумієте значення словосполучень «*сакральна музика*», «*релігійна музика*», «*духовна музика*».
2. Наведіть приклади сакральної музики, що нас оточує.
3. Назвіть, які ви знаєте твори «Ave Maria». Хто їх автор? У яких жанрах вони написані?

VII. Домашнє завдання.

Поцікавтеся музичними творами, присвяченими Діві Марії, які не звучали на уроці, та прослухайте їх (зокрема, фрагменти рок-опери «Нотр-Дам де Парі»). Поміркуйте, чим відрізняється розкриття цієї духовної теми в класичній і сучасній інтерпретаціях.

VIII. Вихід з класу під звучання твору Дж. Каччіні «Ave Maria»

II семестр: «Новітні мистецькі явища, дизайн»

Урок № 17

Тема уроку: Витоки джазу.

Мета: формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: оволодіння досягненнями культури;

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організувати своє робоче місце, планувати свої дії;

предметних компетентностей:

- знайомити учнів з історією виникнення джазової музики, формувати

уявлення про характерні риси джазової музики. Дати визначення понять «джаз», «спіричуелс», «регтайм», «блюз».

- розвивати в учнів здібності щодо образного сприйняття музичних творів та навички виконавського розвитку музики. Через музику виховувати інтерес до інших видів мистецтва, зокрема образотворчого. Розвивати творчі здібності учнів, естетичний смак.

- виховувати інтерес та любов до музики як виду мистецтва.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, мультимедійна презентація.

Тип уроку: урок введення в тему.

ХІД УРОКУ

I. Вхід учнів до класу під звучання регтайму Скотта Джоупліна «Кленовий лист».

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання.

Повідомлення теми і мети уроку.

Учитель. Загальна темою II семестру - **Новітні мистецькі явища, дизайн.** Отже, на нас чекає захоплююча мистецька подорож, яку ми здійснимо з початку XX століття до наших днів. Нас чекає знайомство з найяскравішими сторінками розвитку музичного мистецтва цього періоду: новими музичними жанрами, видатними музикантами, композиторами. А розпочнемо нашу подорож з початку XX століття, часу, коли зі сценічних помостів концертних залів поряд із класичними (академічними) музичними творами зазвучала абсолютно нова, незвична для того часу музика, не схожа на жодну музичну течію. Це був *джаз*. Він з'явився на півдні США і вніс багато нового у світове музичне мистецтво: своєрідність мелодики й ритму; прийоми та манеру виконання. Отже, тема нашого сьогоднішнього уроку **«Витоки джазу»**. Ми дізнаємося де і як виник цей напрям у музиці та познайомитися з основними поняттями й термінами джазової музики. Але для того, щоб зрозуміти душу джазу, відчувати кожен інтонацію, кожен ритмічний подих, ми скористаємося уявною машиною часу та помандруємо

до країни, де він народився – Америки.

III. Новий матеріал для засвоєння.

Учитель. Спочатку перенесемося на п'ять століть назад. 523 роки тому, 12 жовтня 1492 року, знаменитий європейський мореплавець і картограф Христофор Колумб висадився в Новому Світі. В цей день експедиція Христофора Колумба досягла острова Сан-Сальвадор в Багамському архіпелазі, внаслідок чого цей день офіційно вважають днем відкриття Америки. Отже, в XV столітті в Америці з'явилися перші європейці – конкістадори.

Понад три століття до Нового Світу (Америки) завозили рабів — представників різноманітних африканських племен, які мали різну мову, звичаї, культуру та музику. Мелодії й ритми рабів, силоміць вивезених із Африки, пустили паростки у північному Новому Світі й дали початок «афро-американській музиці». Джаз виріс в тисячі різних місць, але народився він в Новому Орлеані, місті, яке на початку XIX століття було найбагатонаціональнішим і наймузикальнішим містом у Новому Світі. До того ж, Новий Орлеан був центром работоргівлі, яку терпіла країна, що тільки-но проголосила про те, що всі люди від народження рівні. Саме нащадки людей, яких вважали в Америці живим майном створять саме американське з усіх мистецтв – джаз.

Найголовнішим в джазовій музиці є імпровізація (від лат. *improvisus* — «непередбачений»), тобто створення музичного твору під час його виконання, без попередньої підготовки). Вся ідея імпровізації нероздільно пов'язана з життям американських рабів. Тебе привезли в країну, мови якої ти не знаєш, тебе годують незвичною їжею, тобі необхідно вписатися в абсолютно чужу систему. Якщо ти не навчишся імпровізувати – тобі просто не вижити.

В 1817 році новоорлеанським рабам дозволили раз на тиждень після обіду співати і танцювати на площі Конго Сквер. Білим, яких приводила туди допитливість, музика рабів з її складними ритмами ударних інструментів здавалася втіленням справжньої Африки. Але більшість рабів на Конго

Сквер ніколи не бачили Африки, багатьох з них лише недавно привезли з островів Вестіндії і в їх музиці було чути заразливий пульс Карибських ритмів.

Інших рабів привезли з глибинки Американського Півдня. Вони привезли з собою робітничі пісні бавовняних плантацій, спіричуелс, діалоги музики баптистських церков.

Спіричуелсом називають жанр духовних піснеспівів афроамериканців.

Його характерні риси — багатоголосся, імпровізація, складний ритм, побудова музики за принципом «запитання — відповідь». Багато спіричуелсів записав відомий співак Поль Робсон.

Музичне сприйняття.

Поль Робсон. Спіричуелс.

Ще з кінця VIII століття в Америці починає розвиватися специфічний жанр сатиричних вистав, які стали називатися «шоу менестрелів». Білі актори зображали життя і звичаї чорношкірого населення Америки. З другої половини XIX століття почали з'являтися групи менестрелів, які склалися із справжніх афроамериканців. З таких труп професійних акторів з часом вийшло багато відомих блюзових та джазових музикантів.

Поява джазу стала можлива тільки після відміни рабства. В кінці XIX століття Новий Орлеан познайомився з новими музичними стилями, без яких джазу просто не було б. Перший стиль винайшли чорношкірі піаністи у містах середнього заходу країни. Це була музика жвава, заводна, чарівна. Вона об'єднала все, що було раніше: спіричуелс і пісні менестрелів, європейські народні наспіви і військові марші та усим заправляв свіжий, наполегливий, синкопований ритм. Цей стиль назвали **регтайм** («рваний ритм»), і наступні чверть століття він буде найпопулярнішою музикою Америки. Мандрівні музики рознесли регтайм по всій країні. Існує така історія. Одним із засновників джазу вважають темношкірого веселуна Термідуса Брауна. Музикант-любитель, що працював у перукарні, мав прізвисько Джаз-бо.

Уночі 17 жовтня 1887 року в новоорлеанському ресторанчику (США) на березі річки Браун награвав на своєму старенькому корнеті простеньку мелодію. І раптом почав збиватися з мелодії, яка завдяки цьому набула зовсім незвичайного ритму й тональності. Ця дивна мелодія захопила публіку ресторанчику. Таке незвичне, з нерівним ритмом звучання дуже швидко запозичили музиканти з оркестрів, що виконували в Новому Орлеані танцювальну музику.

«Раптом я помітив, що мої ноги живуть власним життям. Вони посмикувалися як від електричного розряду і наочно демонстрували необачне, але непереборне бажання підняти мене з місця і пуститися в танок» - писав Густав Куль про регтайм.

У часи зародження джазу жанр регтайм був дуже популярний.

Це танцювальна музика, для якої характерне поєднання постійно синкопованої мелодії з чітким маршеподібним супроводом, імітація прийомів гри на банджо, використання різних «ударних» ефектів тощо. Джаз успадкував від регтайму ритмічну гостроту, яка створювалася завдяки ритмічно вільній, постійно синкопованій, ніби «розірваній» мелодії. Скотт Джоуплін, автор близько 600 регтаймів, ставився до цього жанру не як до танцювального дивертисменту, а як до високого мистецтва.

Музичне сприймання.

Скотт Джоуплін. Регтайм «Кленовий лист».

Приблизно в цей же час новоорлеанські музиканти почули **блюз**. В Новий Орлеан невичерпним потоком стікались негри із дельти Міссісіппі. Блюз був частиною їх багажу. Блюз – це печаль, туга. Блюз був «братом» духовної музики негритянської баптистської церкви. Він будувався на тих же прийомах: питаннях проповідника і відповідях пастви, криках, стогонах, вмовляннях і схваленнях. Духовна музика зверталася до Бога, блюз звертався до людини.

«Одна справа відчувати тугу, зовсім інша – виразити її в блюзі. Коли граєш блюз, ти тим самим вигониш цю тугу із себе, вірші блюзів можуть

бути трагічними, але сама музика – святкова, своїм ритмом вона проганяє твою печаль», - Альберт Маррей, письменник.

В Новому Орлеані чорношкірі музиканти переклали мову блюзу на мову духових інструментів. Духові інструменти зустрічалися на кожному кроці, вони залишилися від військових духових оркестрів з часів громадянської війни. І раптом замість військових маршів чи танцювальної музики духові інструменти почали імітувати хоровий спів в церкві, з'явилося *вібрато* на кінці ноти, ноти почали вібрувати, але ця музика вже висловлює зовсім інші почуття. Блюз — жанр вокальної та інструментальної афроамериканської музики. Спершу його виконували під супровід банджо чи гітари, а потім — за участю інструментального ансамблю. Неперевершеною «імператрицею блюзів» була співачка Бессі Сміт, яка змогла передати неповторну поезію, чуттєвість і журбу блюзових інтонацій. «Я сміюся лише для того, щоб стримати сльози», — звучить в одному з популярних блюзів. І цей абсурдний, майже трагічний сміх — суть цього жанру.

На протязі цілого століття блюз буде тим водоносним пластом, з якого будуть насичуватися всі джерела американської музики, в тому числі і джаз.

IV. Музичне сприймання.

Блюз у виконанні Бессі Сміт.

Гра «Ланцюжок» (учні відповідають по черзі одне за одним, використовуючи орієнтовні таблиці емоційно-естетичних визначень музики):

- Поміркуйте, якою є емоційна характеристика музики, яку ви почули сьогодні?

- У якому темпі звучить музика регтайму, спіричуелсу? Порівняйте.

- Якою є емоційна характеристика динаміки прослуханих композицій?

Мистецька скарбничка

✓ **Джаз** – вид музичного мистецтва. Виник на півдні США (Новому Орлеані) в кінці XIX – початку XX ст.. в результаті взаємодії африканської та європейської музичних культур.

- ✓ Назва джаз виникла від англійського слова *jazz*, означає підбадьорливий вигук у негрів.

Головні риси джазу:

- ✓ Гостра та гнучка ритміка, заснована на принципі синкопування (зміщення сильної долі на слабку);
- ✓ широке використання ударних інструментів;
- ✓ імпровізаційність;
- ✓ виразна манера виконання, яка відрізняється експресією, звуковою напруженістю.

V. Вокально-хорова робота

Учитель. На сьогоднішньому уроці ми розпочали знайомство з джазовою музикою. А я пропоную вам і самим спробувати відчувати себе джазовими музикантами та виконати блюзову композицію американського композитора Джозефа Косма «Autumn leaves». Але перш ніж перейти до пісні пригадаймо правила співу.

- Повторення правил співу. (*Діти пригадують, вчитель за необхідності допомагає*)
- Розспівування. Виконання вправ для розвитку музичного слуху та голосу.
- Показ пісні.
- Перед виконання проплескування ритму композиції.
- Виконання мелодії вокалізом під акомпанемент фортепіано.

ІХ. Узагальнення.

Гра «Продовж речення»

- Джаз – це...
- Блюз – жанр...
- Спірічуелсом називають ...
- «Рваний ритм» - це...

X. Домашнє завдання.

У вільний час поцікавтеся музичними композиціями «Спірічуелс»,

«Блюз», «Регтайм».

ХІІ. **Вихід з класу** під звучання композиції Скотта Джопліна «Кленовий лист».

Урок № 18, 19

Тема уроку: Джазове виконавство.

Мета: формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: оволодіння досягненнями культури;

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організувати своє робоче місце, планувати свої дії;

предметних компетентностей:

- знайомити учнів з історією виникнення джазової музики, формувати уявлення про характерні риси джазової музики. Дати визначення понять «джаз», «спіричуелс», «регтайм», «блюз».

- розвивати в учнів здібності щодо образного сприйняття музичних творів та навички виконавського розвитку музики. Через музику виховувати інтерес до інших видів мистецтва, зокрема образотворчого. Розвивати творчі здібності учнів, естетичний смак.

- виховувати інтерес та любов до музики як виду мистецтва.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, мультимедійна презентація.

Тип уроку: урок обміну інформацією.

ХІД УРОКУ

I. Вхід учнів до класу під звучання композиції Луї Армстронга «Блюз західної околиці».

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання.

Повідомлення теми і мети уроку.

Учитель. Сьогодні ми продовжуємо розмову про джазову музику. А розмова наша піде про джазове виконавство, тобто ми познайомимся з найвідомішими виконавцями джазу, джазовими колективами, і допоможуть нам у цьому наші дослідники, які вивчали творчість найяскравіших зірок вокальної та інструментальної джазової музики. Але спочатку згадаємо про історію виникнення джазу та основні жанри джазової музики, з якими ми познайомилися минулого уроку.

III. Актуалізація опорних знань.

Гра «Синквейн». (*дітям пропонується слово, до якого необхідно підібрати два прикметники, три дієслова, чотири зв'язних слова і в кінці одне узагальнююче слово*). Слова не повинні повторюватися, також не можна використовувати спільнокореневі слова). Наприклад:

а) спіричуелс – багатоголосний, емоційний – імпровізує, надихає, ... - духовна пісня афроамериканців – джазовий твір.

б) регтайм –

в) джаз –

г) блюз –

д) менестрелі –

IV. Новий матеріал для засвоєння.

Учитель. Перші виконавці джазу вчилися грати на духових інструментах самотужки. Вони невтомно експериментували, імпровізували. Тож в основі джазу лежить *імпровізація*. Але джазовий імпровізатор — це не композитор і виконавець в одній особі, а особливий тип митця, який творить у взаємодії зі своїми партнерами по ансамблю. І сенс джазової імпровізації полягає не в народженні нової музики, а в самому процесі її створення.

Зразки джазової музики — це інструментальні п'єси, які нагадують форму теми з варіаціями. Після того як джазовий ансамбль виконав основну музичну тему, солісти-імпровізатори по черзі варіюють її, а інші йому акомпанують, вступають у музичний діалог. При цьому всі виконавці утримують гармонію першої теми і тривалість її звучання. Інструментами-

соло переважно виступають духові — труба, тромбон, саксофон тощо.

Більшість виконавців джазу зарекомендували себе видатними майстрами-віртуозами гри на своїх інструментах. Опинившись у центрі уваги публіки, соліст не міг тільки імпровізувати на теми легких мелодій; від нього очікували віртуозної майстерності й справжнього натхнення. І ось зараз наші дослідники познайомлять нас з найяскравішими, найцікавішими, найвідомішими, на їхню думку, джазовими виконавцями ХХ століття. Надамо їм слово.

Учень 1. Серед видатних майстрів джазу — трубач *Луї Армстронг*.

Луї Армстронг на запитання «Що таке джаз?» відповідав: «Якщо Ви про це запитуєте, то цього Вам ніколи не зрозуміти».

У джазовій літературі Луї Армстронгу відводиться особливо почесне місце, може навіть здатися, що він є саме тією скелею, на якій був побудований храм джазу. У zenіті слави він фактично не мав собі рівних за віртуозності гри на трубі. Сучасний трубач Майлз Девіс сказав, що нікому, хто володіє духовим інструментом, не вдалося б зіграти те, що не зміг би зіграти Луї. Бінг Кросбі, один із відомих естрадних співаків, який починав з джазу, назвав Армстронга початком і кінцем американської музики.

Армстронг, на додаток до своїх здібностей, був справжнім естрадником. Йому подобалося догоджати публіці, він частенько жартував і широко усміхався білозубою посмішкою, виконуючи популярні пісні і музику з різних шоу. У результаті цього Армстронгу вдалося завоювати ширшу публіку, ніж суто джазовим виконавцям. Його іноді критикували за це. У відповідь на це Луї говорив, що він не збирається слухати тих, хто не розуміється на нотній грамоті, хто намагається вчити його як грати на інструменті. Луї Армстронг Деніел народився 4 серпня 1901 року (в більш ранніх джерелах згадується 4 липня 1900 року) в Новому Орлеані, штат Луїзіана, в дуже неблагополучному районі міста. У Новому Орлеані музику можна було почути скрізь – були тут і негритянські спірічуалси, і блюзи, і танцювальна музика, і похоронні оркестри, класична музика і креольські

ритми – все це вбирав у себе Луї. Щоб допомогти сім'ї він почав підробляти в ранньому віці. Переломний момент в його житті настав тоді, коли йому було дванадцять років. Напередодні нового 1912 року Луї «співав на вулицях і святкував». Опівночі почали запускати салют, і імпульсивний Луї, бажаючи приєднатися до веселоців, вийняв заряджений холостими патронами пістолет, який належав одному з співмешканців його матері, і почав стріляти в повітря. Наскільки захоплююче було це для Луї, настільки ж це не сподобалося поліції: він був заарештований і поміщений в притулок для безпритульних «кольоровошкірих» хлопчиків.

Пізніше він визнав, що це було найкраще, що могло статися з ним. Саме в цьому притулку Луї «захворів» музикою. Там він записався в хор і в оркестр, де навчився грати на альтгорні і на корнеті. Коли Луї покидав притулок, провівши там півтора роки, він знав, що музика стане його життям.

У складі «Креольського джаз-банду» Олівера в Чикаго Армстронг зробив свої перші записи. У 1924 році він за наполяганням своєї дружини Ліл Хардін почав самостійну кар'єру. У 1925 році Луї Армстронг організував свою «Гарячу п'ятірку» — перший джазовий імпровізаційний ансамбль. Зроблені в ці роки записи прийнято вважати першими сторінками золоті книги джазової класики, адже саме тоді Армстронг почав співати. Спочатку це був «скет» — вокальне звуконаслідування трубі; вокал із словами прийшов пізніше. Армстронг залишався незаперечним королем джазу до самої своєї смерті, і ні на одну хвилину не слабшав його талант, не висихала сила його впливу на слухачів. Його теплота і гумор незмінно робили його дорогим і близьким для всіх, з ким він зустрічався.

Творче завдання.

Учитель. Неординарна особистість Луї Армстронга надихала художників на створення незвичайних портретів музиканта. Роздивіться і порівняйте портрети Луї Армстронга. Який із них подобається вам найбільше? Поясніть чому. Спробуйте самі створити портрет музиканта, щоб найповніше розкрити його як музиканта та людину (*домашнє завдання*).

Слухання музики.

Композиція у виконанні Луї Армстронга «Hello, Dolly!»

Учень 2. Піаніст **Дюк Еллінгтон.** Композиції легендарного Дюка «Караван» («*Caravan*»), «Самотність» («*Solitude*») усією творчою палітрою довели світу, що джаз — це не просто музика, під яку танцюють, а особлива експресивна естетика, що має свій шарм і ще не розгадані таємниці.

У порівнянні з іншими відомими джазовими музикантами того часу, у Дюка було щасливе дитинство. Його батько працював у Білому домі дворецьким, а мама була віруючою і при цьому ще дуже добре грала на піаніно. В результаті Дюк виріс з доброю і цілком забезпеченою сім'єю, отримав гарні вистави про віру і живій музиці.

З семи років він починає брати уроки і викладачів фортепіано, а в 11 вже складає свою першу музику. Йому хотілося грати танцювальні мелодії, тому незабаром він занурився у світ регтайму. Однак ніхто й подумати не міг, що це захоплення зайде так далеко. Дюк навчався у спеціалізованій школі і планував стати художником. Він навіть виграв конкурс на кращий рекламний плакат міста Вашингтона. Але до 1917 року він припиняє свою художню діяльність і вирішує професійно зайнятися музикою.

З 1923 року Дюк Еллінгтон грає у складі бенду *Вашингтонці*, керівником якого незабаром і стає. Через деякий час бенд стає цілим оркестром. Починаються грандіозні гастролі.

Успіх музикантів продовжився і в повоєнні роки. Траплялися, правда, епізоди, коли Дюк хотів зав'язати з джазом, проте сильна взаємна любов не давала цьому статися.

Був Еллінгтон і в СРСР. Його приїзди ставали знаковими подіями для радянських музикантів.

Слухання музики.

Композиція у виконанні Дюка Еллінгтона «Караван».

Учитель. Джазові колективи мають назву *джаз-бенди та диксиленди*, вони складаються переважно з духових, ударних і шумових інструментів. Завдяки джазу з'явився новий вид оркестру — естрадно-симфонічний, у якому зазвучали нові тембри. Зокрема, у духових (трубах і тромбонах) почали використовувати спеціальні пристрої — *сурдини*, які вставляють у раструб. Найрізноманітніші типи сурдин іноді змінюють тембр інструмента до невпізнаваності або використовуються для спеціальних ефектів. Замість групи ударних інструментів з'явилась ударна установка, на якій грає один музикант. До інструментального складу джазових колективів належить також і фортепіано.

V. Слухання музики.

Джазові композиції у виконанні диксиленду, джаз-бенду (*за вибором*).

Учитель. Спробуйте відтворити пульс музики. Назвіть особливі «прикмети» джазу. Які інструменти виконували соло?

Учитель. Джаз охоплює не лише інструментальну музику. Його витoki — вокальні жанри *спіричуел* і *блюз*. І джазові вокальні імпровізації не менш віртуозні, ніж інструментальні.

Співати джаз досить складно — виконавці цього виду музики наділені неабиякими природними здібностями, вони досконало володіють вокальною технікою, а також даром імпровізації. Специфіка джазового вокалу визначається його зв'язком із фольклором північноамериканців, насамперед із блюзом. Крім того, вокалісти намагаються наслідувати у своїх імпровізаціях інструменталістів. Тому для джазового вокалу характерне розширення засобів виразності порівняно з традиційною європейською технікою, що виявляється у використанні гліссандо, фальцету, вібрації, носових гортанних звуків, шепоту або різкого форсування нот, інших зовнішніх звукових ефектів, а також спів «фонемами» (тобто коли виконавець використовує не слова чи фрази, а просто окремі склади). Початок джазовому вокалу поклав, як свідчить історія, Луї Армстронг, який був і співаком, й інструменталістом, оскільки на своїй трубі виконував

практично ті самі ноти та фрази, що і співав, і навпаки.

Але кого ж із виконавців джазової вокальної музики вважають найяскравішим зразком досконалого володіння технікою джазового вокалу?

Надамо слово нашим дослідникам.

Учень 4. Видатною джазовою співачкою була **Елла Фіцджеральд**.

Елла Фіцджеральд записала за своє творче життя, що тривало більше п'яти десятиліть, 250 музичних альбомів і завоювала 13 премій «Греммі» - вищих нагород музичного світу Америки.

Спираючись на витоки негритянського рідного мистецтва, Елла Фіцджеральд дала неповторно оригінальний тип джазового співу, коли виконавець дійсно вже нітрохи не поступається композитору. Старі пісні у виконанні співачки набувають нового життя, часом зовсім несподівані обриси.

Елла Фіцджеральд народилася 25 квітня 1917 року в Ньюпорт-Ньюс, штат Вірджинія. Її батько залишив сім'ю, дівчинку виховував вітчим. Елла росла в бідності, найбільше любила співати і танцювати. Після смерті матері її взяла до себе тітка.

У шкільні роки дівчинка охоче співала, але вважала за краще співу танці. Її природна сором'язливість перешкоджала бажанням стати естрадною артисткою.

У 1934 році негритянська дівчинка-сирота їде в Нью-Йорк. Тут вона записується на аматорський конкурс. Тоді вона думала в першу чергу танцівницею і трохи співачкою. Однак в останню хвилину Елла вибрала спів.

Виступ в знаменитому кінотеатрі «Аполло», де вона мала успіх, стало важливою подією в її житті. Саме на цьому змаганні вона привернула до себе увагу керівника свінгового джаз-бенду Чіка Вебба. Він запропонував дівчині стати солісткою його ансамблю, але лише з умовою, що та сподобається «хлопцям з Єльського університету», який запросив оркестр Вебба пограти у них на танцях. «Хлопцям» молода негритянська співачка дуже сподобалася, що і стало для неї початком великого шляху на естраді.

У 1935 році співачка записала з групою Вебба свій перший альбом «Любов і

поцілунки», негайно яка в джазові хіт-паради.

З Веббом записані хіти: «Sing Me a Swing Song», «Oh, Yes», «Take Another Guess», «The Dipsy Doodle», «If Dreams Come True» і «Undecided».

Після смерті Вебба, в 1939 році, Елла стала лідером оркестру і зберегла це положення до 1942 року, коли ансамбль розпався.

Тоді Елла розлучається з коханим свінгом і переходить на балади. Фіцджеральд виступає з такими відомими вокальними колективами, як «Дельта ритм бойз», «Фо кіс» і «Інк спотс». І знову співачка піднімається на вершину хіт-парадів, випустивши в 1944 році платівку «Into Each Life Some Rain Must Fall». Разом з Луї Джорданом їй вдається продати більше мільйона примірників платівки «Stone Cold Dead in the Market». Під час одного турне з Дізі Гіллеспі закохується в Рея Брауна, одного з кращих басистів свого часу. Фіцджеральд своїми імпровізаціями без слів, так званим скетом, домоглася того, що в джазі вокалісток стали поважати не менш, ніж інструменталістів-віртуозів. Завдяки своїм шлягерам «Леді, будьте добрими» і «Як високо до місяця» Елла довела, що володіє талантом імпровізації, що дозволяє їй «вести діалог» з відомими музикантами-солістами. Вона вже вважалася не просто виконавицею пісень, а навіть їх автором, творцем.

У 1947 році з'явилася знаменна запис Фіцджеральд «Як високо місяць» - вона продемонструвала амплітуду голосу співачки. Потім пролунав знаменитий «Меккі-Ніж» Елли, який залишив далеко позаду і Френка Сінатру, і Боббі Дарина.

Записані в 50-ті роки альбоми залишаються найкращим свідченням самої плідної епохи американської музики. Елла Фіцджеральд зробила справжнє диво: вона скрупульозно відтворювала тексти, відшукуючи в них приховані скарби, про які до неї ніхто навіть і не здогадувався.

З віком голос Елли Фіцджеральд ставав лише глибше і багатше відтінками.

В кінці 80-х - початку 90-х років її виступу на нью-йоркському джазовому фестивалі постійно ставали подією року.

Дізнавшись про смерть славнозвісної виконавиці, президент США Білл

Клінтон заявив: «Я глибоко засмучений смертю Елли Фіцджеральд. Те, що пішла з життя людина такого таланту, витонченості і класу – це величезна втрата для світу джазу і всієї країни».

Слухання музики.

Композиція у виконанні Елли Фіцджеральд «Summertime».

Учитель. З часу своєї появи «Summertime» була виконана в найрізноманітніших інтерпретаціях. Особливо популярною вона стала саме у виконанні Елли Фіцджеральд. Вважається, що за кількістю виконань по всьому світу, пісня випереджує «Yesterday» «The Beatles».

VI. Творче завдання.

Роздивіться «джазову» шпалеру для комп'ютерного монітора. Якою джазовою композицією можна її «озвучити»?

VII. Розспівування. Вправи для розвитку музичного слуху та голосу.

VIII. Розучування пісні. Музика і слова Маші і Насті Толмачових «Весняний джаз»

1. Ознайомлення з піснею.
2. Бесіда за її змістом: Поміркуйте, як потрібно виконати цю пісню, щоб створити яскравий, життєрадісний образ (продумайте динаміку, темп виконання, можливі елементи імпровізації).
3. Розучування мелодії 1 куплету пісні.
4. Виконання ритмічного малюнка пісні.
5. Виконання першого куплету під акомпанемент фортепіано.

IX. Узагальнення вивченого матеріалу. Рефлексія.

1. Які жанри музичного фольклору вважають витокami джазу?
2. Які особливості джазових мелодій і ритмів?
3. У чому полягають особливості джазового вокального виконання?

X. Домашнє завдання.

Дізнайтеся більше про книгу видатного французького художника Анрі Матісса «Джаз». Висловте своє припущення, чому митець обрав для своїх робіт саме таку назву.

XI. Вихід учнів з класу у супроводі музичної композиції Луї Армстронга «Блюз західної околиці».

Урок № 20

Тема уроку: Джаз і класична музика.

Мета: формування **ключових компетентностей:**

загальнокультурна компетентність: формування міжособистісних відносин, оволодіння досягненнями світової культури; застосування засобів і технологій інтеркультурної взаємодії.

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організовувати своє робоче місце, планувати свої дії; розвивати вміння й навички самоконтролю й самооцінки

предметних компетентностей:

- знайомити учнів зі взаємозв'язком класичної та джазової музики на прикладі творчості американського композитора Дж. Гершвіна. Дати визначення поняття «рапсодія», як музичного жанру.

- розвивати в учнів здібності щодо образного сприйняття музичних творів та навички виконавського розвитку музики. Через музику виховувати інтерес до інших видів мистецтва, зокрема образотворчого. Розвивати творчі здібності учнів, естетичний смак.

- виховувати інтерес та любов до музики як виду мистецтва.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, мультимедійна презентація.

Тип уроку: комбінований урок.

ХІД УРОКУ

I. Вхід учнів до класу під звучання п'єси Клода Дебюссі «Ляльковий кек-уок»

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання.

Повідомлення теми і мети уроку.

Учитель. Музика джазу вплинула на академічну музику, зокрема, на симфонічну й оперну. Джазові інтонації поступово проникли у твори композиторів-професіоналів у різних країнах світу. Так, наприклад, у *Клода Дебюссі* елементи джазу звучать у дитячій п'єсі «Ляльковий кейк-уок» із циклу «Дитячий куточок», *Ігор Стравінський* створив «Регтайм» для одинадцяти інструментів та «Піано-рег-мюзік» для фортепіано. І список цей можна продовжити.

Однак найяскравішим музичним твором, який відкрив нові можливості використання джазу в симфонічній музиці, стала «Рапсодія у блюзових тонах» американського композитора Джорджа Гершвіна. Тому сьогоднішній урок ми присвяtimo творчості видатного американського композитора Джорджа Гершвіна, і саме на прикладі його творів переконаємося наскільки тісно та нероздільно співіснують здавалося б зовсім протилежні музичні жанри. Але спочатку пропоную перевірити свої знання, отримані на минулих уроках.

III. Актуалізація опорних знань.

Гра «Музичне доміно».

Учні об'єднані в групи. Кожній з груп пропонують аркуші, на яких записано 12 фраз, які не мають закінчення. На інших аркушах – їх закінчення. Необхідно підібрати правильні закінчення до цих фраз.

1. Музична імпровізація – це створення музичного твору... (без попередньої підготовки).
2. Видатна джазова співачка ... (Елла Фіцджеральд).
3. Джазові колективи мають назву... (диксиленд, джаз-бенд).
4. Назва **джаз** виникла від англійського слова **jazz**, означає... (підбадьорливий вигук у негрів).
5. Жанр духовних піснеспівів афроамериканців називають ... (спіричуелсом).
6. «Рваний ритм», або... (регтайм).
7. «Караван» («*Caravan*»), «Самотність» («*Solitude*») – композиції... (Дюка

Еллінгтона).

8. Джазова імпровізація без слів - ... (скет).

9. На запитання «Що таке джаз?» ... відповідав: «Якщо Ви про це запитуєте, то цього Вам ніколи не зрозуміти». (Луї Армстронг).

10. Танцювальна музика, для якої характерне поєднання постійно синкопованої мелодії з чітким маршеподібним супроводом, імітація прийомів гри на банджо, використання різних «ударних» ефектів – це... (регтайм).

11. Джаз народився в ... (Новому Орлеані).

12. «Шоу менестрелів» - це ... (жанр сатиричних вистав).

IV. Новий матеріал для засвоєння.

Учитель. Отже, як я вже казала, сьогодні ми поринемо у світ чарівних звуків музики Джорджа Гершвіна. Але спочатку познайомимося з його життєвим та творчим шляхом.

Портрет митця.

Джордж Гершвін (1898–1937) — американський композитор.

Джордж виріс на вулицях Іст-сайда в Нью-Йорку. Він був звичайною дитиною, але якось на шкільному концерті почув «Гумореску» чеського композитора Антоніна Дворжака у виконанні відомого в Америці скрипаля Макса Розенцвейга.

Музика викликала в нього таке глибоке потрясіння, що з того часу стала його єдиним великим захопленням. Життя склалося так, що систематичної музичної освіти Гершвін не отримав.

Щоб стати композитором, він посилено займався сам, жваво цікавився всіма подіями світової музичної культури, і завжди знаходив можливість взяти уроки в професіоналів: таких відомих композиторів, як М. Равель, І. Стравінський, А. Шенберг.

В одному газетному інтерв'ю відомий американський піаніст і педагог Беріл Рубінштейн сказав пророчі слова: «У цієї молодій людини є іскра геніальності. Я насправді вірю, що Америка в недалекому майбутньому

пишатиметься ним...». Так і сталося... Гершвіним було написано багато мелодій до мюзиклів на Бродвеї та джазових творів. Успішна прем'єра його опери «135-та вулиця» («*135th Street*») не пройшла непоміченою. Джордж Гершвін написав велику кількість симфонічних творів, близько 300 пісень, багато музики до кінофільмів, фортепіанні п'єси й концерти, оперети та мюзикли. Останнім твором Джорджа Гершвіна стала опера «Поргі і Бесс» («*Porgy and Bess*»). Вивчивши традиції джазу й афро-американського фольклору, Гершвін вдало поєднав їх з основами європейської класичної музики та виробив особливий стиль, який відкрив новий напрям у світовій музичній культурі. До Гершвіна багато композиторів відчували зародження нового жанру, але все якось не наважувалися говорити про нього, а Гершвін вивів його на сцену й відкрито заявив про початок джазової епохи.

А тепер звернемося до одного з найпопулярніших творів Гершвіна «Рапсодія в блюзових тонах». Та спочатку давайте згадаємо, що означає слово «рапсодія» та визначимо його як один із жанрів музичного мистецтва.

Мистецька скарбничка.

Рапсодія — музичний жанр, якому притаманні імпровізаційність «вільного висловлювання».

Учитель. На прем'єрному концерті в нью-йоркському «Ейлін Холлі» «Рапсодію» виконував сам автор, а допомагав йому оркестр Пола Уайтмана.

«*Rhapsody in Blue*» перекладається ще як «Блакитна рапсодія» або «Рапсодія у блакитних тонах». Насправді ідея її написання з'явилась у Гершвіна після відвідування художньої виставки, картини на якій були витримані переважно у блакитних і синіх тонах. Це були роботи Джеймса Уістлера «Ноктюрн у блакитному і срібному», «Композиція в сірому та зеленому». Проте англійське слово *blue*, як відомо, має два значення — *блакитний* та *сумний*. Саме від останнього походить назва музичного стилю блюз. І музика твору Гершвіна наближена саме до нього.

В основу твору покладено чотири теми. Перші дві експонуються в оркестровому вступі: чуттєва, витончена тема у кларнета (*слухання 1 теми*) й

танцювальна в мідних духових (*слухання 2 теми*). Третя тема — синкопована за ритмом, пісенна (середній розділ твору) (*слухання 3 теми*) й остання — світла і святкова — лірична кульмінація всього твору (*слухання 4 теми*). Кожна з тем розвивається варіаційним способом. При цьому виявляється багатозначність кожної з них. Так, у першій темі виявляється гумор, у другій — скерцозність, у третій — відвага й натиск, у четвертій — внутрішній драматизм. У побудові твору Гершвін не дотримувався якихось схем. Епізоди вільно чергуються, контрастуючи один з одним (*слухання фрагменту твору*).

Проте в побудові існує своя внутрішня логіка — усе спрямовано до однієї мети — коди, яка звучить патетично й драматично. (*слухання коди*)

Історичне значення «Рапсодії у блюзових тонах» полягає в тому, що джаз і його елементи було піднято на новий, вищий рівень. Вони увійшли складовими у світ симфонічної музики.

V. Розспівування. Вправи для розвитку музичного слуху та голосу.

VI. Розучування пісні. «Колискова Клари» з опери «Поргі і Бесс» Дж. Гершвіна.

1. Ознайомлення з піснею.
2. Бесіда за її змістом. (Послухайте українську народну пісню «Ой ходить сон коло вікон». Як ви вважаєте, чи має під собою ґрунт версія про те, що саме вона надихнула Дж. Гершвіна на створення знаменитої колискової? Насправді, за основу арії, написаної Джорджем Гершвіном в 1935 році для опери «Поргі і Бесс», була взята українська колискова «Ой, ходять сон біля вікон», яку композитор почув в Нью-Йорку у виконанні Українського Національного Хору під керівництвом нашого земляка Олександра Кошиця).
3. Розучування мелодії пісні.
4. Виконання пісні вокалізом. (Довгі звуки мелодії проспівуйте до кінця, без напруги. Приголосні звуки, які стоять наприкінці слів, вимовляйте чітко і виразно. Поміркуйте над створенням ніжного наспівного образу.)
5. Виконання пісні під акомпанемент фортепіано.

VI. Узагальнення вивченого матеріалу. Підсумок уроку.

Гра «Мікрофон».

VII. Домашнє завдання.

Підготуйте запитання до мистецької вікторини, присвяченої творчості Дж. Гершвіна, композитора і художника.

VIII. Вихід з класу під музику І. Стравінського «Регтайм».

Урок № 21

Тема уроку: Діалог між мистецтвом і щоденним життям.

Народження рок-н-ролу.

Мета: формування **ключових компетентностей:**

загальнокультурна компетентність: формування міжособистісних відносин, оволодіння досягненнями світової культури; застосування засобів і технологій інтеркультурної взаємодії.

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організувати своє робоче місце, планувати свої дії; розвивати вміння й навички самоконтролю й самооцінки

предметних компетентностей:

- знайомити учнів з історією народження та розвитку рок-н-ролу, найвідомішими виконавцями в цьому жанрі;

- розвивати в учнів здібності щодо образного сприйняття музичних творів та навички виконавського розвитку музики. Розвивати творчі здібності учнів, естетичний смак.

- виховувати інтерес та любов до музики як виду мистецтва.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, мультимедійна презентація.

Тип уроку: комбінований урок.

ХІД УРОКУ

I. Вхід учнів до класу під звучання композиції Елвіса Преслі «Promised

Land»

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання.

Повідомлення теми і мети уроку.

III. Актуалізація опорних знань.

Тест «Історія джазу».

1. Яким чином відбулося взаємопроникнення негритянської музики на американський континент?

- вона стала модною;
- люди захотіли познайомитися з джазом;
- сподобалися африканські ритми;
- вона з'явилася в Америці разом з неграми – рабами;
- її запровадили насильно.

2. Як називалися пісні північноамериканських негрів релігійного змісту?

- спірічуелс;
- блюз;
- госпел;
- регтайм.

3. Яке американське місто стало батьківщиною джазу?

- Бостон;
- Вашингтон;
- Новий Орлеан;
- Канзас;
- Нью Йорк.

4. Що таке блюз?

5. Що таке імпровізація?

- гра по нотах;
- політ творчої фантазії, що полягає у варіюванні мелодії взятої за основу;
- гра нотного тексту напам'ять.

6. Дайте визначення джазу.

7. В якому столітті виник джаз?

- у 19 ст.;

- у 21 ст.;

- у 20 ст.

8. На яких інструментах грають джазмени? (*підкресліть*):

- труба;

- тромбон;

- арфа;

- кларнет;

- рояль;

- контрабас;

- орган;

- саксофон;

- банджо;

- гітара.

9. Перерахуйте основні напрямки джазу

10. Кого з відомих джазових виконавців ви знаєте?

11. Чи відчуваємо ми в 21 столітті вплив джазової музики на нас? Наведіть приклади.

IV. Новий матеріал для засвоєння.

Учитель.

У середині минулого століття в музичному середовищі Америки виникло явище масової культури, яке формувало і формує до сьогодення смаки молоді багатьох країн світу. Це — рок-музика.

До визначальних ознак рок-музики належать короткі мотиви в мелодії, підкреслення метру шляхом інтенсивного акцентування сильної долі такту; застосування електронного підсилення звучання, підвищена експресія вокального та інструментального інтонування. Головна увага приділяється виконавській інтерпретації твору, якій притаманний підвищений драматизм,

темпераментний вокал. У рок-музиці на передній план висувається чіткий і динамічний ритм, що підкреслює її гучність і стає важливим засобом виразності. Ще однією відмінністю рок-музики є те, що вона надзвичайно приваблює молодь, художні смаки й інтереси якої не завжди відповідають традиційним уявленням про естетичні ідеали, отже, утворює альтернативний спосіб поведінки в суспільстві.

Рок-музику можна поділити на багато течій і напрямів. Одним із них є рок-н-рол (від англ. rock'n'roll — крутитися, гойдатися). Це, перш за все, танцювальна музика.

У рок-н-ролі основну роль відіграє електрогітара, на якій зазвичай виконують сольні партії. Вокал — дуже напористий і енергійний, а поведінка виконавців на сцені — вільна й невимушена.

Але як же з'явився рок-н-рол?

Це була революція. Вона змінила життя цілого покоління і, отже, без неї доля наступних поколінь була б іншою. Вона захопила весь світ. Вона змінила хід історії. Вона налякала владу і змусила дорослих піддати себе переоцінці.

Для тінейджера 50-х рок-н-рол був переворотом буквально у всьому: в манері одягатися, говорити, ходити, танцювати, в поглядах на світ, на владу, на батьків. Але найголовніше - переворотом у поглядах людини на самого себе. До рок-н-ролу молоді люди у віці від 12 до 20 років повністю дотримувалися поглядів батьків. Вони одягалися, наслідуючи батькам, в загальному і в цілому їхні смаки були мініатюрним віддзеркаленням смаків батьків.

Рок-н-рол все це змінив. Він створив відокремлене плем'я, зі своїми ритуалами, своєю уніформою, своїми таємницями, своєю мовою, своєю музикою. Це була незвичайна - галаслива, груба, криклива музика, з потужним зарядом енергії і маніакальним, пульсуючим бітом. Її неможливо описати. Її можна слухати, можна відчувати.

Популярна музика існує не для того, щоб її аналізували. Вона існує для того,

щоб приносити задоволення. Рок-н-рол в більшій мірі, ніж будь-яка інша поп-музика, не піддається інтелектуальному аналізу. Ось тому ми не будемо міркувати про те, що таке рок-н-рол. Але в наших силах пояснити, звідки він з'явився. Грубо кажучи, рок-н-рол - це музика чорних у виконанні білих артистів.

В Америці після Другої Світової Війни все ще тривало гноблення негрів. Їх вважали людьми другого сорту і прибрали у відокремлені гетто. Там у них були свої радіостанції. І ці радіостанції програвали свої власні, "расові" платівки.

Молоді негри-американці віддавали перевагу платівкам із записами ритм-енд-блюзу. Коріння цієї музики лежало в сільському блюзі, але масова міграція з південних ферм в міста Півночі привела до того, що традиційний блюз, увібравши в себе швидкість, ритм, вібрацію, шум і гам великих міст, перетворився в міський блюз.

Це була музика чорних. Мало хто з білих чув її, а з тих, хто чув, мало хто розумів. Вона абсолютно не впливала на музику, що входила в національні хіт-паради. Чорних виконавців, які потрапляли в списки популярності, можна було перерахувати по пальцях.

Молоді білі хлопці, між тим, все більше починали відчувати, що національні хіт-паради не відповідають їхнім смакам. Самі вони, можливо, і не змогли б точно сформулювати, що їм хотілося б слухати. Просто вони відчували: те, що їм пропонують - це не те.

Немає можливості встановити точну дату народження рок-н-ролу. Але можна назвати рік - 1952 і людину, яка популяризувала назву нової музики: це був 30-річний DJ (диск-жокей) Алан Фрід.

Рок н ролл? Чому саме "рок-н-рол"? Ймовірно, це одне з тих безглузвих слів, що випадково потрапляють в мову? Не зовсім так. Обидва слова, що склали термін, були запозичені з негритянського сленгу. «Робити рок-н-ролл» означало танцювати.

Отже, як виник рок-н-рол, ми дізналися. А хто ж зробив його таким

популярним, хто є «зірками» рок-н-ролу? Про це ми дізнаємося від наших «мистецтвознавців».

Портрет митця.

Учень 1. Елвіс Преслі (1935–1977) — король рок-н-ролу і, певно, найепатажніша фігура в шоу-бізнесі ХХ ст. Йому вдалося здійснити велику американську мрію — хлопець, який народився у бідній родині, став мільйонером. У його особистості поєднались яскравий талант, виняткова працездатність і неймовірне везіння. Елвіс був усебічно обдарованою людиною — співаком, аранжувальником, актором і спортсменом.

Він підкорив своїм голосом півсвіту. Симпатичний талановитий юнак на концертах зводив молодь із розуму. Для неї він був уособленням бунтарського духу — протесту. В Елвіса була особлива манера триматися на сцені — його плавні й водночас експресивні рухи в поєднанні з привабливим голосом створювали ефект вибуху бомби. У житті ж Преслі був прикладом у всьому, чим може пишатися правильна американська сім'я — юнак вірив у Бога, був патріотом своєї країни, до людей старшого віку звертався виключно «сер» і «мем» та дуже засмучувався від того, що зі сцени дехто бачив у ньому породження зла, і не розумів чому — адже він просто хотів дарувати людям музику.

Творча спадщина Елвіса Преслі величезна: він випустив у США близько 50 великих платівок, знявся в понад 30 кінофільмах. І досі виходять диски з його записами.

Про Елвіса написано сотні книжок і тисячі статей; у світі продано більше мільярда платівок (вініл- і компакт-дисків). У Преслі найбільше ніж у будь-кого у світі пісень (149), що потрапляли в «гарячу сотню» хіт-параду «Біллборд». Із них 18 посідали перші місця. 150 альбомів Преслі досягли золотого, платинового або мультиплатинового статусу, з них 10 посіли перші місця в хіт-парадах США. За життя Преслі отримав три музичні нагороди Американської академії звукозапису «Греммі».

Слухання музики. *Е. Преслі. «Все гаразд, мамо».*

Учитель. Преслі був найбільшим представником рок-н-ролу, але далеко не єдиним. Рок-н-рол виявився досить просторий, щоб вмістити такі різні стилі і таланти, як Літл Річард, Фатсія Доміно і Чак Беррі. Чарлі Джіллетт у книзі «Звуки міста» розрізняє п'ять різновидів рок-н-ролу:

північний стиль Білла Хейлі;

ню-орлеанський танцювально-блюзовий стиль Фатса Доміно і Літл Річарда; рокабіллі (рок + хіллбіллі, тобто кантрі) Преслі, Джері Лі Льюїса, Роя Орбісона і інших;

чиказький міський блюз Чака Беррі;

звук негритянських груп типу Platters.

Всі ці стилі сприяли багатій різноманітності рок-н-ролу, і всі вони заслуговують на увагу.

Учень 2. В лютому 1959, в студії номер 2 (тієї самої, де кілька років потому почнуть працювати THE BEATLES) грамофонній компанії EMI на Еббі-Роуд у Лондоні молодий англійський співак записував свій перший довгограючий диск.

Платівка була не зовсім звичайною з двох причин: по-перше, вона робилася "вживу", тобто без численних кропітких проб і перезаписів, властивих роботі в студії; по-друге, на запис були запрошені три з половиною сотні підлітків для створення "концертного ефекту".

Перший запис відбувся 9 лютого, проте крики фанів звели нанівець роботу звукооператорів, а вищезгаданий артист "посадив" голос. На наступний день галасливих шанувальників спеціальними бар'єрами відсунули подалі від сцени. Цей другий концерт і був випущений на диску. Підліткам було через що шаленіти: у них нарешті з'явився свій власний, англійський "король рок-н-ролу". Звали "августійшу особу" Кліфф Річард.

З тих пір пройшло чотири з гаком десятиліття ... Заповідь «Не сотвори кумира» в шоу-бізнесі не діє - тут кумирів штампують пачками. За всю історію існування популярної музики світ бачив десятки стрімких злетів і не

менш стрімких падінь всіляких «зірок», «суперзірок» і «супергруп». Більшість імен та назв збереглися тільки в рок-довідниках. Кліфф Річард зумів пережити всі манії і захоплення і залишитися в першому ешелоні популярної музики. Кар'єра, що триває 45 (!!!) років - явище унікальне і гідне Книги рекордів Гіннеса.

Слухання музики. *Кліфф Річард & The Shadows – «Livin' Doll»*

Учень 3. Чак Беррі, і перший поет року.

У Чикаго була людина, яка все складала сама - і слова, і музику. Він писав пісні, які настільки чуйно відбивали життя молоді 50-х, її проблеми, її любов, її приховані бажання, що його часто називають першим поетом року.

Він перший чітко заявив про те, що рок - не тимчасова мода.

В 'Rock & Roll Music' Беррі вдалося в декількох словах сформулювати суть ситуації. Він «не має нічого проти сучасного джазу, якщо тільки його грають не дуже швидко», тому що інакше «зникає краса мелодії» і річ починає звучати «як симфонія». Він відкидає настільки улюблені дорослими латиноамериканські ритми - танго, мамбо, конго, і закликає «грати на фортепіано». Він хоче одного: танцювати. І в цьому суть рок-н-ролу.

Хоча Беррі був старший своєї публіки (в 1955, коли з'явився його перший хіт 'Maybellene', йому було чи 24, чи близько 30 - дивлячись, який рік вважати дійсним роком його народження: називають і 1931 і 1926), він інстинктивно відчував, чого вони хочуть. І відбив все це в музиці.

З пісень Чака Беррі можна дізнатися все про життя тінейджерів 50-х. Більш того, з них можна дізнатися про життя тінейджерів будь-якої епохи. Змінюються лише деталі: моди, марки автомобілів, сленг, решта - поза часом: почуття, емоції, різкі перепади настрою від бурхливої радості до безпросвітної туги.

Чак Беррі був першим автором в рок-музиці, який дійсно хотів щось сказати. Він виділявся тому, що виражався ідеально роково: за допомогою музики року, словами року він говорив про прихильників року. Розглядати тексти його пісень або теми, розклавши їх на папері - це означає зруйнувати Беррі.

Ці слова він писав не як вірші, а як лірику для рок-пісень. Щоб зрозуміти, наскільки великим був Беррі, треба слухати його музику.

Поряд з Елвісом, Чак Беррі був найбільш впливовим артистом рок-н-ролу. Більше того, він один з найвпливовіших артистів року взагалі.

Слухання музики. *Чак Беррі. Roll over Beethoven.*

Учитель. Дякуємо нашим «мистецтвознавцям» за можливість познайомитися з видатними музикантами епохи рок-н-ролу. Та пропоную і вам спробувати себе в стилі рок-н-ролу. Розучимо пісню Наталії Май «Шалений рок-н-рол».

V. Розспівування. Вправи для розвитку музичного слуху та голосу.

VI. Розучування пісні. Сл. і муз. Н. Май «Шалений рок-н-рол».

1. Ознайомлення з піснею.
2. Бесіда про особливості виконання твору, ритмічні складнощі. Звертаємо увагу на важливість чіткої дикції при виконанні.
3. Розучування мелодії пісні.
4. Виконання пісні під акомпанемент фортепіано.

VI. Узагальнення вивченого матеріалу. Підсумок уроку.

Гра «Мікрофон».

VII. Домашнє завдання.

Дізнайтеся більше про музеї короля рок-н-ролу у світі. Чи є такі зібрання в Україні?

VIII. Вихід з класу під звучання композиції Елвіса Преслі «Promised Land».

Урок № 22

Тема уроку: Рок-музика.

Мета: формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: формування міжособистісних відносин, оволодіння досягненнями світової культури; застосування засобів і технологій інтеркультурної взаємодії.

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного

ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організовувати своє робоче місце, планувати свої дії; розвивати вміння й навички самоконтролю й самооцінки

предметних компетентностей:

- знайомити учнів з основними напрямками рок-музики;

- розвивати в учнів здібності щодо образного сприйняття музичних творів та навички виконавського розвитку музики. Через музику виховувати інтерес до інших видів мистецтва, зокрема образотворчого. Розвивати творчі здібності учнів, естетичний смак.

- виховувати інтерес та любов до музики як виду мистецтва.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, мультимедійна презентація.

Тип уроку: комбінований урок.

ХІД УРОКУ

I. Вхід учнів до класу під звучання п'єси Клода Дебюссі «Ляльковий кек-уок»

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання.

Повідомлення теми і мети уроку.

III. Актуалізація опорних знань.

Гра «Знайди місце приземлення»

На кожній парті — паперовий парашут, на якому записано незакінчені вирази з матеріалу, що вивчали на попередньому уроці.

На дошці відведено місця для «приземлення». Кожен парашут слід «посадити» в свій квадрат, тобто туди, де записано правильне продовження виразу.

1. У рок-музиці на передній план висувається... (чіткий і динамічний ритм).
2. рок-н-рол від англ. rock'n'roll ... (крутитися, гойдатися).

3. «Король рок-н-ролу»... (Елвіс Преслі).
4. Його кар'єра триває вже 45 років (Кліфф Річард).
5. До визначальних ознак рок-музики належать...(застосування електронного підсилення звучання, підвищена експресія вокального та інструментального інтонування).
6. Приблизна дата народження рок-н-ролу... (1952 рік).

IV. Новий матеріал для засвоєння.

Учитель. Стихія рок-культури з її культом свободи захопила молодь усього світу. Рок став міжнародним явищем — з'явилася велика кількість рок-гуртів.

Мистецька скарбничка.

Рок-музика — узагальнена назва наряду музики, для якої характерні підвищена експресія вокального та інструментального інтонування, чіткий динамічний ритм, використання електромюзичних інструментів.

Учитель. До початку 60-х рок-н-рол став надзвичайно популярний серед підлітків в Британії. Багато хто намагався виконувати пісні в манері Елвіса Преслі. І в 1962 році народилася знаменита четвірка Ліверпуля "The Beatles". Перші їхні альбоми включали багато переспіваних американських r'n'b-пісень. Після їх феноменального успіху подібні групи почали створюватися в Британії у величезній кількості, майже в кожній британській школі був свій біт-ансамбль: «The Rolling Stones», «Herman`s Hermits», «The Searchers», «The Hollies» і ін ...

Слухання музики. "The Beatles". «Нехай буде так» («Let it be»).

Учитель. У другій половині 60-х в Британії і США з'явилося багато нових рок-колективів і рок-музикантів. У Монтерреї гупою «The Mamas and The Papas» був організований перший в світі рок-фестиваль.

На рубежі 60-70-х більшість рок-музикантів знаходилося в стані творчого пошуку, в результаті чого було створено безліч різних рок-напрямків. Один за іншим в рок-музиці виникали нові підстили: «глем-рок» («Kiss», Alice Cooper), «поп-рок» (David Bowie, Elton John, Rod Stewart), «софт-рок»

(«Eagles», «Smokie»), «арт-рок» («Aphrodite's child»), «симфо-рок» («ELO», «APP»). Рок-альбоми перестали бути збірниками з 12 пісень, звалених в купу. Тепер вони мали «концепцію», сюжетну нитку, передавали якийсь певний настрій, перетворилися в свого роду звукові романи. Група «Moody Blues», наприклад, видавала альбоми у вигляді філософських трактатів. Вони стали відомі ще в 1965, коли їхня пісня 'Go Now!' заслужено стала хітом. Музиканти з «Moody Blues» широко застосовували електроніку, а в запису їх композицій брав участь Лондонський симфонічний оркестр. Група «Nice» спеціалізувалася на рок-обробках класики, але як правило їх спроби виявлялися невдалими. Більш успішними були експерименти з синтезу року та джазу. Такі групи як «Pink Floyd» і «Soft Mashine» виконували ускладнену, експериментальну музику, тяжіли до вільних джазових форм.

Слухання музики. «Pink Floyd». «Ще одна цеглинка у стіні» («Another Brick in the Wall»).

Учитель. Але безсумнівним лідером серед рок-стилів став «хард-рок». В кінці 60-х одним з перших хард-рок виконував видатний гітарист Джимі Хендрікс, а першою групою хард-року називають «Cream». До початку 70-х з'явилися великі зірки хард-року: «Led Zeppelin», «Deep purple» (використовували класичні мотиви), «Black Sabbath» (додала в свою творчість елементи містики і жаху), «Nazareth», «Uriah Heep» і, звичайно ж, «Queen».

Слухання музики. «Queen». «Ми — чемпіони» («We are the champions»).

Учитель. В кінці 70-х епоха хард-року завершилася. Культові виконавці калібру «Led Zeppelin» і «Deep Purple» фактично капітулювали і зійшли з рок-сцени, отримавши заслужений і безперечний статус рок-легенд. Захід епохи «Led Zeppelin» ознаменувався також стрімким злетом популярності групи «Kiss». «Kiss» були яскравими представниками чаруючого «глем-року» разом з «Queen» і Alice Cooper. Музика цих груп була названа прогресивною. Завдяки цьому на початку 80-х колективи, що грають хард-н-

хеві (жорсткий і важкий рок), потрапили в струмінь нової хвилі. Почався період розквіту для груп «Samson», «Angel Witch», «Vardis» та інших. Так виник стиль «heavy metal» - логічне продовження розвитку хард-року на початку 80-х. Гітарні рифи були ще більше посилені, ударні перетворилися в безперервну канонаду.

У 1980 році австралійська група «AC / DC» випустила епохальний альбом «Back In Black», який до цих пір є одним з найбільш продаваних рок-альбомів.

Слухання музики. «AC / DC»- «Thunderstruck».

Учитель. Пізніше, в кінці 80-х в США фаворитами виступали такі гурти як «Metallica», «Megadeth», «Anthrax» і інші. В Англії тон задавали досвідчені, зміцнілі Оззі Осборн, «Whitesnake», «Black Sabbath» та інші, а також їх послідовники - «Motorhead», «Iron Maiden», «Def Leppard» та інші.

Кінець 80-х - перша половина 90-х явили рок-світу безліч нових і яскравих колективів. Такі групи як «Cinderella», «Aerosmith», «Skid Row», «Nirvana» моментально завоювали міцні позиції на рок-сцені, бо продемонстрували щось ексклюзивне своїм творчим підходом. Почали зароджуватися й розвиватися такі різновиди рок-музики, як thrash, speed, black-metal і death-rock.

Специфічним є склад інструментів цих вокально-інструментальних ансамблів: електрогітари (соло, ритм і бас) та ударні.

В 70-ті роки почали з'являтися перші рок-гурти і на території радянського союзу: «Машина времени», «Арсенал», «Аквариум», «Кіно».

Слухання музики. «Машина времени» - «Свеча». «Кіно» - «Мы ждем перемен»

Учитель. В Україні найвідоміші рок-гурти — «ВВ», «Океан Ельзи», «Плач Єремії» та інші.

Український рок розпочав свою історію в 60-х роках минулого сторіччя. У своїх віршах вітчизняні рок-музиканти піднімають болючі проблеми сучасності:

Ти прийшла в мою хату брудна, немита
І постукала в двері церковним дзвоном.
Не питаючи згоди, до мене вселилась
І спокій забрала, не питаючи згоди.
Розтрощила мій дім і пішла до сусідів,
Хоч і їхні родини ні в чому не винні.
Поробила з людей страшних ворогів
І, рахуючи гроші, сміялась єхидно.
(Кузьма Скрябін. «Війна») – **слухання.**

Розмірковують над сенсом життя:
А світ — вертеп —
Кажу я з гіркотою.
Цей світ — вертеп
І, що найважче:
Залишатися у нім
Самим собою. («Плач Єремії») – **слухання.**

І висловлюють чітку впевненість у кращу долю:
Все буде добре
Для кожного з нас.
Що все буде добре,
Настане наш час.
(Вячеслав Вакарчук. «Все буде добре») – **слухання.**

V. Розспівування. Вправи для розвитку музичного слуху та голосу.

VI. Розучування пісні. Сл. і муз. Н. Май «Шалений рок-н-рол».

1. Виконання пісні під фонограму (+)
2. Виконання пісні під фонограму (-).

VI. Узагальнення вивченого матеріалу. Підсумок уроку.

Гра «Музичний магазин». *Учитель пропонує учням уявити, що вони в музичному магазині, де їхні знання — це «товар», а вчитель — «покупець». За кожну правильну відповідь діти отримують фішку («гроші»). Чим більше їх зберуть, тим вищою є оцінка:*

1. Назвіть характерні особливості рок-музики.
2. Назвіть рок-гурти – представники хард-року.
3. Назвіть відомі вам напрямки рок-музики.
4. Який гурт виконує пісню «Мы ждем перемен».
5. Назвіть відомі вам радянські рок-гурти.
6. Які сучасні українські рок-гурти ви слухаєте? Назвіть декілька їх композицій.
7. Чим відрізняється рок-музика від джазу?

VII. Домашнє завдання.

Слухати музику у виконанні рок-гуртів «Queen», «Машина часу», «Кіно», «Океан Ельзи», «ВВ» та ін. (за вибором).

VIII. Вихід з класу під музику Гурту «Queen» - «Шоу має тривати» («The show must go on»)

Урок № 23

Тема уроку: Сучасна рок-музика.

Мета: формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: формування міжособистісних відносин, оволодіння досягненнями світової культури; застосування засобів і технологій інтеркультурної взаємодії.

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організовувати своє робоче місце, планувати свої дії; розвивати вміння й навички самоконтролю й самооцінки

предметних компетентностей:

- знайомити учнів з напрямками сучасної рок-музики, найяскравішими виконавцями;

- розвивати в учнів здібності щодо образного сприйняття музичних творів та навички виконавського розвитку музики. Через музику виховувати інтерес до інших видів мистецтва, зокрема образотворчого. Розвивати творчі здібності учнів, естетичний смак.

- виховувати інтерес та любов до музики як виду мистецтва.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, мультимедійна презентація.

Тип уроку: комбінований урок.

ХІД УРОКУ

I. Вхід учнів до класу під композицію у виконанні групи «*Genesis*».

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання.

Повідомлення теми і мети уроку.

III. Актуалізація опорних знань.

Гра «Так чи ні».

1. The Beatles – американський рок-гурт.
2. «Глем-рок» «поп-рок», «софт-рок», «арт-рок», «симфо-рок» - течії в рок-музиці, що виникли у 80-ті роки ХХ сторіччя.
3. В кінці 60-х одним з перших хард-рок виконував гітарист Джимі Хендрікс
4. Український рок розпочав свою історію в 70-х роках минулого сторіччя.
5. «Плач Єремії» - радянський гурт.
6. Композицію «Свеча» виконував гурт «Кіно».
7. Специфічним є склад інструментів рок-гуртів: електрогітари (соло, ритм і бас), саксофони, тромбони та ударні.

IV. Новий матеріал для засвоєння.

Учитель. Рок із часом виявив надзвичайну здатність «поглинати»

різноманітні музичні напрями й течії, не соромлячись відвертих запозичень. Спроби поєднати рок і класичну музику привели до появи *арт-року*. Вплив класики від чутний у композиціях завдяки використанню оркестровки, мелодій і форм симфонічної та камерної музики. Визнаними зірками арт-року є британські гурти «Yes», «Supertramp», «King Crimson», «Genesis».

Залучення року до класичних традицій відбувалося кількома шляхами: *по-перше* — через безпосереднє виконання рок-музикантами класичної музики Й.-С. Баха, В.-А. Моцарта, Л. Бетховена, Н. Паганіні, Ф. Ліста та інших композиторів; *по-друге* — через спільне музикування представників академічного напрямку та року; нарешті — виконання симфонічними оркестрами рок-композицій. Прикладом останнього напрямку є запис Лондонським Королівським симфонічним оркестром платівки «Класичний рок» із творів «The Beatles», «Rolling Stones» тощо.

Слухання музики. Лондонський Королівський симфонічний оркестр.

Прикладом інтерпретації музичної класики можна вважати творчість американської рок-групи «Manowar» (важкий рок).

Вони створили рок-інтерпретацію класичного оперного фрагмента «Політ джмеля» М. Римського-Корсакова.

Слухання музики. Микола Римський-Корсаков. «Політ джмеля» у виконанні симфонічного оркестру та рок-групи.

Учитель. Порівняйте два варіанти виконання п'єси (*тембр, регістр, динаміка*).

На якому музичному інструменті виконується мелодія в оригіналі, а на якому — у рок-версії?

Як змінюється образ джмеля в інтерпретації рок-музикантів?

З метою популяризації сучасної пісенної творчості в багатьох країнах почали організовувати музичні конкурси та фестивалі джазу, рок-музики, естрадної пісні. Нині одним із найвідоміших і наймасштабніших є пісенний фестиваль «Євробачення». Багато відомих виконавців стали учасниками цього

фестивалю. Наприклад, у 1974 р. Першою премією відзначено хіт «Ватерлоо» шведського вокально-інструментального ансамблю «*ABBA*»

Слухання музики. «*ABBA*» - «Ватерлоо».

Учитель. А в 2004 р. перемогу здобула українська співачка Руслана Лижичко з композицією «Дикі танці».

Слухання музики. Руслана Лижичко. «Дикі танці»

Учитель. Серед вітчизняних фестивалів — «Оберіг» (м. Луцьк), «Тарас Бульба» (м. Дубно), «Країна мрій» та «Рок-екзистенція» (м. Київ), «Таврійські ігри» (м. Каховка), дитячий фестиваль «Чорноморські ігри» (м.Скадовськ). Проте загальнонаціонального значення набув фестиваль «Червона рута», який проводився в різних містах України, зокрема й у Чернівцях — на батьківщині відомого українського поета і композитора Володимира Івасюка.

Роздивіться логотипи українських фестивалів. Чи відповідають шрифти образам, що їх створює рок-музика?

V. Розспівування. Вправи для розвитку музичного слуху та голосу.

VI. Розучування пісні. «Аркан», музика Руслани Лижичко, слова Олександра Ксенофонтова

1. Ознайомлення з піснею.

2. Бесіда за її змістом.

- Подумайте над текстом рок-твору. Яку ідею він утілює?
- Аркан — старовинний український чоловічий танець, поширений у західних областях України. Його танцюють зімкнутим колом або півколом із сокирками в руках. Поміркуйте, як потрібно виконувати пісню, щоб відтворити відповідний характер цього танцю — запальний, активний, бадьорий.

• Створіть ритмічний супровід до пісні.

3. Розучування мелодії пісні.

4. Виконання пісні вокалізом.

5. Виконання пісні під акомпанемент фортепіано.

VI. Узагальнення вивченого матеріалу. Підсумок уроку.

1. Назвіть загальні ознаки рок-музики.
2. Чи можливі поєднання року і класичної музики? Наведіть приклади.
3. Поміркуйте, яку пісню з репертуару українських рок-гуртів ви б обрали для виконання на міжшкільному пісенному фестивалі.

VII. Домашнє завдання.

Проведіть міні-дослідження історії гуртів або виконавців рок-музики з наступною презентацією. *Орієнтовні теми:* «Українська рок-музика сьогодні», «Напрями рок-музики», «Вплив рок-музики на людину», «Мій улюблений рок-гурт».

VIII. Вихід з класу під композицію у виконанні гурту «King Crimson».

Урок № 24

Тема уроку: Музичний театр.

Мета: формування **ключових компетентностей:**

загальнокультурна компетентність: формування міжособистісних відносин, оволодіння досягненнями світової культури; застосування засобів і технологій інтеркультурної взаємодії.

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організовувати своє робоче місце, планувати свої дії; розвивати вміння й навички самоконтролю й самооцінки

предметних компетентностей:

- знайомити учнів з рок-оперою як жанром театрального мистецтва;
- розвивати в учнів здібності щодо образного сприйняття музичних творів та навички виконавського розвитку музики. Через музику виховувати інтерес до інших видів мистецтва, зокрема образотворчого. Розвивати творчі здібності учнів, естетичний смак.

- виховувати інтерес та любов до музики як виду мистецтва.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, мультимедійна презентація.

Тип уроку: комбінований урок.

ХІД УРОКУ

I. Вхід учнів до класу під музику з опери «Ісус Христос – суперзірка».

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання.

Повідомлення теми і мети уроку.

III. Актуалізація опорних знань. *(Звучить фрагмент дуету Одарки і Карася з опери С.С. Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм»)*

Учитель: Діти, ви впізнали твір? *(Учні відповідають)*

Учитель: А хто-небудь з вас бував в театрі? *(Відповіді учнів.)*

Учитель: Сьогодні я всім пропоную віртуально відвідати музичний театр.

Назвіть мені, будь ласка, які вистави ми зможемо побачити, якщо побуваємо в театрі?

Учні: лялькова вистава, драматичний спектакль, тіньовий спектакль, опера і балет.

Учитель: Залежно від того, який вид вистави вам покажуть, театри поділяють на кілька видів.

(Учитель викликає до дошки учня, щоб виконати Завдання № 1: співвіднести назва вистави з назвою театру).

Учитель: У кожному великому місті є театр опери і балету. А зараз я хочу познайомити вас зі всесвітньо відомими театрами.

Зверніть увагу, які вони гарні, кожен зі своєю архітектурою. Ла Скала в Мілані в Італії, Гранд-Опера в Парижі у Франції, Віденська державна опера в Австрії, Сіднейський театр стоїть прямо на березі океану, і в Нью-Йорку дуже цікаве сучасне приміщення Метрополітен-опери. А які українські театри вам знайомі?

Відповіді учнів.

Учитель: А тепер ми відправимося в чарівний світ музичного театру.

III. Новий матеріал для засвоєння.

Учитель: Давайте підійдемо до театральної афіші. Для чого вона потрібна?

Учні: Афіша - оголошення про виставу, концерт. Дивлячись на неї, ми зможемо дізнатися, що йде в театрі.

Учитель: Подивіться, про що може розповісти нам театральна афіша?

Учні: На афіші зазначаються назви творів, їх музичні жанри, прізвища авторів, імена і прізвища виконавців головних ролей і дата.

Учитель: А тепер давайте зайдемо в приміщення театру.

Спочатку ми потрапляємо в фойє. Це просторий зал, де зазвичай глядачі очікують початок вистави. У фойє можна погуляти, посидіти на лавочках і розглянути фотографії або портрети популярних артистів театру. Потім ми почуємо дзвінок, який дасть сигнал, що можна зайняти свої місця в залі для глядачів. Всього в театрі подається 3 дзвінка перед початком вистави. Подивіться, який великий зал в театрі, величезна люстра висвітлює зал, але під час представлення вона згасне. Навіщо вимикають світло в залі?

Учні: Світло горить тільки на сцені, щоб глядачі змогли все добре розглянути.

Учитель: У фойє театру можна купити театральну програму. В ній, як і на афіші, вказані назва вистави, музичний жанр, автор, дата проведення вистави. На внутрішній сторінці дійові особи і актори, зайняті у виставі і навіть ім'я художника. А навіщо в театрі художник? У чому полягає його робота?

Учні: Малює декорації, ескізи костюмів, виготовляє бутафорські вироби.

Учитель: Одягаючи костюм героя, актор ще не до кінця створює свій образ. Хто допомагає акторові перед спектаклем змінитися до невпізнання?

Учні: Гример.

Учитель: Гример - одна з найцікавіших професій. Він може використовувати бороду, вуса, навіть носи, зробити відповідні зморшки на обличчі і з молодій людини вийде стара, король чи жебрак т.д. .:

У програмі є ще літературний текст. Як називається цей літературний текст?

Учні: Лібрето.

Учитель: Що таке лібрето?

Учні: Короткий літературний виклад сюжету.

Учитель: Які музичні жанри створюються на основі лібрето?

Учні: Опера, мюзикли, оперети.

Учитель: Без чого ще не може обійтися ні опера, ні балет? Що вперед пишуть музику або лібрето? (*Відповіді учнів*).

Може композитор скласти музику без лібрето? Чому?

Учні: Тільки після створення лібрето композитор пише музику, тому що там прописано зміст вистави, головні герої і текст.

Учитель: Добре. Отже, ми згадали з вами що являє собою музичний театр і музична вистава (опера чи балет). А сьогодні я вас запрошую на незвичайну виставу. Виставу, яка дещо відрізняється від тих, що ви бачили раніше.

Інтенсивний розвиток рок-музики сприяв виникненню **рок-опери**. Цей музично-театральний жанр зберіг характерні для класичних оперних зразків номери —арії, дуети, тріо, хори, розмовні діалоги.

Проте він вніс особливу манеру співу —темпераментний, дещо з надривом вокал.

Музична мова рок-опер пов'язана з використанням рок-ансамблю, а також класичного складу оркестру (або їх поєднанням). Манера виконання наслідує різні види рок-музики, використовує елементи музичної мови інших шарів культури —від фольклору до джазу. Танцювальні номери також змінилися. У звичайній опері вони нагадували балетні сцени, створені за законами класичного танцю. На сцені рок-опери з'явилися сучасні масові танці, танцювальні епізоди зі специфічною пластикою. У виставах широко використовуються найрізноманітніші прийоми звукового оформлення та світлові ефекти.

Одним із найвідоміших зразків жанру рок-опери є «Ісус Христос — суперзірка» (Jesus Christ Superstar) (музика *Ендрю Ллойд Уеббера*, лібрето *Тіма Райса*). Зміст твору відображає останні сім днів життя Ісуса очима Юди Іскаріота.

Усі персонажі рок-опери — Ісус, Марія Магдалина, Понтій Пілат, Юда та інші — завдяки максимально простим текстам лібрето сприймаються як живі люди. Для Марії Магдалини Христос — не Бог, а людина, і любить вона його як жінка-матір — віддано та беззавітно. У перебігу розгортання оперної дії вона заспокоює та лікує Ісуса після важкого спілкування з каліками, припиняє наскоки Іуди, докоряє Петру й організовує апостолів після арешту Учителя. Арія Марії Магдалини «Я не знаю, як мені кохати його» — це один із найкращих і найзворушливіших музичних номерів в опері.

Слухання музики. Ллойд Уеббер. Рок-опера «Ісус Христос — суперзірка». Арія Марії «Я не знаю, як мені кохати його».

Учитель. Зверніть увагу, які засоби рок-музики використав композитор. Як вони впливають на створення музичного образу? Пригадайте, що таке арія в опері.

Якщо арія Марії Магдалини — найкращий ліричний твір в опері, то сцена смерті Юди — найдраматичніший епізод. Напередодні, у сцені арешту, Юда відкрито кидає виклик Ісусу і його місії: «Ти боїшся, що я залишусь і не піду до них, і тоді твоїм пихатим сподіванням не відбутися. Закінчуй, Ісусе, цю виставу». Прозріння приходить до Юди після того, як він розуміє, кого він зрадив і що його самого просто використали.

У своєму прозрінні він піднімається до трагічних висот: зникає дитяча образа на Христа, лишається тільки безмежна любов до нього і жалість до себе, приреченого на зраду і заклання. «Бідний, старий Юда», — стихає рефрен хору в реквіємі по Іскаріоту.

Проте творці опери не дають просто так зникнути Юді й реабілітують свого героя в кульмінаційній масовій сцені — «Ісус Христос — Супер-зірка». Тут Юда, для якого той і не Бог, і не людина, а «суперзірка», повною мірою віддає належне Ісусу й повністю позбавляється від усіх своїх сумнівів.

Слухання музики. Ллойд Уеббер. Рок-опера «Ісус Христос — суперзірка». Сцена «Ісус Христос — суперзірка».

Мистецька скарбничка.

Рок-опера — музично-сценічний твір, де в аріях, ансамблях та інших складових оперного спектаклю розкривається сюжет твору, при цьому музика написана в стилі рок, в інструментальний склад виконавців введено гітаристів та інших рок-музикантів.

Учитель. Фрагменти з рок-опер часто стають дуже популярними серед шанувальників, і поступово вони перетворюються в самостійні сольні номери, які часто звучать на естраді та в радіо- і телеефірах. Такими є пісні з рок-опери Олексія Рибникова «Юнона і Авось»: «Біла шипшина», «Я тебе не забуду ніколи» та ін. І сьогодні я пропоную вам розучити найпопулярніший з номерів рок-опери «Юнона і Авось» «Я тебе ніколи не забуду».

V. Розспівування. Вправи для розвитку музичного слуху та голосу.

VI. Розучування пісні. «Я тебе ніколи не забуду».

1. Ознайомлення з піснею.
2. Бесіда за її змістом.
3. Розучування мелодії пісні.
4. Виконання пісні під акомпанемент фортепіано.

VI. Узагальнення вивченого матеріалу. Підсумок уроку.

Учитель. Де ми сьогодні побували? *(Відповіді учнів.)*

Що нового про театрах ви сьогодні дізналися? Які види театрів бувають?
(Відповіді учнів.)

Назвіть головні музичні театри нашої країни. *(Відповіді учнів.)*

Які приміщення музичних театрів відкриті для відвідувачів? *(Відповіді учнів.)*

На які місця в залі для глядачів вам можуть продати квиток, а куди ні?
(Відповіді учнів.)

З якими театральними професіями ми познайомилися? *(Відповіді учнів.)*

Який оркестр, як правило, бере участь в постановці музичного спектаклю?

Які жанри вистав представляють в музичних театрах?

Як правильно сказати: "Я слухаю або дивлюся оперу, я слухаю або дивлюся балет"?

Які види мистецтва об'єднують опера і балет?

Що таке рок-опера? Чим вона відрізняється від класичної опери?

VII. Домашнє завдання.

У вільний час перегляньте на відео одну з рок-опер. Зробіть про неї невелике повідомлення.

VIII. Вихід з класу під музику з опери «Ісус Христос – суперзірка».

Урок № 25

Тема уроку: Рок-опера.

Мета: формування **ключових компетентностей:**

загальнокультурна компетентність: формування міжособистісних відносин, оволодіння досягненнями світової культури; застосування засобів і технологій інтеркультурної взаємодії.

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організовувати своє робоче місце, планувати свої дії; розвивати вміння й навички самоконтролю й самооцінки

предметних компетентностей:

- закріпити знання учнів про жанр рок-опери, познайомити з оперою О. Рибнікова «Юнона і Авось»;

- розвивати в учнів здібності щодо образного сприйняття музичних творів та навички виконавського розвитку музики. Через музику виховувати інтерес до інших видів мистецтва, зокрема образотворчого. Розвивати творчі здібності учнів, естетичний смак.

- виховувати інтерес та любов до музики як виду мистецтва.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, мультимедійна презентація.

Тип уроку: комбінований урок.

ХІД УРОКУ

I. Вхід учнів до класу під звучання пісні «Я тебе нікогда не забуду» з опери «Юнона і Авось»

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання.

Повідомлення теми і мети уроку.

Учитель: Поява на радянській сцені 80-х років рок-опери «Юнона і Авось» було дивом. Але воно сталося. Не понівечена цензурою, вона постала перед глядачами і миттєво стала всенародно улюбленою. І хоча потім її кілька разів забороняли і знімали зі сцени, вже ніщо не могло перешкодити успіху цього геніального твору. І до цього дня «Юнона і Авось» залишається першою і єдиною російської рок-оперою, що отримала всесвітнє визнання і славу. Причиною такого успіху було поєднання талановитої музики Олексія Рибнікова і не менш талановитого лібрето поета Андрія Вознесенського в 1978-1979 роках. І те й інше було проривом в культурі того часу. Для обох це стало важливим етапом в їх творчій біографії. Для Андрія Вознесенського цей твір став таким собі підсумком його роботи за багато років. Музична лінія, його найважливіша складова, вибудована з рок-композицій, дивовижних ліричних романсів і обробок російської православної музики. Актори співають не оперними голосами, з граничною експресією в супроводі рок-групи і класичного симфонічного оркестру.

(Показ портретів і грамплатівки, бесіда)

Учитель: Сюжет опери заснований на романтичній історії кохання дочки коменданта іспанської північноамериканської фортеці Сан-Франциско Кончити Аргуельо до начальника першої російської кругосвітньої експедиції і другого російського посольства в Японії Миколи Петровича Резанова. Особистість, діяльність і романтична любов М.П. Резанова до дочки іспанського коменданта Сан-Франциско Консепсьон де Аргуельо, яка чекала свого нареченого, не знаючи про його смерть, понад тридцять років, надихало творчість таких поетів і письменників як Г.Р. Державін, російський поет Олександр Алланд і американський письменник і поет Френсіс Брет-

Гарт.

Учитель: Як ви вважаєте, чому тема кохання актуальна і вічна?

Учні: Тому що саме кохання вічне, почуття кохання - високе почуття.

Слухання музики. *Звучить запис – «Пролог»*

Учитель: Як інакше можна назвати пролог в опері?

Учні: Увертюра.

Учитель: В основу лібрето лягла це поема «Авось!». Але, створюючи текст для рок-опери, Андрій Андрійович дуже багато в ній змінив. У лібрето любов героїв постає піднесеної, майже святий, залишає відчуття пронизливої смутку, надії. Але як би не були прекрасні персонажі, і як би не була сильна їх любов, їм не судилося бути разом і нічого не можна змінити.

Слухання музики. *Звучить запис – «Відспівування»*

Учитель: Як називається такий номер в опері?

Учні: Монолог.

Учитель: Саме Резанов як історична особа здійснив першу навколосвітню подорож, а не Крузенштерн і Лисянський, як прийнято вважати. Темою подорожі графа Резанова поет цікавився давно і повертався до неї не раз. Найвідоміший уривок з рок-опери був написаний раніше, в 1976 році. У ньому з'являється тема прощання з коханою і батьківщиною, що є головним лейтмотивом усього твору, разюче точно передає настрій і емоційне забарвлення самої рок-опери:

Ты меня на рассвете разбудишь,

Проводить необутая выйдешь,

Ты меня никогда не забудешь,

Ты меня никогда не увидишь..

Слухання музики. *Звучить запис – «Ти мене на світанку розбудиш»*

Учитель: Якби ми почули цей номер як окремий твір, то, як би він називався?

Учні: Романс - камерно-вокальний твір.

Учитель: Наступний номер «Сцена в церкві, молитва», де Резанов просить

благословення і допомоги у пресвятої діви Марії.

Слухання музики. Звучить запис – «Сцена в церкві, молитва»

Учитель: Який характер музики?

Учні: Музика напружена.

Учитель: Музична форма?

Учні: Будується на контрастах.

Учитель: Фактура?

Учні: Багатопланова (традиції класики і православного церковного співу).

Учитель: Одним з образів-символів, що проходять через всю оперу, є образ Батьківщини. У лібрето вона єдина, з ким він прощається перед відплиттям і заради якої зобов'язаний повернутися:

Там храм Матери Чудотворной.

От стены наклонились в пруд

Белоснежные контрфорсы,

Будто лошади воду пьют.

Учитель: У житті Резанова було три коханих: Богоматір, Кончіта і Батьківщина. У більш пізній ліриці Вознесенський, бачачи навколишню дійсність, може тільки жаліти Батьківщину. Але любов до неї не тільки не зменшується, а можливо, стає ще сильніше:

Я тебя сравнением не унижу,

Нищая любимая страна.

Він сподівається, що в такій країні все буде добре, але тільки пізніше, не в роки життя поета:

Жаль, что я, Россия, не увижу

Твои золотые времена...

Богоматір постає перед нами звичайною земною жінкою, вона прирівнюється до образу Кончіти. У лібрето Богоматір полюбила Резанова.

Слухання музики. Звучить запис – «Арія пресвятої діви Марії»

Учитель: Такий голос називається колоратурне сопрано, це найвищий жіночий співочий голос. Чому Рибніков вибрав саме такий голос?

Учні: Тому що образ діви Марії піднесений, недосяжний, божественний.

Учитель: Дуже цікава історія вірша «Матроси», написаного в 1977 році. Вознесенський переносить в «Юнону і Авось» лише частину цього твору, тим самим умисно змінюючи його зміст. У лібрето надія на «авось» - єдина можливість доплисти до Америки:

Наша вера вернее расчёта

Нас вывозит «Авось!»...

Частина, яка не увійшла в лібрето, є найважливішою в «Матросі». У ній йдеться про те, що доля людини, яка сподівалася тільки на «авось», приречена: таким людям не вижити в сучасному світі і всі їхні старання безнадійні. Приголомшливий ефект справляє у вірші порівняння долі з предметом побуту – «авоською»:

Но от нашей надежды своей

Сетям пустых судеб,

Через век назовут авоськой

Сумку, где носят хлеб...

Слухання музики. *Звучить запис – «Пісня моряків»*

Учитель: Але чому ж Андрій Андрійович не включив в лібрето ці, найголовніші, на наш погляд, слова?

«Пісня Моряків» звучить в середині рок-опери, коли у слухачів ще є надія на те, що все вийде, що все буде добре. І якби Вознесенський вставив в лібрето даний твір повністю, то тим самим відразу б сказав, що марно, не потрібно і нерозумно сподіватися на можливість досягнення будь-якої мети в житті.

Зустрівши Кончіту, Резанов побачив в ній земне втілення свого ідеалу і переніс на неї почуття, що мучили його до цього часу. Тим самим він, можна сказати, віддав перевагу живій жінці, зрадивши Богоматір. І з цього моменту удача залишає його. В житті Резанова було три коханих: Богоматір, Кончіта і Батьківщина. І час від часу йому доводилося вибирати між ними. Але врешті решт Господь забирає у нього їх усіх.

Слухання музики. *Звучить запис – «Сцена на балу».*

Вокально-хорова робота. Продовження розучування романсу «Ти мене на світанку розбудиш».

Вокально-хорова робота будується по фразам. По нотах виконується по фразах (звертати увагу на чистоту інтонування малих інтервалів, витримувати звуки в кінці фраз, привести до емоційної і звукової кульмінації до третього куплету).

VI. Узагальнення вивченого матеріалу. Підсумок уроку.

Що ж може змусити Бога відвернутися від людей?

Кого вважав Резанов своїм ідеалом?

Що говориться в головній християнській заповіді?

Чи можна зіставити любов до земної жінки з любов'ю до образу Божої Матері?

VII. Домашнє завдання.

Придумайте сюжет для рок-опери із сучасного життя. Розпишіть арії головних персонажів.

VIII. Вихід з класу під музику О. Рибнікова з опери «Юнона і Авось» («Белый шиповник»).

Урок № 26

Тема уроку: Телемюзикл.

Мета: формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: формування міжособистісних відносин, оволодіння досягненнями світової культури; застосування засобів і технологій інтеркультурної взаємодії.

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організовувати своє робоче місце, планувати свої дії; розвивати вміння й навички самоконтролю й самооцінки

предметних компетентностей:

- знайомити учнів з жанром телемюзиклу як синтезу театрального та кіномистецтва;

- розвивати в учнів здібності щодо образного сприйняття музичних творів та навички виконавського розвитку музики. Через музику виховувати інтерес до інших видів мистецтва, зокрема образотворчого. Розвивати творчі здібності учнів, естетичний смак.

- виховувати інтерес та любов до музики як виду мистецтва.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, мультимедійна презентація.

Тип уроку: комбінований урок.

ХІД УРОКУ

I. Вхід учнів до класу під звучання пісні «Непогода» з к/ф «Мері Поппінс, до побачення!»

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання.

III. Постановка мети і завдання уроку. Мотивація навчальної діяльності.

Учитель говорить про те, що урок сьогодні незвичайний ... і що б зрозуміти, про що йтиме мова, потрібно переглянути невеликий відеоролик ... (перегляд фрагменту мюзиклу «Кішки» Е.Л. Веббера)

Учитель разом з дітьми обговорює побачений фрагмент.

-Що ми побачили в цьому фрагменті? Це була опера? Балет? А, може, - оперета? Як Ви думаєте, який жанр театрального мистецтва постав перед нами?). Діти за допомогою навідних запитань виходять на жанр МЮЗИКЛ (з'являється тема на дошці) ...

А що це за жанр? У чому його особливості? Давайте з'ясовувати ... А розібратися в цьому нам допоможе невелика гра

Учитель пропонує пограти в гру «Чи вірно твердження?»

Учням роздають листи з питаннями, на які вони можуть відповісти тільки «Так» або «Ні»

Учитель обумовлює, що в кінці уроку учням належить ще раз відповісти на

ці ж питання і порівняти відповіді.

IV. Актуалізація опорних знань.

Для виконання наступного завдання вчитель пропонує учням розділитися на 2 групи. Обидві групи отримають листи з інформацією і питаннями, на які, уважно прочитавши текст, учням потрібно буде дати відповідь.

Після закінчення часу, даного на виконання цього завдання, вчитель просить групу оголосити відповіді на питання, і фіксує відповіді в таблиці на дошці.

питання

відповіді

1. Що таке мюзикл?
2. Де і коли зародився цей жанр?
3. Когда мюзикл з'явився в Росії?
4. Що є літературною основою мюзиклу?
5. Які сюжети мюзиклів?
6. Якими якостями повинен володіти актор мюзиклу?

V. Новий матеріал для засвоєння.

Учитель. Автором мюзиклу вважають композитора, який написав музику до вистави, тому що саме музика грає тут головну роль. А що ж таке сучасний мюзикл?

Це шоу, грандіозне і дороге. Тут все працюють «як годинник». Сотні артистів грають, танцюють і співають. Ще сотня людей керує декораціями, світлом і звуком.

Сучасний мюзикл - це театр «легкого» стилю, що запам'ятовується, дзвінкий, пронизаний гострими ритмами.

Все в ньому незвично - і музика, і танці, мова, жести, костюми, декорації.

Манера співу в мюзиклі відрізняється від оперної. Це, швидше за все наспівування, вигуки, спів-шепіт.

А танцюючий хор в мюзиклі - звичайне явище.

Дуже часто мелодії мюзиклів стають дуже популярними і запам'ятовуються

надовго.

У мюзиклі грають універсальні актори, всі вони повинні вміти співати і танцювати і бути драматичними акторами одночасно.

Крім цього, виконавці головних ролей повинні мати відповідну зовнішність. Адже 150 кілограмовий співак в ролі юного прекрасного героя - річ в мюзиклі неможлива.

Раніше ми вже знайомилися з жанром мюзиклу. Згадайте, як він називався та хто його автор.

Учні. Мюзикл Роджерса «Звуки музики».

Учитель. Так. А сьогодні ми познайомимося ще з одним різновидом мюзиклу – телемюзиклом. Що ж це таке?

Учні. Мюзикл, що створений для показу по телебаченню.

Учитель. А які телемюзикли ви вже бачили? (відповіді учнів).

На сьогоднішньому уроці ми познайомимося ще з одним прекрасним і дуже популярним телемюзиклом, який, я впевнена, багато з вас бачили – «Мері Поппінс, до побачення». В основу сюжету фільму «Мері Поппінс, до побачення» покладені написані в 30-і роки минулого століття казкові повісті про незвичайну няні англійської письменниці Памели Ліндон Треверс. Книги Треверс про Мері Поппінс відомі в усьому світі і є одними з найбільш улюблених творів дитячої літератури.

Музика ж до мюзиклу належить одному з найпопулярніших радянських композиторів Максиму Дунаєвському.

Дія фільму «Мері Поппінс, до побачення» відбувається в передмісті Лондона в 1980-і роки. Подружжя Бенкс - фінансист Джон і домогосподарка Барбара, які проживають в передмісті британської столиці, на Вишневій вулиці, дали в газету оголошення про те, що їм терміново потрібна няня для їх дітей Джейн і Майкла. Так як в оголошенні про найм Бенкс написали, що можуть запропонувати лише мінімальну платню, на їх пропозицію відгукнулася лише одна здобувачка, що представилася Мері Поппінс. Причому, як встигли помітити у вікно її майбутні вихованці, молоду леді принесло до хвіртки

їхнього будинку вітром. З появою міс Поппінс в будинку Бенкс запанувала гармонія: діти просто обожнювали свою виховательку, батьки, які нарешті змогли зайнятися своїми справами, знову відчували себе щасливими, а дядько Джейн і Майкла, хіпі бунтар Роберт Робертсон закохався в Мері як хлопчисько. Та й усі мешканці Вишневої вулиці після знайомства з новою нянею Бенкс, елегантною, дотепною, з вишуканими манерами і навіть володіючою чарівними здібностями, помітно змінилися. Одного разу Мері довелося відлучитися у невідкладних справах на кілька днів, і саме в цей час до Бенкс приїхала колишня няня глави сімейства міс Ендрю. Зла і зарозуміла, яка ненавидить дітей, стара діва з замашками диктатора, вона стала встановлювати свої порядки, тому будинок став схожий на солдатську казарму. Все сімейство з нетерпінням очікувало повернення Мері, яка, з'явившись, з ганьбою вигнала міс Ендрю, і в будинок повернулися мир і спокій.

Як і будь-який музично-драматичний твір, мюзикл «Мері Поппінс, до побачення» починається з увертюри.

Слухання музики.

Учитель. Найпопулярнішими музичними номерами телемюзиклу є пісні «Непогода», «Леді досконалість», «Вітер змін», «Тридцять три корови».

Послухайте пісню «Леді досконалість».

Слухання музики.

Учитель. Ця музика нагадує оперну арію? Чим? А чим відрізняється від неї?

Як Ви вважаєте, чому ця мелодія привертає увагу співаків «легкого» жанру?

Який характер музики?

Що Ви уявляли собі, коли слухали цей твір?

Як Ви думаєте, про що йде мова в цій пісні?

VI. Вокально-хорова робота.

Розучування пісні І. Шамо «Києве мій».

1. Слухання пісні «Києве мій».

Чи схвилювала вас ця пісня?

Яким є образний зміст, характер її музики?

Що в ній відчутно: маршовість, пісенність чи танцювальність?

2. Розучування пісні «Києве мій» (першого куплету).

При розучуванні першого куплету слід звернути увагу на особливості ритму, мелодичні ходи, вальсовий характер музики, кантиленне звучання мелодії.

VII. Узагальнення.

Учитель пропонує дітям узагальнити новий матеріал і спробувати виділити характерні особливості мюзиклу:

Рівноправність музики, танцю і розмовного жанру

Провідна роль музики естрадного плану

Яскравий, видовищний спектакль з великою кількістю спец. ефектів і незвичайними декораціями.

В основі мюзиклу можуть лежати як літературні твори, так і різні історії з життя, газетні статті тощо.

VIII. Закріплення.

Учитель знову звертається до завдання «Чи вірно твердження?» І просить учнів ще раз відповісти на поставлені питання, але вже виходячи з знань, отриманих на уроці. Після чого відбувається обговорення і виділення правильних відповідей.

Для узагальнення і закріплення отриманих знань, учням пропонується вирішити кросворд

IX. Підсумок уроку.

1) Мюзикл - це ...

а) музичний жанр, в якому поєднані форми естрадного мистецтва, драматичного тетра, балету, опери, побутового танцю та образотворчого мистецтва.

б) музичний жанр, в якому поєднані форми естрадного мистецтва, побутового танцю та образотворчого мистецтва.

2) Родина мюзиклу:

а) Італія

б) США

в) Росія

3) Перерахувати назви зарубіжних мюзиклів ...

4) Перерахувати назви вітчизняних мюзиклів ...

5) Композитор мюзиклу «Мері Поппінс, до побачення».

Х. Домашнє завдання: художня замальовка вподобаного сюжету або героя мюзиклу «Мері Поппінс, до побачення».

Х. Вихід з класу під звучання пісні «Тридцять три корови» з телемюзиклу «Мері Поппінс, до побачення».

Урок № 28

Тема уроку: Поп-музика, диско.

Мета: формування **ключових компетентностей:**

загальнокультурна компетентність: формування міжособистісних відносин, оволодіння досягненнями світової культури; застосування засобів і технологій інтеркультурної взаємодії.

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організувати своє робоче місце, планувати свої дії; розвивати вміння й навички самоконтролю й самооцінки

предметних компетентностей:

- знайомити учнів з історією виникнення та етапами розвитку поп-музики та диско, кращими представниками цих напрямків музичного мистецтва;

- розвивати в учнів здібності щодо образного сприйняття музичних творів та навички виконавського розвитку музики. Розвивати творчі здібності учнів, естетичний смак.

- виховувати інтерес та любов до музики як виду мистецтва.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, мультимедійна презентація.

Тип уроку: комбінований урок.

ХІД УРОКУ

I. Вхід учнів до класу під звучання композиції гурту «Міраж».

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання.

III. Мотивація навчальної діяльності, актуалізація опорних знань.

Учитель. Напевно, у кожного з нас бувають дні, коли ми говоримо: душа співає! Або - сьогодні всі струни моєї душі звучать якось по особливому. ... Тобто ми продовжуємо нашу розмову про музику.

Світ музики безмежний! Він охоплює різні епохи історії, різні верстви суспільства, різні національні традиції. І ставлення до музики, і її сприйняття у всіх нас теж різне. На побутовому рівні найчастіше ми розділяємо музику на серйозну і легку. І часто ведуться суперечки про те, яка музика більше потрібна людям - серйозна або легка.

На ваших партах ви знайдете два стікера різного кольору. Об'єднайтеся, будь ласка, в пари і на стікері жовтого кольору напишіть жанр, який ви віднесли б до серйозної музики, а на стікері рожевого кольору - жанр легкої музики. А потім розмістіть ці стікери на нашій гітарі.

(Робота в парах, відповіді учнів)

Учитель: А тепер подумайте и скажіть: яка ж музика більше потрібна людям?
(відповіді учнів)

Отже, можна зробити висновок, що все залежить від виховання, від наших смаків. Але ж музичні смаки не можуть бути однобокими. Є час, коли хочеться просто повеселитися, потанцювати.

Так, велике мистецтво зачіпає найтонші струни людської душі, пробуджує високі ідеали, почуття прекрасного. Але навіть великі музиканти любили подуріти! І химерні музичні забаганки присутні в творчості навіть таких визнаних класиків як Бах і Бетховен!

З іншого боку в сфері розважальної музики є свої художні шедеври:

прекрасні мелодії створені І.Штрауса, Д.Гершвіна, І.Дунаєвського і ін. Життя без легкої музики перетворюється на щось сумне, безбарвне, механічне ...

Тому тема нашого сьогоднішнього уроку «Напрями музики масових жанрів. Поп-музика, диско».

Учитель: Перш ніж ми безпосередньо перейдемо до теми уроку, давайте згадаємо: з якими видами музики ми з вами познайомилися на попередніх уроках?

(відповіді учнів)

А тепер візьмемо в руки нашу імпровізовану гітару і подумаємо: в які види можна об'єднати музику масових жанрів?

(Висловлювання учнів)

Учитель. Прихильники року зазвичай (і часто справедливо) зневажливо ставляться до поп-музики. Однак в тому, що таке поп-музика, думки розходяться. Провести чітку грань між рок - і поп-музикою непросто. Для одного Майкл Джексон - це рок, а для іншого - «попса».

Назва поп-музики відбувається від скороченого словосполучення «популярна музика». Однак позначають ці найменування різні музичні явища. До популярної музики відносять і найбільш відомі і часто виконувані твори (в тому числі народні, джазові, симфонічні та ін.). До неї можна в тій чи іншій мірі зарахувати творчість і Гленна Міллера, і Йоганна Штрауса, і навіть Вольфганга Амадея Моцарта.

Поп-музикою спочатку (в 50-х - першій половині 60-х років) називали і поп - і рок-музику. Пізніше дані поняття розділилися. До поп-музики стали відносити розважальну масову музику, призначену для слухача з усередненим смаком. При цьому вона заснована на напрямках, стилях і жанрах сучасної музики - рок-музики, соулу, фанку та ін. І в цьому її відмінність від популярної музики в широкому сенсі слова.

Однак і в творчості багатьох рок-музикантів були періоди, студійні або концертні роботи, нарешті, просто окремі твори, які можна зарахувати до

поп-музики. І навпаки - поп-зірки іноді зверталися до року. Разом з тим деякі композиції, що перетворилися в класику рок-музики, з плином часу втрачають новизну і починають сприйматися як поп-музика.

Ранній напрямок рок-музики - рок-н-рол. Відповідно першими поп-музикантами стали виконавці пригладженого, комерційного рок-н-ролу, вони зазвичай виступали в супроводі оркестру.

На рубежі 50-60-х років комерційний рок-н-рол співали багато музикантів, проте кар'єра багатьох з них завершилася з появою групи «Бітлз». До середини 60-х років виникло чимало груп, їм наслідували (наприклад, група «Манкіз»).

Приблизно в той же час з'явилися поп-музиканти, репертуар і сценічний образ яких були розраховані, насамперед, на підлітків. Подібна музика отримала назву баблгам-рок (характерний приклад - група «Бий Сіті Роллерз»).

Слухання музики.

Bay City Rollers - Give a little love

Учитель. В кінці 60-х років в рок-музиці склалися хард-рок, арт-рок і др. Як наслідок виникли нові музичні напрямки, які межували між рок- і поп-музикою.

У 70-х роках розвиваються афро-американські музичні напрямки - соул і фанк. На їх основі склалося **диско**. Мелодично диско відноситься до розважальної галузі соулу, а ритмічно - до фанку. Це танцювальна музика, призначена в першу чергу для дискотек. Королевою диско вважається американська співачка Донна Саммер.

Слухання музики.

Донна Саммер - «Hot Stuff» , «I Feel Love».

Bee Gees – «How Deep Is Your Love».

До диско зверталися і європейські виконавці - групи «АББА», «Боні Ем», «Арабеск», «Баккара» та ін.

Слухання музики.

Boney M - «Sunny».

У другій половині 70-х років рідкісний музикант не піддався захопленню диско - вплив цієї музики відчувалося буквально в кожному альбомі того часу. Елементи диско простежуються в композиціях групи «Роллінг Стоунз», «Квін», Кісс ». Електронні новатори німецька група «Крафтверк» створила новий варіант диско - синтезаторний. Таким шляхом пішла і група «Спейс».

На початку 80-х років диско, ввівши нові музичні віяння і технології, перетворені в єродиско. Відродження напрямки було тісно пов'язане з музикою німецького дуєту «Модерн Токінг».

Слухання музики.

«Modern Talking» - «Brother Louie», «Cheri Cheri Lady».

У 80-ті роки, на відміну від попередніх десятиліть, в поп-музиці особливо популярні були співаки, які виступали сольо: Майкл Джексон, Мадонна, Принс, Вітні Х'юстон та ін.

Слухання музики.

Майкл Джексон.

У той же час поява на початку десятиліття кабельного каналу музичного телебачення і індустрії відеокліпів пред'явило до поп-музикантам нові вимоги. Найважливішою складовою успіху став візуальний образ виконавця - манера рухатися на сцені, костюми, макіяж.

Рубіж 80-90-х років в поп-музиці - епоха ностальгії за музичними стилями і напрямками минулих років. Своєрідним продовженням британської поп-музики 60-х років вважають музична течія брит-поп. Його лідер - група «Оазис».

Сучасна поп-музика тяжіє до юної аудиторії. Продюсери прагнуть зібрати вокальну групу підлітків і зробити її знаменитою на весь світ. Таким чином на світ з'являються чисто комерційні проекти, що ставлять собі за мету фінансовий успіх. Однак подібні колективи, як б не були популярні, зазвичай

розвалюються, коли їх учасники стають дорослими. Наприклад, молодіжна група сучасної поп-музики - «Спайс Герлз».

Слухання музики.

Spice Girls - Viva Forever

На сьогоднішній день величезний вплив на аудиторію поп-музикантів мають численні музичні кабельні канали телебачення. Молодь все частіше звертає увагу на сюжет побачених по телевізору кліпів, ніж на музику і тексти пісень. Велике значення в музичній індустрії має Інтернет, де вже з'явилися віртуальні групи, наприклад «Горіллаз». На сайтах деяких музикантів представлені не тільки пісні, відеокліпи і біографії, але і скопійовані їх житлові будинки. Поп-музиканти беруть на озброєння новітні технології.

V. Вокально-хорова робота.

Розучування пісні В. Івасюка «Червона рута».

а) Інформація вчителя: історія написання та життя пісні.

Вірші «Червона рута» Володимир Івасюк написав, узявши за основу старовинну грецьку легенду про міфічну квітку та поєднавши її з гуцульським повір'ям про те, що рута один раз на двадцять років зацвітає червоним цвітом і приносить щастя тому, хто її знайде.

У 1970 році українське телебачення вперше транслювало нові пісні Івасюка «Водограй» і «Червона рута». А наступного року пісня «Червона рута» була визнана найкращою на теренах колишнього СРСР.

На заключному концерті фестивалю «Пісня року — 1971» Володимир Івасюк виконав «Червону руту» разом із Василем Зінкевичем та Назарієм Яремчуком — солістами ансамблю «Смерічка».

б) Слухання пісні «Червона рута» В. Івасюка.

— Що оспівано в цій пісні?

— Які почуття вона у вас викликає?

в) Розучування першого куплету пісні «Червона рута» (з опорою на нотний запис).

VI. Узагальнення вивченого матеріалу. Підсумок уроку.

Гра «Ланцюжок». дітям дається завдання: згадати всі нові слова, терміни, прізвища, з якими вони ознайомились. Перший учень називає одне слово (термін, прізвище тощо), другий – попередній і свій, третій – обидва попередніх і т.д. Гра розвиває увагу і пам'ять учнів.

VII. Домашнє завдання.

Слухати музику в стилі диско.

VIII. Вихід з класу під композицію гурту «Міраж».

Урок № 29

Тема уроку: Авторська пісня.

Мета: формування **ключових компетентностей:**

загальнокультурна компетентність: формування міжособистісних відносин, оволодіння досягненнями світової культури; застосування засобів і технологій інтеркультурної взаємодії.

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організовувати своє робоче місце, планувати свої дії; розвивати вміння й навички самоконтролю й самооцінки

предметних компетентностей:

- ближче познайомити учнів з жанром авторської пісні, долучити їх до бардівської пісні, розкрити тематику бардівської пісні, показати її величезний виховний потенціал, що ролягає в поєднанні виразних віршів і щирою мелодією;

- виховувати почуття патріотизму; емоційно-ціннісного ставлення і стійкий інтерес до музичного мистецтва минулого і сьогодення; музичний смак учнів, їх слухацької та виконавської культури розвивати в учнів здібності щодо образного сприйняття музичних творів та навички виконавського розвитку музики. Розвивати творчі здібності учнів, естетичний смак.

- виховувати інтерес та любов до музики як виду мистецтва.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, мультимедійна презентація.

Тип уроку: урок-подорож.

ХІД УРОКУ

I. Вхід учнів до класу під звучання пісні О. Розенбаума «Вальс-бостон».

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання.

Повідомлення теми і мети уроку.

Учитель: Яке значення має пісня в житті людини? *(відповіді учнів).*

Сьогодні ми звернемося до авторських пісень, які допомагають нам в будь-яких ситуаціях, в яких багато людей знаходять підтримку, відкритість, радість спілкування.

Епіграфом нашого уроку будуть слова поета Б. Окуджави «Візьмемося за руки, друзі, щоб не пропасти поодиноці». І я запрошую вас здійснити подорож. Серед вас є ті, хто разом з батьками люблять подорожувати? Що роблять туристи, коли ввечері відпочивають біля багаття? *(відповіді учнів: співають пісні).* Всі туристи, мандрівники люблять виконувати авторські пісні. Дізнаємося ж, звідки йдуть їх коріння? Здійснити подорож у часі допоможе нам глобус.

Отже, я обертаю глобус, переносимося в думках в Європу, в епоху Середньовіччя.

III. Вивчення нового матеріалу.

Учитель зазначає прапорцем місце на глобусі, прикріплює картку зі словом «Вагант» на дошку.

В середні віки, в епоху розквіту міст, по дорогах, що пролягають між ними, мандрували Ваганти - священнослужителі, які не мали постійного приходу і поневірялися від одного єпископського подвір'я до іншого, швидкі ченці, школярі, мандрівні студенти. Ваганти більшу частину життя проводили в пошуках знань в університетах, кожен з яких славився викладанням певної з

наук. Більшість вагантів писали свої вірші на латині. Їх веселе поетичне братство відрізнялося свободою думок і оцінок. У своїй творчості бродячі музиканти і поети спиралися не лише на традиції церковних пісенних і мовних жанрів (сповіді і проповіді), але і досвід народної пісенної лірики, обрядової поезії. Ваганти оспівували своїх коханих, викривали жадібність і лицемірство, висміювали різні пороки. Студентське братство допомагало винести всі труднощі.

Учитель звертає увагу учнів на епіграф уроку «Візьмемося за руки, друзі ...»
До нашого часу дійшли численні вірші та пісні невідомих поетів і музикантів XII - XIII ст. Ось уже кілька сотень років знаменита пісня «Гаудеамус» є міжнародним студентським гімном.

Слухання музики. Гімн «Гаудеамус»

Хто виконував гімн? *(Змішаний хор).*

Був музичний супровід? *(Ні. Гімн виконувався а капела.)*

Який характер гімну?

Учитель. Якщо ви уважно вслухалися, то почули слова, що прославляють академію і викладачів-професорів.

Хай живе Академія!

Хай живуть викладачі!

Хай живе кожен окремо!

Хай живуть всі разом!

Нехай завжди вони процвітають! Хай згине печаль,

Так згинуть прикrostі!

Хай згине диявол,

Всякий ворог студентів,

А також насмішники.

Учитель: Куди ж зараз нас перенесе глобус?

Учитель обертає глобус і робить мітку на карті в тому місці, де зображені Ірландія, Уельс, Шотландія, читає їх назви, прикріплює картку зі словом

«барди».

У ці місця ми потрапили не просто так.

Дуже давно, в древніх кельтських племенах жили співаки і звали їх «бардами». Барди - це і є музиканти, виконавці власних, так званих авторських пісень. Згодом вони стали не тільки співаками, а й поетами - бродячими або тими, що жили при княжих дворах, головним чином Ірландії, Уельсу і Шотландії.

Слово «бард», яким називають поетів і музикантів, виконавців власних (авторських) пісень є звичним для нас, сучасних людей. А що ж було на Русі в цей час?

Учитель обертає глобус і робить мітку на карті.

На Русі були свої бродячі музиканти - співаки. Своїми піснями, наспівами, забавами вони супроводжували свята.

Хто здогадався, про кого йде мова? *(відповіді учнів: про Скомороха.),*
вчитель прикріплює картку зі словом «скоморох».

Скоморохи - в середньовічній Русі мандрівні музиканти, співаки, актори, акробати, потішники. Скоморохи вперше згадувалися в літописах у 1068 році. На рубежі XVI і XVII століть роль скоморохів зростає. Ставилися до скоморохам по-різному, але період до середини XVII століття можна було назвати епохою скоморохів. Вони були яскравими інтерпретаторами музичних, театральних, літературних та інших жанрів.

Зробивши екскурсію в минуле, згадавши, звідки прийшла до нас авторська пісня, я пропоную відправитися з давньої Русі в XX століття.

(Учитель обертає глобус)

Тепер ми в другій половині XX століття. Саме в цей період відбувається зародження сучасної авторської пісні.

Авторська пісня - своєрідний міський фольклор, який називається по-різному: бардівська пісня, самодіяльна пісня, поезія під гітару. Спочатку авторські пісні найчастіше називали студентськими та туристськими, бо

складалися вони в основному студентами, а виконувалися в студентських гуртожитках і в туристичних походах. Хто ж вони - автори-виконавці цих пісень?

Яких авторів-виконавців ви знаєте? *Діти відповідають на питання.*

Зараз їх імена знають усі. Це - Булат Окуджава, Юрій Візбор, Сергій і Тетяна Нікітіни, Олександр Розенбаум, Олександр Дольський, Володимир Висоцький. Серед них не було жодного музиканта-професіонала. Більш того - лише одиниці могли зарахувати себе до професійного поетичному цеху. В основному ж це студенти, молоді вчителі, інженери, вчені, журналісти, актори, спортсмени - представники того середовища, в якому виникла і для якої існувала авторська пісня.

- Музика може бути легкою за змістом, але серйозною тому, що дає поживу розуму і серця. Адже людям необхідна найрізноманітніша музика, що відображає наше життя в усьому її різноманітті.

Дружба, вибір одного - це тема теж хвилює бардів. Давайте послухаємо Володимира Висоцького «Пісня про друга».

Слухання музики. В. Висоцький «Пісня про друга».

Який образ розкрив нам автор? *(Образ справжнього друга, який не кине в біді, завжди виручить. У важку хвилину завжди треба бути разом.)*

Учитель. Висоцький воював? Ні, він ніколи не був на війні, а ветерани Другої Світової війни писали йому листи. Питали де він воював, дякували за пісні. Його творчість і сьогодні допомагає нам вижити своїм оптимізмом, своєю вірою у власні сили.

Слухання музики. В. Висоцький «Висота».

Учитель: Історія становлення авторської пісні багато в чому пов'язана з іменами Сергія та Тетяни Нікітіних. Пісні у їх виконанні звучали не тільки в концертних залах, а й у популярних кінофільмах, наприклад, у фільмі «Москва слезам не верит».

Слухання музики. Сергій та Тетяна Нікітіни. «Александра», «Под музику Вивальди».

Учитель: Першим за значущістю бардом вважається Булат Шалвович Окуджава (1924-1997). Його пісні внесли нове уявлення про те, яким може бути пісенний текст. Визначаючи сутність авторської пісні, Булат Окуджава казав, що це «поезія під гітару». Він написав близько 150 пісень. Вони - про любов і надію, про безглуздість війн, про торжество розуму і мудрості.

Слухання музики. «Песенка об открытой двери» Б. Окуджави,

Як ви зрозуміли вірш Б. Окуджави?

Чому поет закликає «відкрити двері» перед людиною?

Який образ створив композитор в цій пісні?

Останнім часом одним з найпопулярніших виконавців власних пісень є Олександр Розенбаум. На творчість цього співака вплинули саме пісні Б. Окуджави. Авторські пісні все більше і більше знаходять слухачів, тому виконавці вже виходять на великі концертні сцени.

Учитель пропонує подивитися відеофрагмент концерту А. Розенбаума, в якому підтверджується любов слухачів до авторської пісні, незгасний інтерес до неї.

IV. Вокально-хорова робота.

В. Івасюк. «Червона рута».

V. Узагальнення. Авторська пісня з'явилася як протиставлення розважальним, бездушним пісням, в яких іноді і слова не всім зрозумілі. Вона виникла з протесту порожній розважальності.

Що ж головне в авторській пісні: поетичний текст або мелодія?

- До легкої або до серйозної можна віднести цю музику? Чому?

Джерелами авторської пісні є: *на дошці*

- Міський романс

- Кант (побутова многоголосная пісня)

- Селянські пісні

- Творчість декабристів
  - Революційні молодіжні пісні 20-х років
  - Пісні безпритульних
  - Студентський фольклор
- У чому цінність авторської пісні? (*Діти пишу, а потім зачитують свої варіанти відповідей*).

За час групової роботи учнів вчитель прикріплює на дошці три різнокольорові картки зі словами «Так», «Ні», «Я подумаю».

Учитель звертає увагу учнів на картки трьох кольорів, які лежать у кожного на столі. Пропонує провести кольорову діагностику, щоб побачити чи є майбутнє у авторській пісні? Учні стають в коло і піднімають картки, які відповідають їх думці. Діти і вчитель наочно бачать результат.

VI. Оцінка роботи учнів.

VII. Підсумок уроку.

Учитель. Увагу бардів приваблювали різні теми: мужні, сміливі, стійкі люди. Любов, почуття, яке допомагає жити, робить нас чистіше і добріше; дружба. Авторська пісня виникла з протесту порожній естрадній розважальності і віддає перевагу поезії, виразному слову. Вона повинна йти від серця до серця, сподіваючись ви сьогодні це відчули.

VIII. Домашнє завдання.

Знайти композиції українських виконавців авторської пісні.

IX. Вихід з класу під музику О. Розенбаума «Вальс-бостон».

Урок № 30

Тема уроку: Шансон.

Мета: формування ключових компетентностей:

загальнокультурна компетентність: формування міжособистісних відносин, оволодіння досягненнями світової культури; застосування засобів і технологій інтеркультурної взаємодії.

міжпредметна естетична компетентність: виявлення естетичного

ставлення до світу в різних сферах діяльності людини;

вміння вчитися: організовувати своє робоче місце, планувати свої дії; розвивати вміння й навички самоконтролю й самооцінки

предметних компетентностей:

- узагальнити знання про «легкої» і «серйозної» музиці, висловлюючи власну позицію; ознайомити з представниками французької пісні: Едіт Піаф, Мірей Матьє, Джо Дассен. Допомогти розібратися до якої категорії музики-«легкої» або «серйозної» відносяться французькі пісні; ознайомити з поняттями «шансон», «шансоньє»;

- розвивати навички порівняльного сприйняття музичних творів; розвивати вокально-хорові навички, необхідні для виразного виконання пісні; розвивати музичний слух, пам'ять, почуття ритму і творчі здібності учнів.

- виховувати інтерес та любов до музики як виду мистецтва.

Обладнання: фортепіано, комп'ютер, мультимедійна презентація.

Тип уроку: комбінований урок.

ХІД УРОКУ

I. Вхід учнів до класу під пісню М. Шуфутинського «

II. Організація класу до уроку.

Музичне вітання.

Повідомлення теми і мети уроку.

Учитель. Музика-мистецтво, що володіє великою силою емоційного впливу на людину, тим самим граючи в його житті важливу роль. Она формує його внутрішній світ, допомагає правильно оцінювати події, виховує смак. Музика виражає найвищі почуття і найтонші переживання. Важко уявити собі людину, яка б її не любив.

Якій музиці сьогодні більше віддають перевагу: «легкої» або «серйозної»? І для чого потрібна «легка» і «серйозна» музика в нинішній час? - На ці питання ми і повинні будемо відповісти на сьогоднішньому уроці.

Уроку незвичайна - ми зробимо музичну подорож. Але маршрут буде відомий пізніше, а зараз ми повернемося до понять «легка» і «серйозна» музика

III. Актуалізація опорних знань.

Учитель. То яка ж музика в наші дні звучить частіше? (Відповідь-«легка»)

- Чому? (Тому що з нею можна відпочити, розважитися)

Так, правильно, така музика легко запам'ятовується, вона піднімає настрій. Ми можемо сказати, що вона потрібна людині.

А яку музику «легку» чи «серйозну» ми слухаємо більше на уроках? (Серйозну)

Чому? (Тому що ця музика багато про що нам розповідає; щоб стати людиною духовно багатою, яка вміє мислити, міркувати не тільки про повсякденні справи, а й про більш серйозні проблеми.)

- Як ви думаєте, що може статися з людиною, яка буде цікавитися тільки «легкою» музикою? (Вона може стати обмеженою, безликою людиною).

Ваші відповіді підтверджують думку про те, що розуміння музики буває різним: поверхневим і глибоким. Та й музика різна - «серйозна» і «легка». Але це зовсім не означає, що «серйозна» музика хороша, а «легка» - погана. Музика необхідна людині і «легка» і «серйозна» в рівних пропорціях. Дуже важливо, щоб людина прагнула не тільки без розбору слухати «легку» музику, орієнтуючись на примхи моди, але і розуміти «серйозну» музику. Адже людині необхідна різна музика, що відображає наше життя в усьому його різноманітті. І треба вміти відрізнити хорошу музику (як «легку», так і «серйозну») від підробки. А для цього і треба розвивати слухачьку культуру. Хоча між цими двома сферами музики, «легкої» і «серйозної», - немає чіткої межі, ми спробуємо знайти, що їх об'єднує, а що відрізняє.

Перед вами таблиця з особливостями «серйозної» і «легкої» музики.

(Назва музики-«легка» і «серйозна» -для дітей закрито)

Серйозна музика	Легка музика
1. Головне мелодія і гармонія.	1.Головне - ритм.
2. Великі і малі форми.	2. Малі форми.
3. Художній образ динамічний.	3. Образ статичний.
4. Має власну логіку.	4. -
5. Сприйняття поглиблене.	5.Сприйняття поверхнєве.
6. Змушує людини звернутися до будинку себе.	6.Допомагає звільнитися від того, що обтяжує.
7. Піднімає слухача до свого рівня.	7.Спускається до людини.
8. Ставить свої самостійні завдання, що не служить фоном.	8. Служить фоном.

9. Залучає до вічних ідеалів.

9. Залучення до життя.

(Учитель зачитує ліву частину таблиці)

- Визначте до якої музиці («легкої» або «серйозної») відноситься ця характеристика *(відповіді учнів)*

-Правильно, до «серйозної» музиці.

(Зачитує праву частину таблиці)

- Визначте до якої музиці («легкої» або «серйозної») відноситься ця характеристика *(відповіді учнів)*

-Правильно, до «легкої» музики.

IV. Новий матеріал для засвоєння.

Учитель. А тепер ми переходимо до найцікавішої частини уроку - музичному подорожі по Франції.

Сьогодні ми познайомимося з класичними зразками французької пісенної естради, відзначимо її характерні особливості, познайомимося з найяскравішими представниками французької пісні.

Величезний світ думок, образів міститься в самому простому і доступному музичному жанрі - пісня.

Пісня нас зустрічає на порозі життя, як тільки ми з'явилися на світ. Життя людини можна простежити не тільки за її справами, а й за її піснями. У пісні закарбовується не тільки біографія людини, а й літопис країни.

Францію називають республікою шансонів.

Шансон - це французьке слово, що означає в перекладі - пісня, а- шансонье - співак.

Один з витоків сучасної французької пісні - кафеконцерт.

Другий виток сучасної французької пісні - висока політична поезія. Шансонье співали не тільки в кафе або в бістро, але і на барикадах, і в колонах вуличних демонстрацій. Справжні французькі шансонье завжди були «пісенними братами» народних трибунів. Їх пісні були присвячені не тільки любові, а й боротьбі з несправедливістю, боротьбі за свободу народу і національну незалежність.

Історія цього музичного напрямку почалася від вуличних пісеньок Великої французької революції, найзнаменитішою піснею якої є «Марсельєза», що стала спочатку гімном революціонерів, а потім - гімном Франції.

Це знаменита картина Е. Делакруа «Свобода на барикадах»

Разом з «Марсельєзою» - це значні твори європейського мистецтва, присвячені революційному виступу народу, що піднявся на боротьбу за свої права.

Звучить «Марсельєза» у виконанні Мірей Матьє.

Видатні французькі шансонье завжди включали до свого репертуару народні пісні: старовинні балади, робочі гімни, сатиричні куплети.

- Шансон - це французька народна пісня, а так само сучасна естрадна пісня.
- Шансонье - це французький естрадний співак, який сам пише музику, сам

складає слова і сам виконує.

Одним з таких шансон'є був Гастон Монтегюс - співак і поет, улюбленець робочих кварталів. Робочі зустрічали його «шаленими оплесками, а він в робочій куртці, пов'язавши шию хусткою, як це робили французькі робітники, співав їм пісні на злобу дня».

Сьогодні і прозвучить така пісня «Слава сімнадцятого полку» на вірші Г.Монтегюса у виконанні французького естрадного співака Крістіана Бореля. Слухання музики.

К. Борель. «Слава сімнадцятого полку».

- Яке враження справила на вас ця пісня? Яким настроєм вона пронизана?
- Охарактеризуйте музичну мову приспіву. Простежте за інтонаційним розвитком.
- Чи є відмінність у виконання співаком заспіву і приспіву?
- До якої сфери музики відноситься?

Її називають найбільшою Французької співачкою сучасності. Її пісні зараховують до перлин мистецтва. Коли ми чуємо фразу «французький шансон», то відразу ж згадуємо Едіт Піаф, без якої не можна уявити сучасну французьку культуру, а також світову естраду в цілому.

Едіт Піаф (19 грудня 1915 року - 11 жовтня 1963 року) - французька співачка. Народилася в артистичній сім'ї. Її матір'ю була невдаха актриса Аніта Майяр, яка носила сценічний псевдонім Ліна Марса. Батько Едіт, Луї Гассіон, заробляв собі на хліб ремеслом вуличного акробата.

В кінці 1915 року в зв'язку з народженням дочки Луї Гассіон, прибуває до Парижа в чергову фронтову відпустку і дізнається, що дружина від нього пішла і віддала Едіт на виховання своїй матері, яка погано поводитися з дитиною. Луї Гассіон прийняв рішення відправити доньку до власної матері. Тут з'ясувалося, що Едіт зовсім сліпа. Бабуся докладала всіх зусиль, щоб вилікувати дитину. Едіт прозріла, коли їй було 6 років.

Вона почала своє сходження з паризького дна, не знаючи ні грамоти, ні нот, ні ласки. Тільки пісня рятувала її від голоду, холоду, знущань. Якби не пісні, її не помітив би Луї Лепле, директор театру. Він почув її, злиденну співачку, коли вона співала про паризького горобчика. Лепле назвав її «Мон Піаф» і запросив до свого театру. Так почалася Едіт Піаф.

І вперше її ім'я на афішах з'явилося «Едіт Піаф».

Поступово у новоявленої співачки почав складатися репертуар і стиль, прийшов перший успіх. Але і в цей період життя фортуна була до неї не прихильною. Лепле був убитий, а до скандалу журналісти приплели ім'я Піаф. В той момент їй здавалося, що на кар'єрі співачки можна поставити хрест. Відродженню співачки сприяв Раймон Ассо - автор текстів пісень, людина освічена і розумна. Він почав створювати «стиль Піаф», відштовхуючись виключно від індивідуальності Едіт. Завдяки Раймону Ассо історія Едіт Піаф стала історією її пісень і навпаки, ніхто не міг і не хотів відрізнити сценічний образ від реальної жінки. Едіт ідеально володіла мовою і манерами закоханої жінки, пристрасної, відчайдушної, безстрашної. Вона

була героїнею, яка зазнала ці почуття-безрозсудну любов, безкорисливу, але неодмінно відхилену, і тому гірку.

«Як тільки вона починала співати, на сцені відбувалося диво. Люди вже не бачили цієї маленької славної жінки, одягненої в чорне, майже незначної; їх охоплювало велике почуття; цей сильний незрівнянний голос, який вас пронизує, змушує вас відчувати всю убогість і розпач людства ... »(з книги «Французька пісня» С.К. Ерісмана)

Унікальний, тремтячий, що варіює від найвищої до найнижчої ноти, голос Едіт Піаф неможливо сплутати ні з чим! Серед безлічі заспіваних нею пісень найбільшої популярності набули пісні: «Гімн любові», «Мій пане», «Я ні про що не шкодую». А сама Едіт Піаф, незважаючи на те, що доля нерідко була до неї жорстока, наполегливо пройшла свій шлях від невеликого рядка на афіші до сольних виступів у найпрестижніших залах світу -«Олімпія», «Мулен- Руж», «Карнегі-хол» і «Версаль». Вона співала про себе, але вона була однією з багатьох. Її пісні про нещасливих, але непохитних людей, таких як вона сама.

Одна з площ Парижа названа ім'ям Едіт Піаф. Тут є пам'ятник великої Едіт і її музей.

Слухання пісні «Я ні про що не шкодую»

питання:

- Якими музичними фарбами створюється образ цієї пісні?
- Що показано в цій пісні? (Почуття, картини природи, подія)

А тепер - пісні у виконанні однієї з найкращих сучасних французьких естрадних співачок - Мірей Матьє.

Мірей Матьє народилася в 1946 році в робітничій сім'ї і рано виявила музичний дар і любов до пісні. Пісні Мірей Матьє, переважно про кохання - кохання скромного, чистого, ніжного. Слухачів полонить прекрасний голос співачки і стиль її виконання - також скромний, чистий, ніжний. В репертуарі Матьє немає бойових робочих пісень, хоча, виступаючи в Радянському Союзі, вона одного разу заспівала «Марсельєзу». З 1962р. вона пробувала виступати в співочих конкурсах, але безуспішно. Тільки в 1965 р, коли Матьє з'явилася на телеекрані і виконала кілька пісень, про її голос заговорила вся Франція. Незабаром співачка з'явилася перед публікою в знаменитому Паризькому концертному залі «Олімпія». У 1966р. її виступ викликав фурор. Багатьом здавалося, що на сцені виступає Едіт Піаф - так схожий був голос Мірей на голос співачки, яка пішла з життя за 3 роки до цього виступу. Тому її продюсер заборонив їй слухати записи Едіт Піаф і намагатися її наслідувати, пояснивши, що в цьому випадку Мірей Матьє стане лише бідною тінню великої співачки. З цього моменту вони почали шукати той стиль співу, який дозволив би співачці зайняти гідне місце на естраді.

Вийшла перша платівка Матьє, що розійшлася тиражем понад півтора мільйона примірників. Далі Мірей чекав міжнародний успіх. Мірей стає «послом французької пісні». Продавши понад 100 мільйонів платівок по всьому світу і маючи репертуар, що складається більш ніж з 1000 пісень на

різних мовах, вона співала перед найрізноманітнішою публікою в багатьох країнах світу.

У 1978р. була обрана прототипом національного символу Франції - Маріани.

У 1989р. на святкуванні 100-річчя Ейфелевої вежі Мірей Матьє була удостоєна честі заспівати гімн Франції «Марсельезу». Це свідчило про безумовне визнання Мірей Матьє великою французькою співачкою.

Девіз творчості: «Віра в бога і невпинна праця».

Слухання музики.

Ми послухаємо дві її пісні, дуже популярні: лірична пісня – «Історія кохання» і іронічно - жвава – «Прощай, хлопчик, мені шкода, але я йду ...».

- Яке враження справила на вас ця музика?
- До якої сфери музики відноситься?
- Якими музичними фарбами створюється образ цієї пісні?
- Про які людські почуття розповідає ця пісня?

"Прощай, хлопчик, мені шкода, але я йду ..." - слухання і обговорення.

22 травня 1924 року народився французький естрадний співак, композитор, поет, актор вірменського походження Шарль Азнавур

Народився в сім'ї вірменських емігрантів. Навчався в дитячій артистичній школі, а пізніше - в центральній школі TSF (Париж). З 9 років співав і грав на сцені, вже в 1936 дебютував в кіно. Спочатку Азнавур виступав в дуеті з композитором П'єром Рошом. Обоє помітила Едіт Піаф, і в 1946 р Азнавур і Рош взяли участь в її турне по Франції і США. З цього часу починається професійна кар'єра Азнавура як шансон'є. Однак рішучий прорив на музичний Олімп відбувся в 1956 р, після вдалих концертів в Касабланці і Парижі. На початку 1960-х Азнавур дав концерти в нью-йоркських залах «Carnegie Hall» і «Ambassador Hotel», а пізніше на фірмі Френка Сінатри «Reprise Records» випустив свій перший американський альбом. Азнавуром написано понад тисячу пісень, які виконувалися їм самим, а також Реєм Чарльзом, Бобом Діланом, Лайзою Міннеллі, Хуліо Іглесіасом та іншими. Азнавур виступав в дуеті з Френком Сінатрою, Селін Діон, Л. Паваротті, П. Домінго, П. Каас, Л. Міннеллі, Е. Сегар і ін. У числі всесвітньо відомих пісень Азнавура - «Богема», «Мама», «Вічна любов», «Немодні радості», «Молодість», «Вчора ще», «Ізабелла», «Вона», «Як кажуть», «Аве Марія», «Ні, я нічого не забув» і ін.

Слухання музики. Шарль Азнавур «Mes Emmerdes» («Мої вороги»)

- Про які людські почуття розповідають нам прослухані пісні?
- До якої сфери музики відносяться дані пісні? Чому?

Ми познайомилися з кількома напрямками французької естрадної пісні. Перші з яких не можна віднести до «легкої» музики (за змістом), в той час як інші відносяться до «легкої», розважальної музики, хоча і містять в собі риси зовсім не такі вже легкі і розважальні.

Естрадні пісні можуть відноситися і до «легкої» музики і до «серйозної».

Але, на жаль, в наш час дуже багато стало низькопробних творінь, без цілей та ідей. Ми повинні вміти оцінювати такі пісні і наша вибірковість повинна ґрунтуватися на розумінні краси і правди. Адже, «справжня мета мистецтва лежить в служінні моральності і возвищенні душі» (Жан Луї Давид).

V. Розспівування. Вправи для розвитку музичного слуху та голосу.

VI. Розучування пісні. «Місто золоте» Б. Гребенщикова.

1. Ознайомлення з піснею.
2. Бесіда за її змістом.
3. Розучування мелодії пісні.
4. Виконання пісні під акомпанемент фортепіано.

VI. Узагальнення вивченого матеріалу. Підсумок уроку.

Гра «Мікрофон».

VII. Домашнє завдання.

VIII. Вихід з класу під музику

Видання підготовлено до друку та віддруковано
редакційно-видавничим відділом КНЗ «ЧОПООП ЧОР»
Зам. № Тираж 100 пр.
18003, Черкаси, вул. Бидгощська, 38/1